

TNO Defensie en Veiligheid

ONGERUBRICEERD

Kampweg 5
Postbus 23
3769 ZG Soesterberg

www.tno.nl

T +31 34 635 62 11
F +31 34 635 39 77
info-DenV@tno.nl

TNO-rapport

TNO-DV 2009 C365

Ingrijpen bij radicalisering - De mogelijkheden van de eerstelijnswerker

Datum	oktober 2009
Auteur(s)	M. Lousberg, MSc. dr. D. van Hemert dr. S. Langelaan
Opdrachtgever	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Projectnummer	032.13426
Rubricering rapport	Ongerubriceerd
Titel	-
Samenvatting	-
Rapporttekst	-
Bijlagen	-
Aantal pagina's	121 (incl. bijlagen)
Aantal bijlagen	5

Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor onderzoeksopdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen de partijen gesloten overeenkomst.

Het ter inzage geven van het TNO-rapport aan direct belanghebbenden is toegestaan.

© 2009 TNO

ONGERUBRICEERD

Samenvatting

Achtergrond

De afgelopen jaren is het vraagstuk van maatschappelijke veiligheid door verschillende gebeurtenissen rond radicalisering en terrorisme in een ander daglicht komen te staan. Dit verkennende onderzoek richt zich op een selectie van interventies met als doel radicalisering te voorkomen of tegen te gaan. In dit onderzoek concentreren wij ons op lokale interventies die door eerstelijnswerkers (zoals docenten, politie en jeugdwerkers) uitgevoerd kunnen worden.

Doelstelling

Inzicht geven in en structureren van de lokale interventies die er op dit moment voor eerstelijnswerkers in Nederland bestaan om radicalisering te voorkomen en tegen te gaan.

Werkwijze

Tijdens dit onderzoek zijn interventies die gericht zijn op het voorkomen en tegengaan van radicalisering verzameld met behulp van een literatuurstudie. Tijdens een clusteranalyse zijn de geïnventariseerde interventies ingedeeld naar werkbare clusters. In twee focusgroepen met experts op het gebied van radicalisering zijn voorwaarden voor de uitvoer van elk van deze clusters verzameld. Ten slotte is in een online vragenlijstonderzoek voor eerstelijnswerkers de perceptie van effectiviteit per cluster van interventies bepaald.

Resultaten

Dit onderzoek heeft een vijftiental clusters van preventieve, curatieve en repressieve interventies opgeleverd die zijn gericht op het voorkomen en tegengaan van radicalisering bij rechts en moslims. Naast een beschrijving van de inhoud van deze clusters van interventies zijn voorwaarden voor elk van deze clusters weergegeven die dienen als handvatten voor eerstelijnswerkers bij de uitvoer van hun eigen maatwerk. Ook wordt per cluster van interventies de perceptie van effectiviteit weergegeven.

Conclusies

Uit dit onderzoek blijkt dat er meer interventies gericht zijn op het tegengaan van radicalisering bij moslims dan radicalisering bij rechts. Verder blijkt dat er ten opzichte van curatieve en repressieve interventies veel preventieve interventies zijn om radicalisering tegen te gaan. De structuur preventief, curatief, repressief is overigens niet optimaal voor de indeling van de clusters van interventies, omdat veel interventies bij meerdere categorieën ingedeeld kunnen worden. Meer onderscheidend lijkt een indeling naar individueel gerichte versus groepsgerichte interventies.

Eerstelijnswerkers zijn over het algemeen vrij positief over de effectiviteit van de clusters van interventies en geven daar een breed scala aan oorzaken voor. Uit de focusgroepen bleek dat de experts minder positief zijn over de effectiviteit van de clusters. Belangrijke algemene voorwaarden voor het slagen van interventies zijn kenmerken en vaardigheden van eerstelijnswerkers, matching tussen eerstelijnswerker en individu of groep, samenwerking van uitvoerders en continuïteit, bereikbaarheid en beschikbaarheid van eerstelijnswerkers. In het ontwikkelen van beleid is het wenselijk dat er rekening gehouden wordt met deze voorwaarden om te komen tot optimale inzet van de beschikbare interventiemethoden.

Summary

Background

Since 9/11, the Madrid and London bombings, and the murder of Theo van Gogh in the Netherlands there is a growing need for knowledge on the countering of radicalisation and terrorism. This study explores a selection of interventions that focus on preventing and halting radicalisation processes. In this study we collect, structure and analyse local interventions that can be carried out by the so-called *first line workers* (e.g. teachers, police, youth workers).

Objective

The objective of this study is to gain insight in and to structure local interventions that;

- are described in Dutch literature,
- can be carried out by first line workers,
- are developed to prevent or halt the radicalisation of Muslims and (extreme) rights.

Procedure

In this study interventions directed to prevent or halt radicalisation processes are identified using a literature study. A cluster analysis is used to cluster the assembled interventions. In two focus groups with experts, necessary requirements to carry out each of these clusters of interventions were discussed. Finally, in an online questionnaire for first line workers, the perception of effectiveness of these clusters is collected and analyzed.

Results

This research has produced fifteen clusters of preventive, curative and repressive interventions that are directed to preventing and halting radicalisation of Muslims and the (extreme) right. Besides a description of each of these clusters of interventions, we also produced an overview of necessary requirements for the implementation of these interventions. Finally, we provide an overview of the perceived effectiveness of each of the clusters of interventions.

Conclusions

In this study we found that there are more interventions that are directed at preventing or halting radicalisation of Muslims than at preventing or halting radicalisation of the (extreme) right. Furthermore, in comparison to curative and repressive interventions we found a larger number of preventive interventions. Also, the use of the structure: *preventive, curative and repressive* is not the best structure for the classification of interventions, because some of the interventions can be grouped in two or more categories. A better distinction seems to be an arrangement of individual-directed versus group-directed interventions.

First line workers seem to be very positive about the effectiveness of the clusters of interventions. The focus group experts did not always share this opinion. Relevant general requirements for the execution of interventions are specific characteristics and skills for first line workers, matching a first line worker with a potential (group of) radical(s), the degree of cooperation between first line workers and the reachableness and availability of first line workers. While developing national and local policy it is essential that these requirements are taken into account while aiming for the optimal application of the available intervention methods.

Inhoudsopgave

	Samenvatting	3
	Summary	5
1	Inleiding	9
1.1	Achtergrond	9
1.2	Probleemstelling	9
1.3	Doelstelling.....	10
1.4	Plan van aanpak	10
1.5	Leeswijzer.....	12
2	Radicalisering	13
2.1	Radicalisme.....	13
2.2	Radicalisering	14
2.3	Afsluitend	16
3	Interventies	17
3.1	Eerstelijnswerkers en taken.....	17
3.2	Selectie.....	17
3.3	Clusters van interventies	18
3.4	Algemene voorwaarden	19
3.5	Preventieve clusters	22
3.6	Curatieve Clusters.....	42
3.7	Repressieve Clusters	50
4	Conclusies	53
4.1	Conclusies met betrekking tot de onderzoeksvragen	53
4.2	Beleidsaanbevelingen	57
4.3	Afsluitend	58
5	Referenties	59
6	Ondertekening	63
	Bijlage(n)	
	A Inventarisatie van interventies	
	B Clusteranalyse	
	C Opzet Focusgroepen	
	D Online Vragenlijstonderzoek	
	E Taken eerstelijnswerkers	

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

De afgelopen jaren is het vraagstuk van maatschappelijke veiligheid door verschillende gebeurtenissen in binnen- en buitenland zoals de moord op Theo van Gogh en de aanslagen in Londen, New York en Madrid in een ander daglicht komen te staan. Er wordt sindsdien extra aandacht besteed aan het tegengaan van terrorisme, radicalisering en polarisatie. Het domein terrorisme, radicalisering en polarisatie strekt zich uit over veel beleidsterreinen, kent diverse spelers (zoals jongerenwerkers, politie, docenten) en daarmee ook uiteenlopende innovatiebehoefte. Er zijn in de loop der jaren verschillende initiatieven ontstaan om de domeinen terrorisme, radicalisering en polarisatie aan te pakken. Het huidige onderzoek is een verkennend onderzoek, wat zich richt op een selectie van initiatieven die zijn ontwikkeld op het gebied van radicalisering.

Initiatieven die radicalisering trachten te voorkomen en tegen te gaan kunnen worden ingezet op verschillende niveaus. Op beleidsniveau heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bijvoorbeeld het “Actieplan Polarisation en Radicalisering 2007-2011” (BZK, 2007) ontwikkeld wat als doel heeft om de problematiek rondom radicalisering en polarisatie in samenhang aan te pakken. Naast (of voortvloeiend uit) de initiatieven op beleidsniveau zijn lokale initiatieven ontwikkeld. Een aantal gemeenten en steden heeft actieplannen laten ontwikkelen om radicalisering te voorkomen of tegen te gaan. Deze actieplannen verdiepen zich in hoe deze gemeenten radicalisering benaderen en aanpakken. Voorbeelden zijn de actieplannen opgesteld door de gemeente Amsterdam (Wij Amsterdammers), Rotterdam (Meedoen of Achterblijven) en Utrecht (Utrecht is van ons allemaal).

In deze actieplannen en in andere onlangs verschenen stukken rondom dit onderwerp worden verschillende soorten interventies genoemd die door eerstelijns werkers uitgevoerd kunnen worden om radicalisering te voorkomen of tegen te gaan. Eerstelijns werkers zijn diegenen in de ‘voorstelijn’ van de samenleving, die ontwikkelingen vroegtijdig kunnen signaleren en waar nodig kunnen interveniëren, namelijk politie, docenten, jeugdhulpverlening, jeugdwerkers, gemeentelijke contactambtenaren en justitiële partners (COT, 2008).

In dit verkennende onderzoek structureren wij de interventies die:

- 1) door zogenaamde eerstelijns werkers uitgevoerd kunnen worden;
- 2) specifiek bedoeld zijn om radicalisering bij rechts en bij moslims te voorkomen of tegen te gaan.

Vervolgens analyseren we voorwaarden voor het uitvoeren van deze interventies en gaan we na in hoeverre eerstelijns werkers de genoemde interventies effectief vinden.

1.2 Probleemstelling

Door de grote aantallen verschenen rapporten over radicalisering is niet duidelijk welke interventies eerstelijns werkers kunnen gebruiken om radicalisering te voorkomen of tegen te gaan. Movisie (2009) publiceerde onlangs een rapport waarin een overzicht wordt gegeven van een aantal specifieke interventiemethoden, maar er is op dit moment nog geen document waarin alle interventies gestructureerd bij elkaar staan weergegeven. Tevens is het de vraag of de vertaalslag naar de praktijk van het

dagelijkse werk binnen de verschillende beroepsgroepen wel is gemaakt. Worden interventies die beschreven zijn in de literatuur in de praktijk (daar waar nodig) wel uitgevoerd? Ten slotte is het (op een paar interventies na) onduidelijk of interventies daadwerkelijk hun bedoelde effect hebben gehad in de praktijk. Een aantal van deze interventies is geëvalueerd (Gielen, 2008b; 2009a;2009b) of wordt op dit moment geëvalueerd, maar over het gros van interventies is met betrekking tot effectiviteit weinig bekend.

1.3 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is als volgt geformuleerd:

“Inzicht geven in en structuur geven aan de lokale interventies die er op dit moment voor eerstelijns werkers in Nederland bestaan om radicalisering te voorkomen en tegen gaan.”

Deelvragen die hierbij beantwoord zullen worden zijn:

1. Welke interventies bestaan er in Nederland om radicalisering te voorkomen en tegen te gaan?
2. Wat wordt er verstaan onder een interventie om radicalisering te voorkomen en tegen te gaan?
3. Hoe zouden deze losse interventies het beste gestructureerd kunnen worden?
4. Welke interventies zijn in de beleving van de eerstelijns werker effectief/ineffectief?
5. Zijn hier oorzaken voor aan te wijzen?

Tijdens dit onderzoek richten we ons niet op de objectieve effectiviteit maar op de subjectieve effectiviteit, dus op de beleving. We laten eerstelijns werkers die in de praktijk werken aan het woord over hun ervaringen met en meningen over de aanpak van radicale jongeren in Nederland.

1.4 Plan van aanpak

In deze paragraaf beschrijven we op wat voor manieren de onderzoeksvragen beantwoord zijn en welke structuur we hierbij hebben aangehouden.

We maken onderscheid tussen interventies zoals gegeven door RADAR en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) in hun rapport “Radicalisme signaleren en aanpakken (2006)”:

“Wanneer nog wordt getwijfeld over de radicalisering van betreffende jongere(n), biedt preventief beleid mogelijkheden. Als er geen twijfel meer bestaat, is er sprake van een gesloten wereldbeeld. Daarin dringen buitenstaanders met een preventieve benadering niet meer door. Mogelijk biedt curatief beleid dan nog een uitweg. Denk daarbij aan jeugdzorg en ingrijpen door maatschappelijk werk, zoals opvoedingsondersteuning en gezinscoaches. Als curatief beleid niet of te laat tot oplossingen leidt, kan de inzet van repressieve instrumenten onvermijdelijk worden. Het gaat dan om de inzet van politie, justitie en veiligheidsdiensten. Het is zaak dat de gemeente hier tijdig de juiste inschatting weet te maken. Alleen dan wordt voorkomen dat signalen uit het veld blijven liggen zonder dat de verantwoordelijke instellingen hiervan op de hoogte zijn.”

Aan de hand van bovenstaande informatie hebben we de volgende hoofdstructuur van interventies gedefinieerd:

- *Preventieve interventie*: Een interventie die is bedoeld om radicalisering te voorkomen.
- *Curatieve interventie*: Een interventie die is bedoeld om radicalisering tegen te gaan zodra tekenen van radicalisering gesignaleerd zijn gericht op het gebruik van zachte maatregelen.
- *Repressieve interventie*: Een interventie die is bedoeld om radicalisering tegen te gaan zodra tekenen van radicalisering gesignaleerd zijn gericht op het gebruik van harde maatregelen (zoals het handhaven van regels of straffen).

Vier methoden zijn gebruikt om dit onderzoek uit te voeren: literatuurstudie, clusteranalyse, focusgroepen en een online vragenlijst. In de volgende paragrafen worden deze methoden kort beschreven

1.4.1 *Literatuurstudie*

Een literatuurstudie is uitgevoerd om tot een overzicht te komen van interventies die op het moment voor eerstelijns werkers in Nederland bestaan. Dit overzicht is gemaakt met behulp van een inventarisatie van interventies die beschreven staan in:

- beleidsrapporten,
- onderzoeksrapporten,
- interviews met radicaliseringsexperts,
- internetsites voor eerstelijns werkers,
- actieplannen van gemeenten en steden,
- boeken over radicalisering.

Voor alle bronnen geldt dat ze binnen Nederland zijn verschenen vanaf 2005 tot juni 2008.¹ Een overzicht van de gebruikte literatuur staat weergegeven in de referentielijst aan het eind van dit rapport en een overzicht van de interventies staat weergegeven in bijlage A.

1.4.2 *Clusteranalyse*

Met behulp van een clusteranalyse zijn alle losse interventies ingedeeld in verschillende clusters, bijvoorbeeld “individuele mentoring” of “religieuze weerbaarheid”.

De clusteranalyse is een methode om een grote hoeveelheid gegevens op een statistisch zinvolle manier te organiseren. Een beschrijving van de achtergrond van de clusteranalyse is weergegeven in bijlage B.

1.4.3 *Focusgroepen*

Met een aantal experts op het gebied van rechtse radicalisering en moslimradicalisering hebben we twee focusgroepen gehouden. De doelstelling van beide dagen was om erachter te komen aan welke voorwaarden de interventies in ieder geval moeten voldoen willen ze een positief effect hebben. Een beschrijving van de activiteiten in de focusgroepen is weergegeven in bijlage C.

¹ Inmiddels is een aantal nieuwe rapporten en interventies gepubliceerd (o.a. Demant 2008; Gielen, 2008b, 2009a, 2009b; Zannoni et al. 2008) die nog niet is meegenomen bij dit onderzoek.

1.4.4 *Online vragenlijstonderzoek*

Een online vragenlijstonderzoek is uitgevoerd om een overzicht te krijgen van welke clusters herkend en uitgevoerd worden door eerstelijnswerkers, welke van de clusters in de beleving van de verschillende groepen eerstelijnswerkers effectief zijn en waarom ze dat vinden. Deze vragenlijst is geplaatst op websites die veel door eerstelijnswerkers bezocht worden. Het vragenlijstprotocol is te vinden in bijlage D.

1.5 **Leeswijzer**

In hoofdstuk 2 worden de begrippen radicalisme, radicalisering, rechtse radicalisering en moslimradicalisering besproken.

In hoofdstuk 3 worden de clusters van interventies beschreven en wordt per cluster aangegeven wat de resultaten waren van het online vragenlijstonderzoek en de focusgroepen.

In hoofdstuk 4 worden de conclusies van het onderzoek weergegeven.

2 Radicalisering

In dit hoofdstuk behandelen we kort een aantal definities van radicalisme en radicalisering.

2.1 Radicalisme

Over het algemeen is ‘radicaal gedrag’ een relatieve term, die door verschillende mensen verschillend interpreteerbaar is. In deze paragraaf geven we een overzicht van een aantal definities van radicalisme. We besteden hierbij ook aandacht aan specifieke definities van de twee soorten radicalisme waar we ons in dit onderzoek op richten, namelijk rechts radicalisme en moslimradicalisme. Een dergelijke inventarisatie helpt om overzicht te krijgen van de verschillende interpretaties van het begrip radicalisme.

Een van de meest gebruikte definities van radicalisme in Nederland is de definitie die is opgesteld door de AIVD: “Radicalisme is de bereidheid om diep ingrijpende veranderingen in de samenleving (eventueel op ondemocratische wijze) na te streven, te ondersteunen of anderen daartoe aan te zetten. Ingrijpende veranderingen zijn ontwikkelingen die een gevaar kunnen opleveren voor de democratische rechtsorde (doel), vaak met ondemocratische methoden (middel), die afbreuk doen aan het functioneren van de democratische rechtsorde (effect) (AIVD, 2004).”

Deze definitie bestaat uit drie componenten:

- 1 De ontwikkeling van opvattingen en activiteiten gericht op vergaande veranderingen en zelfs omverwerping van het maatschappelijke en/of politieke bestel, waarbij zo nodig buitenwettelijke methoden (inclusief geweld) worden gebruikt.
- 2 Het in toenemende mate aanvaarden van verreikende persoonlijke gevolgen van deze opvattingen en activiteiten.
- 3 De ontwikkeling van een algehele houding van compromisloosheid van tendensen om de confrontatie te zoeken met diegenen die in de weg staan.

Slootman en Tillie (2006) geven aan dat bij hen het concept radicalisme ook raakt aan het nastreven van ingrijpende veranderingen in de samenleving. Toch beschrijven zij dit in termen van legitimiteit. Het radicaliseringsproces wordt daarin gezien als een toenemend verlies van legitimiteit van de democratische samenleving, waarbij de uiterste vorm van radicalisme (extremisme) beschouwd wordt als tegenpool van democratie.

In hun boek *Strijders van Eigen Bodem* beschrijven Buijs, Demant en Hamdy (2006) radicalisme als ernstige onvrede met de bestaande maatschappelijke constellatie, een beeld van mensen en instellingen die hiervoor verantwoordelijk zijn, een idee of een utopie hoe het anders zou kunnen en een concept van actoren die dat kunnen bewerkstelligen.

Gielen (2008a) geeft aan dat de definitie van de AIVD heel erg nauw is en meer neigt naar een definitie van extremisme, terwijl de definitie van Buijs, Demant en Hamdy weer te ruim is, omdat er veel mensen zijn in Nederland die ontevreden zijn met de bestaande maatschappelijke constellatie en wel een idee hebben hoe het anders moet. In de definitie van Gielen worden de definities van Buijs, Demant & Hamdy en

Slootman & Tillie gecombineerd. De definitie van Gielen luidt: “radicalisme is een toenemend verlies van legitimatie van de democratische samenleving met een idee of utopie hoe het anders zou moeten.”

Tijdens het online vragenlijstonderzoek hebben we aan de eerstelijns werkers die naar eigen zeggen met een radicale jongere in aanraking zijn gekomen, gevraagd om kort te beschrijven aan de hand waarvan zij dit constateerden.

“Uitzichtloos gedrag, geen doel in het leven, worstelen met huidige normen en waarden, geen respect voor anderen, geen inlevingsvermogen (of uitgeschakeld), financiële problemen, harde standpunten innemen en daarvan overtuigd zijn (ook kleine dagelijkse dingen).”

“In de tijd dat ik bij politie werkte; Jongeren die in aanraking waren gekomen met de politie, omdat zij een aanslag wilden beramen.”

“Bij het lesgeven van maatschappijles extreem rechtse uitingen van een jongen waarvoor hij, bleek later, al was veroordeeld.”

“Verwerpelijk taalgebruik ten aanzien van joden, homoseksuelen en allochtonen.”

“Bij het aanspreken van een aantal moslimjongeren op hun gedrag en handelen werd mij op een intimiderende wijze verstaan gegeven dat ik zonder respect voor hun culturele en geloofsovertuiging was.”

“Jeugdigen gaven een openlijke Hitler groet, droegen nazi kruizen en verheerlijkten het derde rijk”.

Het is duidelijk dat de beschrijvingen van radicalisme divers zijn. Optimale samenwerking bij het voorkomen en tegengaan van radicalisering is gebaat bij het bereiken van overeenstemming tussen eerstelijns werkers over wat zij verstaan onder radicalisme. In het licht van de mogelijk te plegen interventies helpt een gemeenschappelijk uitgangspunt over wat precies radicalisme is bij het specificeren van concrete doelen en gewenste resultaten van een interventie.

2.2 Radicalisering

Op basis van bovenstaande definities van radicalisme kan radicalisering gezien worden als het proces van toenemend radicalisme bij een persoon of groep, waarbij de bereidheid groeit om zelf dergelijke diep ingrijpende veranderingen van de samenleving en de democratische rechtsorde (eventueel op ondemocratische wijze) na te streven en/of te ondersteunen, dan wel anderen daar toe aan te zetten (Gielen, 2008).

In een rapport van het Instituut voor veiligheids- en crisismanagement (COT; 2008) geven de auteurs aan dat met het oog op de mogelijke rol van de eerstelijns werkers, het proces van radicalisering vooral relevant is. Op basis van inzichten in dit proces kan worden nagegaan op welke wijze eerstelijns werkers dit proces kunnen waarnemen en vervolgens al dan niet kunnen beïnvloeden (bewust of onbewust).

Het proces van radicalisering heeft volgens Buijs, Demant en Hamdy een aantal kenmerken:

- Het proces is langdurig, want mensen hebben talloze banden met de gevestigde samenleving en het doorsnijden daarvan kost energie en tijd.
- Het proces is gelaagd, want het proces van radicalisering betreft bevolkingsgroepen, generaties groepjes geestverwanten en individuen.
- Het proces is veelvorming, want de verwijdering van de gevestigde samenleving heeft weliswaar een politieke kern, maar het proces omvat verschillende dimensies (politiek, religieus/levensbeschouwelijk, sociaal-cultureel).

Hoewel het radicaliseringsproces chaotisch verloopt en ieder type radicalisme zijn specifieke eigenaardigheden heeft, is het volgens Buijs, Demant en Hamdy toch mogelijk om drie algemene ontwikkelingsstadia te onderscheiden:

- 1 Vertrouwensbreuk, waarin het vertrouwen in de bestaande overheid sterk vermindert.
- 2 Legitimitetsconflict, waarin de legitimiteit van het systeem zelf ter discussie wordt gesteld. De oppositie ontwikkelt een alternatief ideologisch en cultureel systeem en zet frustratie en woede over het functioneren van het systeem om in de-legitimerende ideologieën.
- 3 Legitimitetscrisis, waarin de kritiek op de maatschappij wordt uitgebreid naar de personen die ermee verbonden zijn. Deze personen worden ontmenselijkt en de oppositionele radicalen beginnen zichzelf te beschouwen als de strijders van het licht die de duisternis bestrijden.

Nu we een overzicht hebben gegeven van de meest gebruikte definities van radicalisme en radicalisering in Nederland gaan we in de volgende paragrafen wat dieper in op de twee soorten van radicalisering die we in het huidige project onderzoeken, namelijk rechtse radicalisering en moslimradicalisering.

2.2.1 *Moslimradicalisering*

Moslimradicalisering definiëren we in dit project als volgt:

“Het politiek religieus streven om desnoods met uiterste middelen een samenleving tot stand te brengen die een zo zuiver mogelijke afspiegeling is van hetgeen men meent dat gesteld wordt in de oorspronkelijke bronnen van de islam (AIVD, 2004).”

De radicale islam kent een aantal stromingen waarvan er een aantal deze doelen nastreeft (desnoods) met geweld en er is een aantal dat deze doelen nastreeft, maar het gebruik van geweld om deze doelen te behalen afwijst. De nadruk bij de bestrijding van radicalisering ligt in de praktijk op de eerste stroming. Uit het rapport “Radicale Dawa in Verandering” blijkt echter dat het moslimradicalisme een nieuwe fase is ingegaan. Deze fase, die de AIVD islamitisch neoradicalisme noemt, kenmerkt zich door een grotere professionele en strategische aansturing. De AIVD neemt waar dat de aanhang van het moslimradicalisme in deze nieuwe fase toeneemt (AIVD, 2007). Ondanks de niet-gewelddadige oriëntatie zorgt deze variant wel voor verstoring van verhoudingen binnen en tussen etnische groepen. Radicalisering, polarisatie en maatschappelijk isolement zijn daarvan het gevolg (AIVD, 2007).

2.2.2 *Rechtse radicalisering*

De definitie van extreem rechts is wat moeilijker te definiëren. Grubben (2006) geeft aan dat ‘Extreem rechts’ en ‘rechts-extremisme’ zijn afgeleid van de klassieke politieke indeling van politieke ideologieën, waarbij links staat voor progressief en rechts voor

conservatief. Extreem rechts staat dan voor de uiterste rand van het politieke spectrum aan de rechterzijde. Het begrip wordt niet alleen als synoniem gebruikt voor ideologieën als het nazisme en fascisme, maar vaak worden ook criticasters van de multiculturele samenleving of het politieke bestel als zodanig gekwalificeerd. Ten dele is dit het gevolg van het gegeven dat verschillende definities worden gehanteerd. Maar vaak worden criticasters ook als zodanig gekwalificeerd om hen monddood te maken of in een kwaad daglicht te stellen.

Tien jaar geleden waren extreem rechtse groeperingen vertegenwoordigd in de Tweede Kamer en in gemeenteraden. Op dit moment zijn de extreem rechtse politieke groeperingen van veel minder betekenis. Informele extreem rechtse groeperingen vormen daarentegen een probleem zoals dat in Nederland nog niet eerder het geval was (Donselaar & Wagenaar, 2006).

2.3 Afsluitend

Uit dit hoofdstuk blijkt dat er verschillende definities van radicalisme in gebruik zijn. Ten behoeve van de duidelijkheid gaan we in de rest van het rapport uit van de definitie van de AIVD. Om de negatieve effecten van radicalisme bij rechts en moslims te begrenzen moet ingegrepen worden in het proces van radicalisering. Dit proces heeft verschillende ontwikkelingsstadia waarbij op verschillende manieren door verschillende eerstelijns werkers kan worden geïntervenieerd.

3 Interventies

In dit hoofdstuk beschrijven we verschillende groepen eerstelijnswerkers en hun taken en welke soorten interventies we voor dit onderzoek hebben verzameld en onderzocht. Vervolgens geven we een overzicht van de clusters van interventies.

3.1 Eerstelijnswerkers en taken

Onlangs heeft het COT (2008) een onderzoek uitgevoerd naar de rol van eerstelijnswerkers bij het tegengaan van polarisatie en radicalisering waarin zij inzicht geeft in de huidige en gewenste praktijk van eerstelijnswerkers bij het herkennen van signalen van polarisatie en radicalisering en het ondernemen van actie daarop.

In dit onderzoek geeft het COT aan dat eerstelijnswerkers een verzamelterm is voor een groot aantal beroepen en werksoorten. Het is niet mogelijk om binnen de kaders van dit onderzoek elk van de beroepen diepgaand te onderzoeken. Het COT heeft een zestal groepen eerstelijnswerkers en hun taken genoemd namelijk:

Soort eerstelijnswerker	Taak
1. Gemeentelijke contactambtenaren	Signaleren
2. Politie	Signaleren en tegengaan
3. Onderwijs	Voorkomen en reageren
4. Welzijnswerk	Gericht integraal interveniëren
5. Jeugdhulpverlening	Signaleren, duiden en interveniëren
6. Justitiële partners	Signaleren en interveniëren

Naast deze groepen zijn er uiteraard andere mensen die hun bijdrage doen bij de aanpak van radicalisering. We hebben het hier over bijvoorbeeld imams, vrijwilligers en familie en vrienden van de potentiële radicaal.

In bijlage E geven we een kort overzicht van elk van de groepen eerstelijnswerkers en de rollen die zij vervullen bij de aanpak van radicalisering, zoals weergegeven in het rapport van het COT.

3.2 Selectie

In het huidige onderzoek werken we met een selectie van de aanwezige interventies die gericht zijn op het voorkomen en op het tegengaan van radicalisering. Wat wordt precies verstaan onder een interventie? Een interventie is “ingrijpen” (Van Dale, 1999); interveniëren is het tussenbeide treden of komen. Synoniemen voor het woord interventie zijn inmenging en tussenkomst. In het huidige onderzoek is een interventie:

“De actie die men uitvoert om in te grijpen bij radicalisering”²

Naast deze beschrijving van een interventie, die in eerste instantie vrij breed is, hebben we bij de inventarisatie van interventies met betrekking tot radicalisering rekening gehouden met de volgende selectiecriteria.

² Deze actie kan ook een non-actie zijn. Dat wil zeggen, soms laat men expres de situatie even zoals hij is om verdere radicalisering te voorkomen.

- 1 We inventariseren interventies die door een eerstelijnswerker *direct* bij een individu of een doelgroep toegepast worden.³ Een vergadering van ambtenaren onderling over radicalisering wordt in dit onderzoek bijvoorbeeld niet meegenomen.
- 2 We verzamelen in het huidige onderzoek interventies die beschreven worden in *openbare bronnen*. Dit resulteert in een aantal beperkingen. Ten eerste is bij bepaalde groepen eerstelijnswerkers informatie niet openbaar beschikbaar zoals soms het geval bij politie en de inlichtingendienst. Hierdoor is dit onderzoek vooral gericht op de “zachte kant” van de eerstelijnswerkers, te weten gemeenten, (delen van) politie, onderwijs, welzijnswerk en jeugdhulpverlening. Ten tweede zijn de interventies die we verzamelen in het huidige onderzoek zo opgenomen als ze in de openbare bronnen beschreven stonden.⁴
- 3 We hebben alleen de interventies geïnventariseerd die specifiek gericht zijn op *radicalisering* en in de literatuur letterlijk als zodanig beschreven staan. Interventies die specifiek gericht zijn op het verbeteren van de integratie of het tegengaan van discriminatie, die ook zouden kunnen bijdragen aan het de bestrijding van radicalisering, zijn niet meegenomen.⁵

Na de inventarisatie zijn de interventies samengevoegd tot werkbare clusters. Deze clusters worden in de volgende paragrafen besproken.

3.3 Clusters van interventies

In dit hoofdstuk worden alle clusters van interventies besproken. Ten eerste wordt een beschrijving gegeven van het cluster en wat voor interventies er binnen het cluster vallen. Vervolgens worden voorwaarden en obstakels voor het uitvoeren van de interventies, zoals genoemd in de focusgroepen, beschreven. Ten slotte worden de resultaten met betrekking tot perceptie van effectiviteit en eventuele ervaring beschreven zoals ze uit het online vragenlijstonderzoek naar voren kwamen.

We rapporteren hierbij de antwoorden op de volgende vragen:

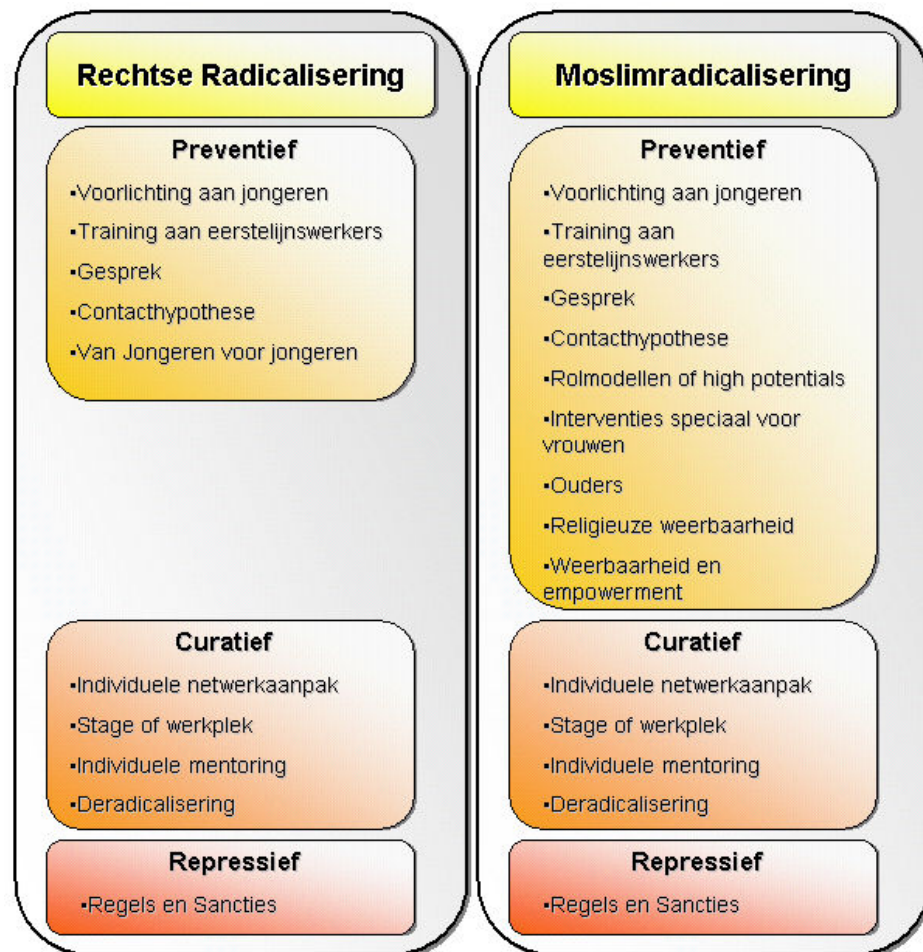
- 1 Heeft u met betrekking tot radicalisering weleens een interventie uitgevoerd die binnen dit cluster zou kunnen vallen?
- 2 Is dit cluster van interventies naar uw mening effectief?
- 3 Zou u deze interventiemethode (nog) een keer uitvoeren?

We beschrijven eerst de preventieve clusters, dan de curatieve en ten slotte de repressieve clusters. Een overzicht van deze clusters is weergegeven in Figuur 1.

³ Met een uitzondering, namelijk een aantal workshops en trainingen aan eerstelijnswerkers wordt meegenomen. In dit soort trainingen komen namelijk interventies naar voren die wel aan de rest van de zoekcriteria voldoen.

⁴ We hebben hiervoor gekozen omdat we zo realistisch mogelijk weer willen geven wat er op dit moment in de literatuur beschikbaar is voor eerstelijnswerkers.

⁵ Ook hier voor geldt dat we hiervoor gekozen hebben omdat we zo realistisch willen weergeven wat er op dit moment in de literatuur beschikbaar is voor eerstelijnswerkers.

Figuur 1 Overzicht van de interventieclusters voor radicalisering.

3.4 Algemene voorwaarden

Tijdens de focusgroepen bleek dat er voor elk cluster algemeen geldende en specifieke voorwaarden kunnen worden opgesteld. Voorwaarden zijn in dit geval antwoorden op de volgende vragen; Onder welke omstandigheden zal dit cluster op zijn effectiefst zijn? Onder welke omstandigheden zal dit cluster in ieder geval niet werken? Zijn er problemen met de uitvoerbaarheid in de praktijk? Zo ja, welke? De specifieke voorwaarden staan bij de clusters beschreven. Voor alle voorwaarden geldt:

- Deze voorwaarden garanderen *niet* de effectiviteit van een interventie, maar ze geven wel handvatten bij het zo goed mogelijk inrichten van maatwerk.
- Tijdens de expertsessies zijn we uit gegaan van de ideale wereld. Uiteraard zijn er in de praktijk obstakels bij de uitvoering. Daar waar deze expliciet zijn besproken, nemen we deze ook bij de voorwaarden op.
- Voor deze obstakels is helaas niet altijd een oplossing en het doel van het rapporteren ervan is bewustwording. Op deze manier kunnen dit soort problemen eventueel van tevoren vermeden worden.
- De experts zijn het niet altijd unaniem eens over bepaalde voorwaarden, daar waar veel discussie ontstond zijn meerdere visies weergegeven.

Uit de focusgroepen bleek dat er een aantal voorwaarden zijn die bij de uitvoering van alle interventies een belangrijke rol spelen. Deze algemene voorwaarden worden nu beschreven. Deze worden niet meer specifiek genoemd bij de clusters.

Ten eerste gaven de experts aan dat bij elke casus het van belang is om een bepaalde *structuur* aan te houden in de manier van werken. Wanneer men dit niet doet, bestaat het gevaar dat er geïntervenieerd wordt voordat er een duidelijk beeld is van het probleem. Te vroeg interveniëren kan radicalisering in de hand werken, bijvoorbeeld omdat jongeren zich gestigmatiseerd voelen zodra ze aangesproken worden als radicaal. De experts gaven voorbeelden van verschillende soorten werkstructuren, zoals probleembeschrijving, diagnose en probleemoplossing en de OODA-loop (observe, orient, decide, act; Fadok, Boyd, & Warden, 1995). Een andere vorm van een dergelijke structuur is het BOB-model, dat bestaat uit de fasen beeldvorming, oordeelvorming en besluitvorming (Beuving & van der Lugt, 2004). Bij een dergelijke structuur gaat het niet om het gebruik van checklists, maar om algemene structuren die verschillende mogelijke interventies, verschillende fasen van radicalisering, verschillende eerstelijns werkers en verschillende doelgroepen kunnen omvatten.

Ten tweede noemden de experts het belang van *algemene kenmerken en vaardigheden* van eerstelijns werkers die met (potentieel) radicaliserende jongeren werken. De experts noemden de volgende vaardigheden die eerstelijns werkers helpen om zo optimaal mogelijk te functioneren bij de aanpak van radicalisering:

- regels kunnen stellen,
- handelingsbevoegdheid hebben en daarbij dwingend op kunnen treden,
- een hulpverlenersachtergrond hebben,
- psychologische gespreksvaardigheden hebben,
- geen handelingsverlegenheid hebben,
- draagvlak kunnen creëren,
- goede sociale vaardigheden hebben (extraversie),
- niet impulsief zijn,
- fysiek meekunnen,
- een sterke leider kunnen zijn,
- netwerken,
- coöperatief zijn met politie,
- grenzen kunnen stellen,
- een onderrol kunnen aannemen,
- algemene kennis bezitten,
- luistervaardigheden hebben,
- zich open kunnen stellen,
- geïnteresseerd zijn,
- niet veroordelen (niet iemand uitsluiten omdat hij of zij “gekke” dingen zegt),
- de jongeren serieus nemen (hierin ligt echter het risico van bevestiging van radicale denkbeelden),
- levenservaring hebben,
- gerespecteerd worden,
- goed zijn in interpreteren van non-verbaal gedrag.

Ook gaven de experts aan dat het *niet* essentieel is dat de hulpverlener qua etniciteit of geslacht *gematched* is met de jongeren of de groep, maar er is een aantal aspecten die er voor zorgt dat men makkelijker een ingang kan vinden. Het is bijvoorbeeld gunstig als er kennis is van de culturele achtergrond van de jongeren. Ook helpt het als het gedrag

en uiterlijk van een eerstelijnswerker niet tegenstrijdig is aan de leefstijl en de leefwereld van de jongeren. Zeker als een jongere zich wat verder in het proces van radicalisering bevindt, is het verstandig om rekening te houden met en respect te tonen voor de inmiddels door hen aangenomen denkbeelden en aannames. Een geëmancipeerde *high potential* moslima met strakke kleding, make-up en parfum zal niet snel doordringen tot een groep geradicaliseerde moslima's. Ook gaven de experts aan dat een match met de rest van de omgeving, bijvoorbeeld ouders belangrijk kan zijn. Op het moment dat ouders frontaal tegenover een eerstelijnswerker staan, kan dit het interveniëren moeilijk maken. De experts stelden ook dat een religieuze persoon wel makkelijker een ingang kan krijgen dan iemand zonder religie in het geval van moslimradicalisering.

De experts merkten op dat eerstelijnswerkers vanuit hun functie geschikt zijn voor het uitvoeren van interventies die radicalisering pogen te voorkomen of tegen te gaan. Dit zijn bij voorkeur eerstelijnswerkers zijn waar jongeren op de een of andere manier al een speciale band mee hebben, want zij kunnen sneller toegang krijgen bij een jongere (bijvoorbeeld een docent bij wie goede resultaten zijn gehaald). Tevens merkten de experts op dat het verstandig is om samenwerking op verschillende manieren te initiëren. Naast voor de hand liggende samenwerking met andere eerstelijnswerkers, kan het zinvol zijn om open te staan voor andere mogelijkheden. Het inschakelen van andere sleutelfiguren van de (potentieel) radicale persoon zoals familie (vooral vader en moeder), vrienden, school (niet alleen leraren, maar ook bijvoorbeeld de conciërge), contacten binnen de wijk, moskeeën, imams is ook een mogelijkheid. Ten slotte gaven de experts aan dat het nuttig kan zijn om een meedenker (een inhoudelijk expert) te hebben van buitenaf (vooral op school van belang) die meedenkt over een specifieke casus. Voor verdere rol- en taakverdelingen verwijzen wij naar het rapport van het COT (2008).

Als laatste algemene voorwaarde noemden de experts dat het essentieel is dat eerstelijnswerkers continuïteit, beschikbaarheid en bereikbaarheid kunnen garanderen. Het vertrouwen winnen van (potentieel) radicaliserende jongeren is niet makkelijk. Als dit vertrouwen is opgebouwd en een eerstelijnswerker kan zijn werk (om wat voor reden dan ook) met de jongere niet langer voortzetten, bestaat de kans dat de jongere zich in de steek gelaten voelt. Dit komt het proces van radicalisering niet ten goede. Tevens geldt dat de eerstelijnswerker goed beschikbaar en bereikbaar zou moeten zijn voor de jongeren. Het leven van deze jongeren speelt zich niet af op kantooruren.

In dit hoofdstuk beschrijven we verschillende groepen eerstelijnswerkers en hun taken en welke soorten interventies we voor dit onderzoek hebben verzameld en onderzocht. Vervolgens geven we een overzicht van de clusters van interventies.

3.5 Preventieve clusters

In deze paragraaf worden de clusters bestaande uit preventieve interventies besproken. Een preventieve interventie is een interventie is bedoeld om radicalisering te voorkomen.

3.5.1 “Voorlichting aan Jongeren”

Dit cluster is voornamelijk preventief van aard en is gericht op het geven van voorlichting aan jongeren, waardoor weerbaarheid bij deze jongeren hoger beoogt te worden. Voorlichting kan op een aantal manieren tot stand komen. Namelijk via:

- Maatschappijleer; deze lessen richten zich op vooroordelen, discriminatie, krantberichtgeving over extremisme, de democratische rechtsorde, waarden en normen, culturele diversiteit en racisme.
- Andere voorlichtingsprojecten (al dan niet via scholen) zoals een bezoek aan een concentratiekamp, een tentoonstelling over WOII, het ontvangen van een krant en een website gericht op het geven van voorlichting over discriminatie, intolerantie en culturele diversiteit en het inzetten van rolmodellen zoals bekende voetballers.

Onder deze interventiemethode vallen veel interventies die op school uitgevoerd (zouden kunnen) worden. Ook kan er door andere eerstelijns werkers aandacht besteed worden aan bovenstaande onderwerpen.

De experts in de focusgroepen noemden de volgende voorwaarden bij dit cluster:

- Er moet een ‘*sense of urgency*’ zijn of gecreëerd worden. Als jongeren geen aanleiding zien waarom zij over deze onderwerpen zouden moeten spreken, zullen ze er minder aandacht aan besteden.
- Het is belangrijk dat de focus *niet* ligt op het *aanjagen van angst*.
- De voorlichting moet *niet te algemeen* zijn, het moet *tastbaar* zijn en *in het hier en nu relevant* zijn. De voorbeelden die gebruikt worden moeten uit de specifieke context worden gehaald.
- Er moet *nadruk op beleving* liggen. Je kunt de leerlingen bijvoorbeeld laten voelen hoe het is om gediscrimineerd te worden, ze het radicaliseringsproces uitleggen en laten beleven.
- Nadat de leerlingen hebben ‘beleefd’ hoe radicalisering of discriminatie is, is het erg belangrijk om dit vervolgens te *bespreken* en wat *informatie* aan te leveren.
- Er moet een *goede balans zijn tussen de twee voorgaande punten*, te weten wat de jongeren wordt aangeboden als informatie en wat ze vanuit inleven leren. Een algemene video is bijvoorbeeld goed, maar je moet ook uitkijken dat ze de informatie niet verkeerd interpreteren, zodat het verheerlijking van hun denkbeelden wordt.
- Ten slotte moet voorlichting plaatsvinden in een *school die samenwerkt met andere instellingen* in de regio.

In het online onderzoek hebben de respondenten nagedacht over dit cluster in het kader van rechts extremisme, moslimradicalisering of radicalisering in het algemeen (wat voor soort dan ook). In Box 1 staan de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek weergegeven.

Box 1 Reacties respondenten op “Voorlichting voor Jongeren”.

Voorlichting voor jongeren				
Aantal respondenten: 99				
Interventie gebruikt?		%		
Ja		28,3		
Nee		54,5		
Zelf niet, bekende wel		16,2		
Weet ik niet		1		
Naar uw mening effectief?	Rechts	Moslim	algemeen	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	27,3 %	30,7 %	16,6 %	20,2%
Over het algemeen wel	27,3 %	23,1 %	48,4 %	41,7%
Het is mij onduidelijk	45,4 %	46,2 %	30 %	34,5%
Over het algemeen niet	0 %	0 %	5 %	3,6%
Nee. Zeer zeker niet	0 %	0 %	0 %	0 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Rechts	Moslim	Algemeen	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	36,4 %	69,2 %	31,7 %	38,1%
Over het algemeen wel	36,4 %	7,7 %	40 %	34,5%
Het is mij onduidelijk	27,3 %	15,4 %	26,7 %	25 %
Over het algemeen niet	0 %	7,7 %	1,7 %	2,4%
Nee. Zeer zeker niet	0 %	0 %	0 %	0 %

Ook hebben we tijdens het online onderzoek gevraagd aan de respondenten om hun keuze te beargumenteren. Een aantal voor- en tegenargumenten wordt nu beschreven:

“Ik denk dat het vaak een eerste moment is om jongeren op de hoogte te brengen van de problemen rondom radicalisering. Het is echter de vraag in hoeverre ze dingen die op school worden verteld meenemen of aannemen. Ik denk dat in ieder geval een deel van de klas aan het denken wordt gezet.”

“Kinderen raken zich ervan bewust als ze iets tastbaars zien, zoals een kamp uit de WOII.”

“Het is te algemeen en te vrijblijvend wanneer het via school verloopt”

“Het is niet effectief, omdat een aantal jongeren niet makkelijk van hun denkbeelden is af te helpen.”

3.5.2 “Training aan eerstelijnswerkers”

De interventies die binnen dit cluster vallen zijn vooral preventief van aard. Er zijn voor eerstelijnswerkers veel cursussen ontwikkeld waarin men interventies leert die men kan uitvoeren bij (potentieel) radicale jongeren of waarin men voorlichting krijgt over relevante onderwerpen. Thema's die bij deze cursussen vooral naar voren komen zijn:

- Studiedagen over de islam, fundamentalisme, radicalisering, segregatie en uitsluiting.
- Het aanleren van gespreksmethoden die helpen bij communicatie op basis van gelijkwaardigheid, bijvoorbeeld hoe men kan reageren op uitingen van discriminatie of het aanleren van ondersteunende methoden (zoals de Transactionele Analyse) die kunnen helpen te onderzoeken wat er gebeurt in communicatie.
- Het aanleren van manieren waarop men in contact kan komen met (potentieel) radicale jongeren, zoals via het GLOBE model. Het zijn cursussen die gericht zijn op “het vinden van een ingang” bij de jongeren.
- De ontwikkeling van jongeren. Er wordt duidelijk gemaakt hoe het wereldbeeld van jongeren zich ontwikkelt. Ook de rol van jongerengroepen wordt hierbij besproken.
- Kennisverhoging op het gebied van radicalisering en polarisatie waarbij verschillende soorten van radicalisering behandeld worden.

De experts in de focusgroepen noemden de volgende voorwaarden:

- De training moet *algemeen* zijn, zodat het heel divers en breed kan worden ingezet.
- Het is echter ook heel belangrijk is dat er *praktische voorbeelden* zijn, dat het *toegepast* is en dat er *casuïstiek* in zit.
- Het is belangrijk *stigmatisering te voorkomen*.
- De training moet *aansluiten bij persoonlijke ervaring* van de cursisten. Het is niet effectief om mensen met veel en weinig ervaring bij elkaar te zetten.
- De training moet *aansluiten bij de taken en rollen van de eerstelijnswerkers*; de welzijnswerkers hebben bijvoorbeeld andere taken en rollen dan justitiële medewerkers.
- Tijdens de trainingen moet er *niet teveel interactief en versimpeld* te werk gegaan worden. Er moet *ook inhoud* gepresenteerd worden.
- De training moet *gericht zijn op ketenwerken*. Zo moet duidelijk worden wat activiteiten zijn bij andere soorten eerstelijnswerkers en hoe deze werkzaamheden op de desbetreffende groep aansluiten.

De experts noemden ook een aantal obstakels bij de uitvoering van de trainingen. Zo is het aanbod van trainingen redelijk groot maar bereiken veel trainingen de eerstelijnswerkers niet. Dit is vooral het geval in het onderwijs. Een reden hiervoor is dat eerstelijnswerkers geen tijd vrij voor kunnen of willen maken voor trainingen of dat ze er geen budget voor krijgen.

In het online onderzoek hebben de respondenten nagedacht over dit cluster in het kader van rechts extremisme, moslimradicalisering of radicalisering in het algemeen (wat voor soort dan ook). In Box 2 worden de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek weergegeven.

Box 2 Reactie respondenten op "Training aan eerstelijnswerkers".

Training aan eerstelijnswerkers				
Aantal respondenten: 53				
Interventie gebruikt?		%		
Ja		13,2		
Nee		67,9		
Zelf niet, bekende wel		13,2		
Weet ik niet		5,7		
Naar uw mening effectief?	Rechts⁶	Moslim⁷	algemeen	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	16,7 %	33,3 %	36,1 %	33,3 %
Over het algemeen wel	33,3 %	44,5 %	38,9 %	39,2 %
Het is mij onduidelijk	50 %	11,1 %	25 %	25,5 %
Over het algemeen niet	0 %	0 %	0 %	0 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %	11,1 %	0 %	2 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Rechts⁸	Moslim⁹	Algemeen	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	33,3 %	44,5 %	27,8 %	31,4 %
Over het algemeen wel	16,7 %	33,3 %	44,4 %	39,2 %
Het is mij onduidelijk	50 %	11,1 %	27,8 %	27,4 %
Over het algemeen niet	0 %	0 %	0 %	0 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %	11,1 %	0 %	2 %

Ook hebben we aan de respondenten gevraagd om hun keuze te beargumenteren. Voorbeelden van voor- en tegen argumenten zijn:

“Kenniss onder eerstelijnswerkers bevordert de bewustwording en het herkennen van mogelijke signalen van radicalisering. Hoe eerder herkend wordt dat iemand radicaal gedachtegoed aanhangt of verwacht wordt dat iemand dit zal gaan doen, hoe proactiever en preventiever de overheid (en andere professionals) in kan grijpen.”

“Weten waar je mee te maken hebt en hoe je er mee om kan gaan is zeker belangrijk. Ik ben het alleen in mijn werklevens en studie (docentenopleiding) weinig tegen gekomen, terwijl het een actueel onderwerp is waar veel om te doen is.”

“De effectiviteit van dit cluster is niet meetbaar.”

“Er moeten eerst wetenschappelijke metingen verricht worden voordat ik over effectiviteit kan spreken.”

⁶ N=6

⁷ N=9

⁸ N=6

⁹ N=9

3.5.3 “Gesprek”

Dit cluster is vooral preventief van aard en richt zich op het aangaan van het gesprek met (potentieel) radicale jongeren. Bij deze methode gaat het vooral om gesprekstechnieken zoals “het Socratische Gesprek” of de “Morele Dilemma Discussie Methode” die leiden tot het onderhouden van een goede dialoog. Het doel van deze gesprekken is om jongeren te laten voelen dat ze erbij horen. Vooral (potentieel) radicale jongeren voelen dat ze niet gehoord worden. Belangrijk is om vooral naar hen te luisteren en te blijven relativeren, en niet meteen iemand te diskwalificeren als nazi, extremist, radicale moslim of zelfmoordterrorist.

Het gesprek aangaan met jongeren is een universele manier om jongeren te leren begrijpen en om te zorgen dat de jongeren voelen dat er naar ze wordt geluisterd. De methode is hetzelfde, de vraag is echter of het uitmaakt wie “het gesprek” voert. Kunnen wijkagenten toegang krijgen tot bepaalde groepen jongeren? Zijn het juist jonge mensen of wat oudere mensen die tot de jongeren doordringen? Gaan jongeren het gesprek serieus aan met vrouwelijke eerstelijns werkers? De meningen verschillen hier over.

De experts in de focusgroepen noemden de volgende voorwaarden:

- Een voorwaarde is dat de *jongere moet willen*; het heeft geen zin om met jongeren te praten die totaal niet op een gesprek zitten te wachten.
- De jongere moet een *hulpvraag* hebben; het heeft geen zin om met jongeren te praten die eigenlijk nergens mee geholpen hoeven te worden.
- In het gesprek is het belangrijk dat de *hulpverlener interesse toont en signalen oppikt*.
- De *locatie van het gesprek* (bijvoorbeeld op school of thuis) is belangrijk. Per geval moet worden onderzocht wat de beste locatie is.
- Een voorwaarde is dat een jongere zich *nog niet te ver in het proces van radicalisering* bevindt. Is dit wel het geval dan is er een risico dat dit soort gesprekken een legitimering van radicalisering kan zijn, omdat de hulpverlener bijvoorbeeld geen “tegenargumenten” kan geven of stigmatiseert.
- Het is belangrijk dat de *toon* van het gesprek *niet moraliserend* is.
- *Praktische consequenties* van het op dit moment getoonde gedrag moeten (subtiel) benadrukt worden.

In het online onderzoek hebben de respondenten nagedacht over dit cluster in het kader van rechts extremisme, moslimradicalisering of radicalisering in het algemeen (wat voor soort dan ook). In Box 3 worden de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek weergegeven.

Box 3 Reacties respondenten op "Gesprek".

Gesprek				
Aantal respondenten: 44				
Interventie gebruikt?		%		
Ja		34,1		
Nee		50		
Zelf niet, bekende wel		11,4		
Weet ik niet		4,5		
Naar uw mening effectief?	Rechts¹⁰	Moslim	algemeen	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	57,1 %	33,3 %	14,8 %	25,6 %
Over het algemeen wel	28,6 %	44,5 %	33,3 %	34,9 %
Het is mij onduidelijk	14,3 %	11,1%	33,3 %	25,6 %
Over het algemeen niet	0 %	11,1%	14,8 %	11,6 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %	0 %	3,8 %	2,3 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Rechts¹¹	Moslim	Algemeen	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	57,1 %	33,3 %	29,6 %	34,9 %
Over het algemeen wel	28,6 %	22,2 %	33,3 %	30,3 %
Het is mij onduidelijk	14,3 %	44,4 %	25,9 %	27,9 %
Over het algemeen niet	0 %	0 %	3,7 %	2,3 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %	0 %	7,4 %	4,6 %

Ook hebben we aan de respondenten gevraagd om hun keuze te beargumenteren. Een aantal voor- en tegen argumenten wordt hieronder beschreven.

“Door het gesprek aan te gaan blijft de communicatie open en leert men van elkaar welke ruimte de ander heeft, wat men met elkaar deelt en waarin men van elkaar verschilt. Men leert elkaar beter kennen.”

“Door een luisterend oor te bieden, in combinatie met een inhoudelijk goed gesprek kun je jongeren die nog twifelen overreden om positief te denken.”

“Door de juiste persoon op de juiste manier werkt dit wel, maar je verplaatsen in iemand die al ver is in zijn hoofd is ontzettend moeilijk, daardoor is het risico heel groot dat het geen of een averechts effect heeft.”

“Over het algemeen is het zo dat deze jongeren ook als ze wel gehoord worden, zich niet gehoord voelen. Daar moeten we wat aan doen.”

¹⁰ N=7

¹¹ N=7

3.5.4 “Van jongeren voor jongeren”

Dit cluster is voornamelijk preventief van aard en richt zich op een aanpak binnen de (radicale) jongerengroep of jongeren in het algemeen. Het gaat om het aansturen van jongeren of organisaties die activiteiten opstarten die de (potentieel) radicale jongeren kunnen beïnvloeden. Voorbeelden zijn een radiozender waar jongeren hun eigen plek hebben om hun mening naar voren te brengen en te laten zien wat ze kunnen, een anti-discriminatie hardcore feest organiseren, een door jongeren opgericht discriminatiepunt en folders en/of e-zines over thema's die bij de risicogroep leven.

Deze preventieve interventiemethode wordt vooral herkend bij de aanpak van rechts extremisme. Bij de aanpak van moslimextremisme komt een gelijksoortige interventie naar voren, namelijk religieuze weerbaarheid. Het gaat om een weerbaar geluid van binnen de eigen groep. Het doel van het cluster is beïnvloeding van mogelijk afglijdende jongeren door mensen vanuit hun eigen achterban. Er is namelijk meer vertrouwen in de achterban en er is meer begrip vanuit de achterban. De achterban heeft waarschijnlijk betere ideeën over hoe ze de jongeren het best kunnen benaderen.

De experts in de focusgroepen noemden de volgende voorwaarden bij dit cluster:

- Het belangrijk dat *jongeren zelf kunnen beslissen* wie ze inzetten, dat ze niet het gevoel krijgen dat deze personen aan hen worden opgelegd. Oudere jongeren kunnen bijvoorbeeld de wat jongere jongeren meenemen. De oudere jongeren hebben al het een en ander meegemaakt en kunnen daarmee respect afdwingen.
- Er moet een *goede sturing* zijn.
- Er moet tijd besteed worden aan *werving*; mochten de geworven personen zelf radicale groeperingen aanhangen kan dit een risico vormen.

Verder noemden de experts een aantal obstakels bij de uitvoering van deze interventie. Het doel van deze activiteit is positieve peer group pressure te bereiken. Een probleem hierbij is wel dat je moet schipperen tussen eigen inbreng en institutionalisering. Je kunt ze niet alles laten bepalen, er moet ook iets opgelegd worden. Tevens is er een praktisch probleem met continuïteit; jongeren zijn dynamisch en er zal continu geworven moeten worden voor nieuwe jongeren die dit soort activiteiten willen doen. Dit vergt veel inzet. Als dit van tevoren bekend is kan men in ieder geval zorgen voor continuïteit wat betreft de aansturing van dit soort interventies.

In het online onderzoek hebben de respondenten nagedacht over dit cluster in het kader van rechts extremisme. In Box 4 staan de antwoorden op de vragen die in de vragenlijst gesteld worden weergegeven.

Box 4 Reactie respondenten op “Van jongeren voor jongeren”.

Van jongeren voor jongeren	
Aantal respondenten: 45	
Interventie gebruikt?	%
Ja	22,2
Nee	66,7
Zelf niet, bekende wel	6,7
Weet ik niet	4,4
Naar uw mening effectief?	Rechts
Ja. Zeer zeker wel	45,5 %
Over het algemeen wel	29,5 %
Het is mij onduidelijk	22,7 %
Over het algemeen niet	0 %
Nee. Zeer zeker niet	2,7 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Rechts
Ja. Zeer zeker wel	45,5 %
Over het algemeen wel	29,5 %
Het is mij onduidelijk	22,7 %
Over het algemeen niet	0 %
Nee. Zeer zeker niet	2,3 %

Ook hebben we gevraagd aan de respondenten om hun keuze te beargumenteren. Voorbeelden van voor- en tegen argumenten die werden gegeven zijn:

“Het is gewoon een feit dat verhalen op jongeren beter overkomen wanneer ze door jongeren verteld worden. Doordat ze misschien dezelfde dingen hebben meegemaakt, kunnen ze er beter over praten. Wanneer jongeren er over praten met ouderen hebben ze al snel het gevoel dat ze niet alles kunnen zeggen omdat ze bang zijn voor ‘straf’. Die kans is bij deze methode natuurlijk veel kleiner.”

“De rol van medejongeren is veel groter dan vele collega’s inschatten. Op meer dan de helft van alle sociale gebieden leren opgroeiende mensen van elkaar.”

“Een dergelijk initiatief lijkt me ook veel risico’s met zich meebrengen. Er moet een goede training en screening aan vooraf gaan. Deelname is niet vrijblijvend.”

“Als het jongeren zijn waar de ‘radicale’ jongere zich iets van aantrekt heeft het zin, anders is het zinloos.”

3.5.5 “Contacthypothese (groepsgericht)”

Dit cluster is preventief van aard en is gericht op het verminderen van groepspolarisatie, wat radicalisering kan versterken of veroorzaken. Het gaat hierbij vooral om activiteiten die zich richten op contact tussen verschillende groepen mensen uit verschillende culturen. Voorbeelden van specifieke interventies zijn: landelijke ontmoetingsbijeenkomsten, het bevorderen van jeugdparticipatie door middel van buurtsignalering, buurt in beeld brengen, buurtpresentatie en verbeterplan, samen een film maken (Homies en Hardcore knapen), natuurlijke ontmoetingen organiseren, workshops voor jongeren en ouderen, voetbalwedstrijden, survival, weekfestivals, zomerschool, dag van de dialoog, ondersteuning ramadan, interreligieuze lezingen en theaterprojecten.

Deze interventie is juist bedoeld voor verschillende groepen jongeren samen. Er is dus geen verschil voor dit cluster tussen potentiële moslimradicalisering en potentiële rechtse radicalisering. Het is juist de bedoeling dat bijvoorbeeld deze twee groepen samen een activiteit doen, waarbij ze een gezamenlijk doel hebben. Het is altijd wel enigszins risicovol om een dergelijke interventie uit te voeren. Als bij een activiteit de sfeer goed is, en het gezamenlijke doel wordt succesvol behaald, bestaat de kans dat onderlinge verhoudingen, en wederzijds begrip verbeteren. Als een dergelijke ontmoeting echter uitloopt op te heftige negatieve discussies, scheld- of zelfs vechtpartijen, worden onderlinge verhoudingen en wederzijds begrip verslechterd.

De experts in de focusgroepen noemden de volgende voorwaarden:

- Creëer een *gemeenschappelijk doel* en leg hier nadruk op.
- De activiteit moet *systematisch plaatsvinden en herhaald* worden.
- Er moet een *focus op overeenkomsten* tussen groepen en individuen zijn in plaats van op verschillen.
- Groepen moeten een *gelijke sociale status* hebben.
- Bij sportactiviteiten moeten de *groepen door elkaar gehusseld* worden bij het opstellen van teams, of *meer dan 2 (polariserende) groepen* moeten deelnemen. Bij activiteiten in de vorm van debatten of andere soorten gesprekken moet het wel mogelijk zijn om twee homogene groepen tegenover elkaar te zetten.
- Polariseren niet altijd slecht, maar het *uiten van agressie moet voorkomen* worden.
- Er moet *onpartijdige begeleiding* of zelfs een buitenstaander ingezet worden.
- De interventie moet een *doel* hebben, vooral voor de deelnemers zelf. Zodra het de personen niets oplevert, zul je er niets mee bereiken.
- In het geval van een debat is het belangrijk dat jongeren *actief deelnemen* en hun eigen verhaal kwijt kunnen.
- Het is belangrijk de *doelgroep in gedachten te houden* bij het bepalen van de activiteit, het panel, de locatie, de muziek, etc. Jongeren met een laag opleidingsniveau zitten bijvoorbeeld vaak niet te wachten op een debat.
- In sommige gevallen moeten *mannen en vrouwen gescheiden* gehouden worden.

Een obstakel bij de uitvoering van de contacthypothese is dat de contacthypothese niet per definitie generaliseerbaar is. Het kan bovendien een legitimatie zijn van agressie en een bevestiging van vooroordelen, waardoor minderheidsgroepen meer last kunnen krijgen van stigmatisering. Bekend maakt niet per definitie bemind.

In het online onderzoek hebben de respondenten nagedacht over dit cluster in het kader van rechts extremisme, moslimradicalisering of radicalisering in het algemeen

(wat voor soort dan ook). Het aantal respondenten dat specifiek naar rechtse radicalisering en moslimradicalisering hebben gekeken is te klein om als aparte groep weer te geven ($N < 5$), daarom worden hier alleen percentages gegeven van de groep als geheel.

In Box 5 worden de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek gegeven.

Box 5 Reactie respondenten op "Contacthypothese".

Contacthypothese	
Aantal respondenten: 25	
Interventie gebruikt?	%
Ja	16
Nee	72
Zelf niet, bekende wel	0
Weet ik niet	12
Naar uw mening effectief?	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	12 %
Over het algemeen wel	28 %
Het is mij onduidelijk	40 %
Over het algemeen niet	20 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	20 %
Over het algemeen wel	20 %
Het is mij onduidelijk	24 %
Over het algemeen niet	16 %
Nee. Zeer zeker niet	20 %

Ook hebben we gevraagd aan de respondenten om hun keuze te beargumenteren. Een aantal voor- en tegen argumenten wordt hieronder beschreven.

“Kennismaken met ‘anders’ is blikverruimend en leidt grotendeels tot acceptatie.”

“Je hebt de gelegenheid om jezelf op een andere manier te laten zien en kan op die manier toch ook op een andere wijze met mensen in gesprek raken.”

“Het willen horen bij iets is de grootste drijfveer van elke adolescent uit elke cultuur. Adolescenten uit hun “eigen” kring lokken naar een ander soort kring klinkt theoretisch prachtig, maar is naar mijn mening een fata morgana.”

“Te zachte hand, plaats en methode hebben te weinig raakvlak met betreffende mensen, de drempel is te hoog.”

3.5.6 “Rolmodellen of high potentials”

Deze interventiemethode is vooral preventief van aard en is gericht op het actief mentoren van (potentieel) radicale jongeren. Door het inzetten van high potentials en rolmodellen zoals voetballers, rappers en acteurs, kunnen de vatbare jongeren zien hoe het ook kan, namelijk uitblinken in iets positiefs. Deze high potentials zijn dan wel geen eerstelijns werkers, maar organisatie van dit soort acties zou door eerstelijns werkers geïnitieerd moeten worden. Het is de bedoeling dat de high potentials en rolmodellen de (potentieel) radicale jongeren inspireren tot het doen van positieve dingen. De high potentials kunnen onder andere de jongeren introduceren in relevante netwerken, hen helpen bij het zoeken van een stage of een baan of met de jongeren praten over hun actuele problemen om samen naar oplossingen te zoeken.

Zoals hierboven beschreven kunnen de rolmodellen hun best doen om te inspireren tijdens een eenmalige activiteit, maar rolmodellen en high potentials kunnen ook ingezet worden voor langdurige trajecten zoals mentorprojecten. In dit geval spreken wij echter van individuele mentoring en gelden de daargenoemde voorwaarden. Dit cluster kan gebruikt worden om interventies te ontwikkelen voor verschillende soorten radicalisering, maar komt uit de clusteranalyse naar voren als een populaire methode tegen moslimradicalisering.

De experts in de focusgroep noemen de volgende voorwaarden:

- Een rolmodel moet *dichtbij de doelgroep* staan qua mate van religiositeit, uiterlijk, mate van criminaliteit en intelligentie. Een rolmodel kan ook verder van de doelgroep staan, soms is sociale afstand namelijk juist beter. Het lijkt er op dat hier per casus een afweging gemaakt moet worden.
- De *normen en waarden* van rolmodel en doelgroep moeten *ongeveer gelijk* zijn. Op deze manier kunnen de jongeren zich identificeren met het rolmodel.
- Het rolmodel moet het *respect van de jongeren* hebben.
- Het rolmodel moet *genuanceerd* zijn. Je zou een gederadicaliseerde jongere kunnen gebruiken als rolmodel.
- Bij de keuze van een rolmodel moet gelet worden op de *integratie van het rolmodel* en niet zo zeer assimilatie. In het laatste geval is er te weinig aansluiting met de doelgroep.

Dit cluster is specifiek gericht op moslimradicalisering. In Box 6 staan de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek weergegeven.

Box 6 Reacties respondenten op “Rolmodellen of high potentials”.

Rolmodellen of high potentials	
Aantal respondenten: 45	
Interventie gebruikt?	%
Ja	11,1
Nee	71,1
Zelf niet, bekende wel	13,4
Weet ik niet	4,4
Naar uw mening effectief?	Moslim
Ja. Zeer zeker wel	33,3 %
Over het algemeen wel	45,2 %
Het is mij onduidelijk	11,9 %
Over het algemeen niet	7,2 %
Nee. Zeer zeker niet	2,4 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Moslim
Ja. Zeer zeker wel	31 %
Over het algemeen wel	35,6 %
Het is mij onduidelijk	23,7 %
Over het algemeen niet	7,4 %
Nee. Zeer zeker niet	2,3 %

Ook hebben we aan de respondenten gevraagd om hun keuze te beargumenteren. Een aantal voorbeelden van voor- en tegen argumenten:

“Zo zien ze voorbeelden van succesverhalen. Niet alleen ouders als rolmodel of mensen die door ouders aangedragen worden, die moet je hebben!”

“Het als voorbeeld stellen van succesjongeren lijkt prima te werken. De uitvoering komt echter nauwelijks echt van de grond. Het zou goed zijn als dit meer zou worden benadrukt.”

“In de les zijn ze onder de indruk maar of het doorwerkt weet ik niet. Ze kunnen nog steeds zoiets hebben van ‘dat is voor mij niet weggelegd’.”

“Ik kan me goed voorstellen dat jongeren een rolvoorbeeld hebben en daar graag op willen lijken. Echter, is het aan de andere kant ook weer niet effectief als ze een rolmodel hebben aan de “foute” kant.”

3.5.7 “Interventies speciaal voor vrouwen”

Dit cluster is voornamelijk preventief van aard en is gericht op moslimvrouwen. Deze methode heeft als focus de emancipatie van vrouwen. Belangrijk hierbij is dat om de vrouwen te laten zien hoe emancipatie binnen de Islam mogelijk is. Ook worden alternatieve activiteiten voor jonge moslima's aangeboden (naast Koranlessen), zoals zwemlessen specifiek voor Islamitische vrouwen of andere sporten. Interventies die binnen dit preventieve cluster vallen, zijn vooral ontwikkeld voor jonge moslima's. Binnen Nederland zijn er weinig tot geen interventies speciaal gericht op radicaliserende rechtse vrouwen.

De experts in de focusgroep over moslimradicalisering noemden de volgende voorwaarden:

- Groep moet *homogeen* zijn, anders gaan de vrouwen elkaar aansteken.
- Bij vrouwen moet je meer doen met de *sociale omgeving* dan bij mannen, omdat vrouwen in de basis meer gericht zijn op sociale aspecten dan mannen.
- De interventies moeten niet op alle vrouwen gericht zijn maar op een *specifieke doelgroep*.
- De begeleiding (indien aanwezig) moet *dichtbij de doelgroep* staan qua mate van religiositeit, uiterlijk, mate van criminaliteit en intelligentie.

Obstakels bij de uitvoering:

De experts geven aan dat radicalisering van moslimvrouwen gezien kan worden als een teken van emancipatie. Het is daarom moeilijk om hier te interveniëren. Is het voor deze groep effectief om activiteiten los van mannen te doen vanwege hun ideologie of is het beter om het samen met mannen te doen in het kader van emancipatie? Een ander probleem is dat het moeilijker is om bij vrouwen te interveniëren, omdat jonge moslima's volgens de experts assertiever zijn en over het algemeen hoger opgeleid zijn dan jonge moslimmannen.

Dit cluster is specifiek gericht op moslimradicalisering. In Box 7 worden de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek weergegeven.

Box 7 Reactie respondenten op “Interventies speciaal voor vrouwen”.

Interventies speciaal voor vrouwen	
Aantal respondenten: 20	
Interventie gebruikt?	%
Ja	10
Nee	80
Zelf niet, bekende wel	10
Weet ik niet	0
Naar uw mening effectief?	Moslim
Ja. Zeer zeker wel	35 %
Over het algemeen wel	35 %
Het is mij onduidelijk	25 %
Over het algemeen niet	5 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Moslim
Ja. Zeer zeker wel	40 %
Over het algemeen wel	20 %
Het is mij onduidelijk	40 %
Over het algemeen niet	0 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %

Ook hebben we gevraagd aan de respondenten om hun keuze te beargumenteren. De respondenten noemden onder andere de volgende voor- en tegen argumenten.

“Ik denk dat als de vrouwen van opvattingen veranderen en ook meer voor hun mening uit durven te komen, de mannen ook wel moeten veranderen. Maar in ieder geval worden de jongetjes en de meisjes al anders opgevoed.”

“Ik heb veel contact met migrantenvrouwen en ik wil zeker meer aandacht aan het onderwerp radicaliseren besteden. Wel belangrijk is om eerst een goede ingang vanuit een vrouwengroep te hebben, dat ze zelf met die vraag komen.”

“Er is te weinig kennis over wat er binnen de vier muren van het islamgezin gebeurt. Tot die tijd zullen ook maar mondjesmaat mensen bereid zijn deze interventiemethode te volgen. Daarentegen moet hij wel worden doorgezet.”

“Deze interventies zullen wel door vrouwen uitgevoerd moeten worden, mannelijke eerstelijns werkers moeten hier heel voorzichtig mee zijn.”

3.5.8 “Ouders”

Dit cluster is voornamelijk preventief van aard en is gericht op het begeleiden van Islamitische ouders bij het opvoeden van hun kinderen. De kloof tussen generaties is een bekende oorzaak voor vervreemdingsverschijnselen onder migrantenjongeren. Specifieke interventies zijn gericht op het versterken van de dialoog tussen Marokkaanse jongens en hun vaders en tussen moeders en hun dochters. Ook kunnen ouders cursussen volgen waarin opvoedingsvaardigheden van traditionele allochtone ouders worden verbeterd, door ze te leren een omslag te maken naar de Nederlandse stijl van opvoeden.

In Nederland worden interventies die binnen dit cluster vallen vooral ontwikkeld voor islamitische jongeren met hun ouders. Juist omdat bij hen de generatiekloof een grotere rol speelt dan bij Nederlandse jongeren en hun ouders. Dit wil echter niet zeggen dat ouders van extreem rechtse jongeren in Nederland nooit worden ingezet.

De experts in de focusgroep over moslimradicalisering noemden de volgende voorwaarden:

- De ouders moeten andere denkbeelden dan hun kinderen hebben.
- Cursussen voor ouders moeten als onderwijsmateriaal verpakt worden, aangezien het in bepaalde culturen een taboe is om naar dit soort cursussen te gaan. Er moet dus benadrukt worden dat de ouders hun kinderen kunnen helpen met hun schoolprestaties. Voorbeelden hoe de cursussen te presenteren zijn: “Hoe help ik mijn kind door zijn/haar schoolcarrière”, “Hoe weerhoud ik mijn kind van drugsgebruik?”. De cursus moet in ieder geval niet met terrorisme of radicalisering geassocieerd worden.
- De cursussen moeten ook in andere talen aangeboden worden, aangezien niet alle ouders Nederlands spreken.
- Tijdens trainingen kunnen rollenspellen gebruikt worden om het zo realistisch mogelijk te maken.

Een obstakel bij de uitvoering van deze interventie is dat het geen zin om dit soort interventies uit te voeren als ouders de denkbeelden van hun kinderen steunen of als de denkbeelden van de kinderen direct van de ouders vandaan komen heeft.

Dit cluster is specifiek gericht op moslimradicalisering. In Box 8 staan de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek vermeld.

Box 8 Reactie respondenten op "Ouders".

Ouders	
Aantal respondenten: 64	
Interventie gebruikt?	%
Ja	23,8
Nee	55,6
Zelf niet, bekende wel	17,5
Weet ik niet	3,1
Effectief	Moslim
Ja. Zeer zeker wel	38,7 %
Over het algemeen wel	38,7 %
Het is mij onduidelijk	14,5 %
Over het algemeen niet	4,9 %
Nee. Zeer zeker niet	3,2 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Moslim
Ja. Zeer zeker wel	40,4 %
Over het algemeen wel	41,9 %
Het is mij onduidelijk	12,9 %
Over het algemeen niet	3,2 %
Nee. Zeer zeker niet	1,6 %

Ook hebben we aan de respondenten gevraagd om hun keuze te beargumenteren. Genoemde voor- en tegen argumenten waren onder andere:

“Ouders zijn in de eerste plaats verantwoordelijk voor hun kind. Hulpverleners zijn geneigd dit van ouders over te nemen, waardoor je ze buiten spel zet en contact verliest. Ouders zijn de spil als het gaat om verandering mijns inziens.”

“Meestal ligt in de opvoeding de kiem van alle problemen. Ouders zouden eigenlijk al voordat de opvoeding begint bijgebracht moeten worden wat het betekent, (voor henzelf en voor hun kinderen) om kinderen in twee culturen groot te brengen.”

“Dit zal vooral van de ouders afhangen. Als ze open staan voor hulp en communicatie kan dit een ondersteunende methode zijn denk ik.”

“Jongeren die dreigen te radicaliseren luisteren vaak niet naar hun ouders denk ik. Hoe dat komt kan ik niet aangeven, maar ik denk dat het daardoor weinig nut heeft om ouders in te zetten.”

3.5.9 “Religieuze weerbaarheid”

Dit cluster is voornamelijk preventief van aard en uit zich in acties die gericht zijn op ideologische aspecten. De interventiemethode is bedoeld om jongeren de geweldloze kant van de islam te laten zien en om jongeren te behoeden voor extreme versies van de islam. Veel van de specifieke interventies kunnen uitgevoerd worden door imams en/of moskeebesturen in samenwerking met eerstelijns werkers. Het is van belang dat deze interventies uitgevoerd worden door moslims. Er worden verschillende stappen ondernomen om dit te bereiken:

- Ondersteuning bieden aan imams voor het bespreken van maatschappelijke thema's met moslimjongeren die (vermoedelijk) in het radicaliseringsproces zitten door middel van conferenties, leesmateriaal, studiedagen, trainingen en themabijeenkomsten.
- Weerwoord bieden op het internet. De enorme hoeveelheden gewelddadig islamitisch materiaal op het internet is niet te stoppen. Wel kan er meer geweldloos materiaal aangeboden worden of kunnen er discussiefora opgericht worden waarop jongeren met hun problemen terecht kunnen. Ook kunnen er folder of e-zines worden gemaakt over thema's die bij de risicogroep leven. Ook is het belangrijk dat er een internetsite is waarop een pluriform aanbod van informatie over de positie van de islam binnen de Nederlandse c.q. Westerse samenleving aanwezig is.
- Ideologische discussie met jongeren aangaan. Het kan hier gaan om een discussie tussen jongeren en een imam, of tussen orthodoxe en liberale moslimjongeren of zelfs met de hele wijk.

Interventies die binnen dit preventieve cluster vallen zijn vooral gericht op een geluid vanuit de eigen achterban. Dit cluster is specifiek gericht op moslimradicalisering, maar toont sterke overeenkomsten met het cluster “van jongeren voor jongeren” dat meer gericht is op extreem rechtse radicalisering. Bij beide clusters wordt de achterban ingeschakeld om de jongeren te beïnvloeden. Elke groep doet dit op zijn eigen manier.

De experts in de focusgroep over moslimradicalisering noemden de volgende voorwaarden:

- Dit soort interventies moet altijd gecombineerd worden met het *versterken van andere identiteiten* en niet alleen gericht worden op het veranderen van de religieuze identiteit.
- Je moet een *charismatische leider* hebben die gematigde beelden over de islam goed kan overbrengen.
- De voertaal moet *Nederlands* zijn, aangezien veel jongeren het Arabisch niet machtig zijn. Daarbij moet opgemerkt worden dat het voor de charismatische leider wel status geeft als hij wel Arabisch *kan* spreken.
- Het moeten *laagdrempelige initiatieven* zijn die afhangen van actuele vragen van jongeren.
- Interventies moeten zich richten op het *openlijk bespreken van orthodoxe sites en orthodox denken*. Deze moeten uit de geheimzinnigheid gehaald worden.

Dit cluster is specifiek gericht op moslimradicalisering. In Box 9 worden de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek gegeven.

Box 9 Reactie respondenten op "Religieuze weerbaarheid".

Religieuze weerbaarheid	
Aantal respondenten: 17	
Interventie gebruikt?	%
Ja	11,8
Nee	76,4
Zelf niet, bekende wel	5,9
Weet ik niet	5,9
Naar uw mening effectief?	Moslim
Ja. Zeer zeker wel	47,1 %
Over het algemeen wel	29,4 %
Het is mij onduidelijk	23,5 %
Over het algemeen niet	0 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Moslim
Ja. Zeer zeker wel	47,1 %
Over het algemeen wel	29,4 %
Het is mij onduidelijk	23,5 %
Over het algemeen niet	0 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %

Ook hebben we gevraagd aan de respondenten om hun keuze te beargumenteren. Een aantal voor- en tegen argumenten wordt hier gegeven:

“ Met iemand van hetzelfde geloof praten over ideeën en overtuigingen is beter dan met mensen van buitenaf. Of met iemand uit dezelfde cultuur. Als een buitenstaander iets negatiefs zegt over de islam wordt dat misschien niet gepikt. Door een goede medemoslim wellicht wel.”

“Ook in de moskee komen deze items aan bod. Het lijkt me van belang dat bijvoorbeeld een imam weet wat zijn woorden tot gevolg kunnen hebben en wat hij kan doen om zijn woorden duidelijk over te brengen.”

“Ik denk dat imams als voorbeeld kunnen dienen en dus grote invloed hebben op de jongeren. Risico is daarbij dat er wellicht ook radicaliserende imams zijn en dat het daardoor een methode kan zijn die tegenwerkt.”

Het onderwerp wordt breed besproken. Het is de vraag wat de ander met de informatie doet. Hierover zou meer terug kunnen komen.”

3.5.10 “Weerbaarheid/Empowerment”

Dit cluster is gericht op het verhogen van weerbaarheid van moslimjongeren op allerlei verschillende en mogelijke manieren. Deze interventiemethode is voornamelijk preventief van aard. Jongeren moeten worden aangesproken op hun capaciteiten en talenten en moeten juist niet in een slachtofferrol bevestigd worden. Het verhogen van weerbaarheid kan gerealiseerd worden op de volgende manieren:

- Aanbieden van weerbaarheidstrainingen.
- Identiteitsontwikkeling bevorderen; empathisch vermogen bevorderen; zelfkritiek ontwikkelen; het besef van de verantwoordelijkheid van het individu jegens de samenleving bevorderen.
- Jongeren worden gestimuleerd om te leren hoe zij hun (via het internet ontwikkelde) vaardigheden in het democratisch proces kunnen inzetten en hoe zij via het internet kunnen participeren in het publieke debat door diverse publieken te informeren, eigen stellingnames te beargumenteren, illegitieme aanspraken aan te vechten en acties te organiseren rond eigen thema's.

De interventies binnen dit preventieve cluster worden vooral bij moslimjongeren toegepast en het doel is om jongeren minder kwetsbaar te maken, zodat ze sterk in hun schoenen staan en minder worden aangetast door tegenslagen. Vanwege de minderheidspositie van moslimjongeren in Nederland zijn er veel interventies gericht op hen. Dat wil echter niet zeggen dat de interventies niet bij Nederlandse jongeren worden gebruikt.

De experts in de focusgroep over moslimradicalisering noemden de volgende voorwaarden:

- Interventies die binnen dit cluster vallen moeten gericht zijn op het *ontwikkelen van meerdere identiteiten* en het breder maken van bestaande identiteiten.
- Er moet een focus zijn op *bewustwording van doelen* in het leven. Deze zijn namelijk niet voor iedereen even duidelijk.
- Deze interventies is vooral nodig bij jongeren met hogere opleidingen want naarmate de opleiding hoger is, is er meer risico op radicalisering.
- Er moet extra aandacht aan de *werving* besteed worden. Het is namelijk van belang dat de jongeren bereikt worden die niet zo weerbaar zijn en niet makkelijk meedoen.
- Hierbij is wederom van belang aan te sluiten bij het eigenbelang van de jongeren; zorg dat de jongeren beloond worden als ze komen.

Een aantal obstakels bij de uitvoering werden genoemd door de experts. Bij het uitvoeren van deze interventies kunnen er problemen ontstaan met betrekking tot de werving van deelnemers. In de praktijk signaleren de experts dat het juist de weerbare personen zijn die naar dit soort activiteiten komen en steeds weerbaarder worden, maar dat de niet weerbaren niet op komen dagen. Een vraag die ook opkomt is of deze interventie breed moet worden aangeboden of alleen aan jongeren die nog niet weerbaar zijn.

Dit cluster is specifiek gericht op moslimradicalisering. In Box 10 staan de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek weergegeven.

Box 10 Reacties respondenten op “Weerbaarheid/Empowerment”.

Weerbaarheid/Empowerment	
Aantal respondenten: 28	
Interventie gebruikt?	%
Ja	21,4
Nee	67,8
Zelf niet, bekende wel	3,6
Weet ik niet	7,2
Naar uw mening effectief?	Moslim
Ja. Zeer zeker wel	28,6 %
Over het algemeen wel	25 %
Het is mij onduidelijk	42,4 %
Over het algemeen niet	3,6 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Moslim
Ja. Zeer zeker wel	39,3 %
Over het algemeen wel	21,4 %
Het is mij onduidelijk	32,1 %
Over het algemeen niet	7,2 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %

Ook hebben we aan de respondenten gevraagd om hun keuze te beargumenteren. Een aantal voor- en tegen argumenten wordt hieronder beschreven:

“ Negatieve zelfbeelden zijn de grootste bron van radicalisering. Elke stap om dat zelfbeeld positiever te maken leidt er vanzelf toe dat jongeren naar andere wegen dan radicalisering gaan zoeken.”

“Aanpak moet op meerdere fronten plaatsvinden. Dit is een goed onderdeel voor een brede aanpak.”

“Ik denk dat je er kwetsbare jongeren mee kan bereiken, maar zeker niet alle en vooral niet de leiders. Dat maakt dit wat minder interessant.”

“Deze aanpak is te soft en draait om de hete brij heen.”

3.6 Curatieve Clusters

In deze paragraaf worden de op interventies gebaseerde curatieve clusters besproken. Een curatieve interventie is een interventie die is bedoeld om radicalisering tegen te gaan zodra tekenen van radicalisering gesignaleerd zijn gericht op het gebruik van zachte maatregelen. “Individuele Netwerkaanpak”.

Dit cluster is voornamelijk curatief en preventief van aard en is gericht op het creëren van een netwerk rond een (potentieel) radicale jongere. Bij de uitvoer van deze interventiemethode draait het ten eerste om de inzet van verschillende personen en/of groepen om de interventies uit te voeren en ten tweede gaat het erom dat zoveel mogelijk mensen op de hoogte zijn van de situatie van een jongere. Voorbeelden van personen en of groepen die een netwerk rond een potentieel radicale jongere kunnen vormen zijn op te delen in:

- eerstelijns werkers zoals politie, docenten, jeugdwerkers en inlichtingendiensten.
- andere sleutelfiguren die betrokken zijn bij de (potentieel) radicale jongere zoals klasgenoten, moskeebesturen, imams, de werkgever, een sleutelfiguur uit de etnische groep, vrienden, ouders, een voorbeeldjongere, een voetbaltrainer of een informele leider van een groep.

Het betreft samenwerkingsverbanden tussen verschillende officiële en onofficiële hulpinstanties waarbij men gezamenlijk een jongere probeert te begeleiden. Al deze partijen kunnen een jongere introduceren in hun netwerk. De instanties in het netwerk stippelen een traject uit voor deze persoon.

De experts in de focusgroepen noemden de volgende voorwaarden:

- Er moet een *probleemeigenaar* zijn.
- Er moet een *overlegstructuur* zijn.
- *Rollen en taken* moeten *duidelijk* zijn.
- De aanpak moet worden *geïntegreerd in al bestaande netwerken*.
- *Alle eerstelijns werkers* moeten hierbij *betrokken* zijn, maar niet op al te hoog niveau; ze moeten wel met de voeten in de klei staan. Het is niet de bedoeling dat dit een beleidsoverleg wordt, het gaat tenslotte om individuen.
- Er moet een *expert in het netwerk* zitten die veel kennis over het proces en andere aspecten van radicalisering heeft.
- Als het professionele netwerk besluit om mensen van het persoonlijke netwerk van de jongeren in te schakelen is het van belang dat zij *radicalisering niet als zodanig benoemen*, maar de nadruk leggen op aanwijsbare problemen en gedragingen.

De experts noemden een aantal obstakels bij de uitvoering van deze interventie.

Een groot risico bij dit soort interventies is dat elke instantie gaat wijzen naar iemand anders om de verantwoordelijkheid op zich te nemen. Tevens is de wet van de privacy soms een barrière om persoonlijke informatie te delen. Ook geven de experts aan dat het persoonlijke netwerk rond de jongeren niet altijd aanspreekbaar is als zodanig.

In het online onderzoek hebben de respondenten nagedacht over dit cluster in het kader van rechts extremisme, moslimradicalisering of radicalisering in het algemeen (wat voor soort dan ook). In Box 11 zijn de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek weergegeven.

Box 11 Reacties respondenten op “Individuele netwerkaanpak”.

Individuele Netwerkaanpak				
Aantal respondenten: 62				
Interventie gebruikt?		%		
Ja		25,8		
Nee		61,3		
Zelf niet, bekende wel		8,1		
Weet ik niet		4,8		
Naar uw mening effectief?	Rechts	Moslim	algemeen	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	33,3 %	18,2 %	12,5 %	17,4 %
Over het algemeen wel	33,3 %	45,5 %	37,5 %	38,5 %
Het is mij onduidelijk	33,3 %	27,3 %	40,6 %	36,5 %
Over het algemeen niet	0%	9 %	3,1 %	3,8 %
Nee. Zeer zeker niet	0%	0 %	6,3 %	3,8 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Rechts	Moslim	Algemeen	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	22,2 %	36,4 %	21,9 %	25 %
Over het algemeen wel	44,5 %	36,4 %	25 %	30,8 %
Het is mij onduidelijk	33,3 %	27,2 %	34,4 %	32,6 %
Over het algemeen niet	0 %	0 %	9,4 %	5,8 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %	0 %	9,4 %	5,8 %

Ook hebben we gevraagd aan de respondenten om hun keuze te beargumenteren. De respondenten noemden onder andere de volgende voor- en tegen argumenten:

“Toenadering zoeken, overtuigen van andere gedachten door steun van zijn omgeving. Een mens kleurt zich normaal gesproken redelijk snel naar zijn omgeving. Ook kunnen zo verschillende signalen die op zichzelf niet erg zijn worden gecombineerd”

“Ik denk dat een jongere anders juist door een netwerk in de radicale hoek terecht komt. Als er een netwerk om hem heen is dat probeert de radicalisering te voorkomen of terug te draaien lijkt me de kans om in de radicale hoek te geraken kleiner.”

“Ik ben van mening dat dit op den duur wel effectief zal werken, maar vaak wordt deze vorm van interventie te kort ingezet (tijd- en geldgebrek) waardoor het effect niet of onvoldoende zichtbaar wordt”

“Bij een onjuiste verdenking (dat is meestal het geval) doet het schade aan verdachten en de gemeenschap.”

3.6.1 “Stage of werkplek”

Dit cluster is preventief en curatief van aard en richt zich op een aanpak waarbij (potentieel) radicale jongeren werk of een stage wordt aangeboden. Door hulp te bieden aan jongeren die geen baan of stage kunnen vinden, probeert men de jongeren minder kwetsbaar te maken voor radicalisering en weer te binden aan de Nederlandse samenleving. Hulp aan deze jongeren betreft:

- Het direct aanbieden van een baan of stage; bijvoorbeeld het inzetten van kwetsbare jongeren bij de politie of jongerentoezichtteams waar bij jongeren preventief aanwezig zijn op straat of bij andere openbare gelegenheden zoals zwembaden. Samen met de politie patrouilleren de jongeren op straat en bij evenementen.
- Het bieden van andere middelen waarna jongeren zelf beter in staat te zijn om een stage of baan te vinden zoals begeleiding bij een scholingstraject, cursussen op het gebied van motivatie, opleiding, normen, waarden, gedragsregels, omgangsregels en arbeidservaring en ondersteuning van schoolverlaters om terug naar school te gaan.

Dit cluster is preventief en curatief. Jongeren een baan of stage aanbieden kan ervoor zorgen dat ze in eerste instantie niet gefrustreerd raken door het feit dat ze geen baan kunnen krijgen of dat ze zich gaan vervelen. Ook kan, zodra er tekenen zijn van radicalisering, een stage of baan een jongere een andere omgeving bieden waardoor hij in contact blijft met de samenleving, bezig blijft en zichzelf niet (meer) isoleert.

De experts in de focusgroepen noemden de volgende voorwaarden:

- De desbetreffende personen moeten *niet te ver in het proces van radicalisering* zijn, aangezien de kans op mislukking dan groter wordt.
- *Actieve stagebegeleiding* moet verzorgd worden.
- Vooraf moet er een *training over solliciteren en omgangsregels* gegeven worden.
- *Specifiek werven* op de aard van de stageplek.
- Stageplek moet *bereid en capabel zijn* voor het opnemen van een radicaliserende jongere.
- Het is belangrijk dat de jongeren *niet weten* dat ze in een radicaliseringstraject zitten.
- Er moet rekening gehouden worden met de leeftijd van de persoon die werk of stage wordt aangeboden; bij een jongere van 13 jaar heeft dit minder zin dan bij iemand van 17 jaar.

De experts noemden een aantal obstakels bij de uitvoering van deze interventie. Een risico bij dit cluster is dat de impact van de stage twee kanten op kan gaan. Men moet oppassen dat het aanbieden van een stage niet radicalisering in de hand werkt; als het aanbieden van werk mislukt dan glijdt iemand namelijk helemaal af. Ten tweede geven noemen de experts dat al radicaliserende jongeren dubieuze stageplekken of stageplekken bij familie kiezen. Om dit op te lossen kan men zelf stageplekken faciliteren. Echter, het probleem met zelf stageplekken faciliteren is dat jongeren een belangrijk gedeelte van het proces (zoeken, solliciteren) niet leren. Deze competenties en vaardigheden zijn ook belangrijk maar veel jongeren hebben deze niet.

Ten slotte is er het risico dat je probleemgedrag beloont en daarmee ‘learned helplessness’ vergroot.

In het online onderzoek hebben de respondenten nagedacht over dit cluster in het kader van rechts extremisme, moslimradicalisering of radicalisering in het algemeen (wat voor soort dan ook). In Box 12 zoek de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek weergegeven.

Box 12 Reacties respondenten op “Stage of werkplek”.

Stage of werkplek				
Aantal respondenten: 48				
Interventie gebruikt?	%			
Ja	25			
Nee	56,3			
Zelf niet, bekende wel	8,3			
Weet ik niet	10,4			
Effectief	Rechts ¹²	Moslim ¹³	algemeen	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	16,7 %	42,8 %	31,3 %	31,3 %
Over het algemeen wel	50 %	28,6 %	42,9 %	41,7 %
Het is mij onduidelijk	33,3 %	0 %	22,9 %	20,8 %
Over het algemeen niet	0 %	28,6 %	2,9 %	20,8 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %	0 %	0 %	6,2 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Rechts	Moslim	Algemeen	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	16,7 %	32,8 %	40 %	37,5 %
Over het algemeen wel	16,7 %	28,6 %	31,4 %	29,2 %
Het is mij onduidelijk	66,6 %	14,3 %	20 %	25 %
Over het algemeen niet	0 %	14,3 %	5,7 %	6,3 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %	0 %	2,9 %	2 %

Ook hebben we gevraagd aan de respondenten om hun keuze te beargumenteren. Een aantal voor- en tegen argumenten wordt hier beschreven:

“Op het moment dat jongeren anderen leren kennen en er mee moeten samenwerken, merken ze dat er meer overeenkomsten zijn dan verschillen.”

“De betrokkene het inzicht geven dat ‘schoppen’ tegen de maatschappij uiteindelijk niets oplost. Op positieve wijze zelf deel uit maken van die maatschappij geeft meer zelfinzicht, zorgt voor betrokkenheid en dan is er nog altijd de mogelijkheid om positief kritisch met bepaalde onderwerpen om te gaan.”

“De persoon waar het in dit geval om ging, radicaliseerde gewoon door en ging ook verder met het opdringen van de islam aan anderen. Het heeft niet geholpen.”

“Deze interventiemethode kan effectief zijn mits individueel talent van de jongere eerst onderzocht wordt en gekeken wordt welke stage of werkplek geschikt is. Niet inzetten op maatschappelijke doelen, maar binnen eigen individueel potentieel.”

¹² N=6

¹³ N=7

3.6.2 “Individuele Mentoring”

Dit cluster is voornamelijk preventief van aard en is gericht op het actief “mentoren” van (potentieel) radicale jongeren. Het betreft een persoonlijke aanpak waarbij een mentor zich bezig houdt met een specifieke jongere en deze dan ook probeert te helpen bij het halen van positieve doelen en het verminderen van negatief gedrag. Voor deze interventiemethode worden high potentials, jongerenwerkers, jongerenambassadeurs, vrijwilligers uit de buurt, peer educators en rolmodellen ingezet. De achterliggende gedachte van deze interventiemethode is dat men op straat moet zijn om het vertrouwen van deze jongeren te winnen. Dat vertrouwen krijgt men als jongeren merken dat ze echt iets aan je hebben.

Opvallend is dat deze aanpak voor beide soorten radicalisering toepasbaar is, maar dat uit de clusteranalyse een speciaal cluster ontstaat bij de interventies voor moslims die enigszins verweven is met dit cluster, namelijk ‘high potentials of rolmodellen’. Het verschil met het cluster ‘rolmodellen en high potentials’ is dat het bij dit cluster de bedoeling is dat de jongeren voor een langere tijd actief benaderd worden door hun mentor. Bij het cluster ‘rolmodellen of high potentials’ kan het ook gaan om een kortstondige methode om de jongeren te beïnvloeden.

De experts in de focusgroepen noemden de volgende voorwaarden:

- Het is belangrijk om *rekening te houden met de verwachtingen van de ouders*. In hoeverre steunen de ouders deze mentoring? Steunen ze de denkbeelden van hun kinderen?
- Samen met de jongere moeten *van te voren duidelijke doelen* worden gesteld.
- Er moet tijd besteed worden aan de *werving* van de mentoren; individuele mentoring is een ideale manier voor rekruteurs om aan nieuwe leerlingen te komen.
- De voorkeur voor een rolmodel heeft *iemand uit de familie* (individuele benadering).

Verder noemden de experts de volgende obstakels bij de uitvoering:

Er zijn niet zo veel gederadicaliseerde personen die als mentor willen of kunnen dienen. Zodra men besluit dat het een goed idee is om iemand van de familie aan te wijzen is het nog de vraag hoe je deze persoon gaat benaderen, hoe je deze moet kiezen en hoe je deze gaat begeleiden.

In het online onderzoek hebben de respondenten nagedacht over dit cluster in het kader van rechts extremisme, moslimradicalisering of radicalisering in het algemeen (wat voor soort dan ook). In Box 13 staan de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek.

Box 13 Reactie respondenten "Individuele mentoring".

Individuele Mentoring				
Aantal respondenten: 52				
Interventie gebruikt?		%		
Ja		29		
Nee		55,7		
Zelf niet, bekende wel		11,5		
Weet ik niet		3,8		
Naar uw mening effectief?	Rechts¹⁴	Moslim	algemeen	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	20 %	38,5 %	35,5 %	34,7 %
Over het algemeen wel	60 %	30,7 %	35,5 %	36,8 %
Het is mij onduidelijk	20 %	23,1 %	29 %	26,5 %
Over het algemeen niet	0 %	7,7 %	0 %	2 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %	0 %	0 %	0 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Rechts¹⁵	Moslim	Algemeen	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	20 %	61,5 %	41,9 %	44,9 %
Over het algemeen wel	60 %	15,4 %	29 %	28,6 %
Het is mij onduidelijk	20 %	15,4 %	25,8 %	22,5 %
Over het algemeen niet	0 %	7,7 %	0 %	2 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %	0 %	3,2 %	2 %

Ook hebben we aan de respondenten gevraagd om hun keuze te beargumenteren. Een aantal voor- en tegen argumenten zoals genoemd door de respondenten wordt hieronder beschreven.

“Ik heb ervaren dat individuele benadering de mogelijkheid biedt om tot de bewuste persoon door te dringen zonder dat hij of zij zich in een groep kan schuilhouden en zich daardoor gesterkt voelt.”

“Het gaat hier om een op een projecten, dit werkt veel effectiever dan met een grote groep. Maatjesprojecten zijn succesvol.”

“Ik vraag me af in hoeverre dit realistisch haalbaar is. In het onderwijs is het voor mentoren best te doen, maar buiten school hebben ze er totaal geen zicht op. Dit zal dan via wijkcentra of jongerencentra geregeld moeten worden? Iets waar we buiten schooltijd naar toe gaan?”

“Ik vind het teveel verwennerij.”

¹⁴ N=5

¹⁵ N=5

3.6.3 “Deradicalisering”

Dit cluster is curatief van aard en is gericht op het tegengaan van radicalisering zodra er met zekerheid is vastgesteld dat er van radicalisering sprake is. Het gaat hier om de volgende soorten interventies:

- Groepen pellen, curatieve groepsaankpak en infiltratie waarbij het doel is om informatie in te winnen over een groep, waarna men kan gaan proberen de groep uit elkaar te halen.
- Actief tegengaan van isolatie, wat inhoudt dat men moet blijven proberen zo veel mogelijk betrokken te zijn bij een bepaalde radicaliserende groep.
- Concrete uitstapprogramma's waarbij, zodra een jongere dat wil, hij of zij hulp krijgt bij het verlaten van de groep.
- Jongeren door ouders in wijkinternaten laten plaatsen waar ze intensieve dagprogramma's krijgen.

Dit curatieve en repressieve cluster staat nog in de startblokken. Het onderzoek naar deradicalisering komt langzaam op gang (Grunenberg & Donselaar, 2007; Demant, Slootman, Buijs & Tillie, 2008). Wel zijn er in Duitsland en Zweden verschillende exitprogramma's ontwikkeld, waarin extreem rechtse jongeren die uit hun groep willen stappen geholpen worden om dit te doen. Voor moslimradicalisering bestaat er nog niet iets dergelijks. Afgezien van dit specifieke voorbeeld, zijn de interventies binnen dit cluster toepasbaar op alle soorten radicalisering. De uitdaging is om gepaste interventies te ontwikkelen die inderdaad leiden tot deradicalisering. De exitprogramma's zouden aangepast moeten worden op de Nederlandse situatie en er zal onderzocht moeten worden of dergelijke exit programma's ook voor moslimradicalen ontwikkeld kunnen worden.

De experts in de focusgroepen noemden de volgende voorwaarden:

- De eerstelijns werkers moeten *vaststellen wie meeloper is en wie harde kern* en onderscheid maken tussen motieven om in groep te zitten (meeloper, voor de kick, sociale contacten, etc.).
- Een voorwaarde is dat de *focus niet direct op radicalisering* ligt.
- Het onderwerp moet *bespreekbaar* worden bij jongeren, het moet *uit de anonimiteit* worden gehaald. Het zit nu namelijk in de taboesfeer door de associatie met terrorisme.
- Als een eerstelijns werker iemand uit een radicale omgeving wil halen is het belangrijk dat men *alternatieven* aanbiedt, zodat de radicale jongere niet in een gat valt.
- Het is belangrijk dat jongeren gesteund worden in dit proces en dat er *goede begeleiding* is.
- In het geval dat een persoon zelf aangeeft dat hij/zij de groep wil verlaten moet het duidelijk zijn wat de risico's zijn van het uittreden van een individu uit een bepaalde groep. Zodra deze *risico's duidelijk* zijn moet het doorlopen van dit proces gefaciliteerd worden. De veiligheid van de uitgetredene moet hier bijvoorbeeld gegarandeerd kunnen worden.
- Er moet *aandacht* besteed worden *aan de veranderingen van denken* die tijdens dit proces optreden en gezorgd worden dat de persoon hier over kan praten.

In het online onderzoek hebben de respondenten nagedacht over dit cluster in het kader van rechts extremisme, moslimradicalisering of radicalisering in het algemeen (wat voor soort dan ook). Aangezien de groepen die specifiek naar moslimradicalisering en rechtse radicalisering te klein zijn om als aparte groep op te nemen (N=5) worden de

resultaten samengevoegd. In Box 14 worden de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek gegeven.

Box 14 Reactie respondenten op “Deradicalisering”.

Deradicalisering	
Aantal respondenten: 24	
Interventie gebruikt?	%
Ja	12,5
Nee	70,8
Zelf niet, bekende wel	4,2
Weet ik niet	12,5
Effectief	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	30,4 %
Over het algemeen wel	34,8 %
Het is mij onduidelijk	26 %
Over het algemeen niet	4,4 %
Nee. Zeer zeker niet	4,4 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	39,1 %
Over het algemeen wel	17,4 %
Het is mij onduidelijk	39,1 %
Over het algemeen niet	4,4 %
Nee. Zeer zeker niet	0 %

Ook hebben we aan de respondenten gevraagd om hun keuze te beargumenteren. Voorbeelden van voor- en tegen argumenten waren:

“Door groepsdruk wordt de ruimte kleiner om als individu na te denken. Op het moment dat je individuen uit een radicale groep van elkaar isoleert kunnen ze elkaar niet meer bevestigen in de denkbeelden van de groep.”

“Je zit er recht bovenop en kan zo een hoop dingen sturen. Het gaat wel met kleine stapjes.”

“Ze pakken op momenten dat er iets staat te gebeuren is frustrerend. Frustraties bij deze groep kan leiden tot nog meer radicalisering.”

“In de huidige stand van ontwikkeling van de Nederlandse samenleving is een zekere hoeveelheid radicalisering onvermijdelijk. Radicalisering zal dus optreden en moeten we trachten die te kanaliseren en om te buigen. Dat is een strategie die wel eens minder illusoir zou kunnen zijn dan het voorkomen van radicalisering. ‘Preventie’ klinkt mooi, maar misschien is ‘repressie’ en ‘genezing’ toch effectiever.”

3.7 Repressieve Clusters

In deze paragraaf worden de op interventies gebaseerde repressieve clusters weergegeven. Een repressieve interventie is een interventie die is bedoeld om radicalisering tegen te gaan zodra tekenen van radicalisering gesignaleerd en die is gericht op het gebruik van harde maatregelen (zoals het opstellen van regels of straffen).

3.7.1 “Regels/Sancties”

Dit cluster is vooral repressief van aard en gericht op het stellen van duidelijke regels en het aangeven van de gevolgen bij het niet naleven van deze regels. Men wil inzetten op gedrag in plaats van mentale gedachten. De volgende soorten interventies vallen binnen deze methode:

- Het opstellen van regels zoals kledingvoorschriften en het verbieden van discriminatoire uitingen in de vorm van leuzen, symbolen en buttons. Het verbieden van bijeenkomsten, demonstraties of manifestaties.
- Het geven van sancties (deze sancties worden overigens meestal pas toegepast in een meer ontwikkelde vorm van radicalisering) zoals het stopzetten van subsidies en uitkeringen, aanhouden, persoonsgericht verstoren, verhindering van het gebruik van publieke voorzieningen, bevroren van tegoeden.

De experts in de focusgroepen noemden de volgende voorwaarden:

- Naast het maken van regels moet men zich aan het straffen houden indien deze regels worden overtreden; *consequent zijn*.
- Consequenties die men stelt aan het overtreden van een regel moeten *duidelijk en uitvoerbaar* zijn.
- *Publiciteit*: de regels moeten bekend zijn.
- *Motivatie*: het moet duidelijk zijn waarom de regels gesteld zijn.
- *Alleen repressieve interventies zijn niet voldoende*. Dit soort interventies moet altijd in combinatie met preventieve en/of curatieve interventies uitgevoerd worden.
- Het is belangrijk repressieve regels *preventief in te zetten*. Men moet dus niet aan de hand van een bepaalde gebeurtenis regels opstellen, maar dit van tevoren doen.
- Er moeten *excuses* gemaakt worden zodra er foute sancties worden toegepast.
- *Woordkeuze* tijdens het opstellen/straffen is belangrijk.
- *Nazorg* voor de omgeving en het individu is belangrijk.
- *Alternatieven (in mildere vorm)* moeten worden aangeboden zodat de jongeren ook een andere uitweg zien.

De experts noemden de volgende obstakels bij de uitvoering van regels en sancties: Men moet zich bewust zijn van het feit dat met dit soort interventies radicalisering niet oplost wordt. Een risico is verder dat men met regels en straffen legitimatie voor verdere radicalisering creëert.

In het online onderzoek hebben de respondenten nagedacht over dit cluster in het kader van rechts extremisme, moslimradicalisering of radicalisering in het algemeen (wat voor soort dan ook). Aangezien de groepen die specifiek naar moslimradicalisering en rechtse radicalisering te klein zijn om als aparte groep op te nemen (N=5) worden de resultaten samengevoegd. In Box 15 zijn de antwoorden op de vragen uit het vragenlijstonderzoek gegeven.

Box 15 Reactie respondenten op “Regels en Sancties”.

Regels en Sancties	
Aantal respondenten: 55	
Interventie gebruikt?	%
Ja	25,5
Nee	61,8
Zelf niet, bekende wel	7,2
Weet ik niet	5,5
Naar uw mening effectief?	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	41,8 %
Over het algemeen wel	38,2 %
Het is mij onduidelijk	16,4 %
Over het algemeen niet	1,8 %
Nee. Zeer zeker niet	1,8 %
(Nog) een keer uitvoeren?	Totaal
Ja. Zeer zeker wel	43,6 %
Over het algemeen wel	34,5 %
Het is mij onduidelijk	18,3 %
Over het algemeen niet	1,9 %
Nee. Zeer zeker niet	1,9 %

Ook hebben we aan de respondenten gevraagd om hun keuze te beargumenteren. Een aantal voor- en tegen argumenten wordt hieronder genoemd.

“Dit moet een laatste middel zijn in een lang traject. Pas dan zal het enig effect kunnen hebben.”

“Kinderen en jongeren hebben structuur nodig. Door consequenties te stellen leren ze verantwoordelijk te zijn voor hun eigen daden.”

“Deze interventiemethode kan ook zijn keerzijde hebben. Namelijk het versterken van de gevoelens. Door iets te verbieden gaan mensen andere uitwegen zoeken om hetzelfde doel te bereiken. Natuurlijk moeten mensen wel een straf opgelegd krijgen als ze regels overtreden.”

“Je moet altijd een combinatie van hard en zacht gebruiken. Je moet als overheid ook je grenzen stellen.”

4 Conclusies

De doelstelling van dit onderzoek is om inzicht te geven in en structuur te geven aan lokale interventies die er op dit moment voor eerstelijns werkers in Nederland bestaan om radicalisering te voorkomen en tegen te gaan. We hebben deze doelstelling bereikt aan de hand van een aantal onderzoeksvragen. In dit hoofdstuk worden deze onderzoeksvragen beantwoord en besproken.

4.1 Conclusies met betrekking tot de onderzoeksvragen

4.1.1 *Wat verstaat men onder een interventie om radicalisering tegen te gaan?*

Onder een interventie om radicalisering tegen te gaan verstaat men simpelweg een actie die men uitvoert om radicalisering te voorkomen of tegen te gaan. Uit de literatuurstudie blijkt dat interventies op het gebied van radicalisering over het algemeen vrij breed in te zetten zijn. Vooral de preventieve interventies kunnen gericht zijn op de aanpak van vele andere verschijnselen naast radicalisering, zoals discriminatie, criminaliteit, polarisatie en integratie. Daarbij is het ook waarschijnlijk dat interventies die ingezet worden om bijvoorbeeld discriminatie en criminaliteit ook ingezet kunnen worden bij het voorkomen van radicalisering. Het verschil tussen interventies gericht op radicalisering ten opzichte van interventies op andere aangelegen gebieden zit hem waarschijnlijk niet in de methode (zoals houden van debatten) maar in de specifieke context (het onderwerp van het debat, de locatie van het debat, de begeleiders van het debat). De toepasbaarheid van interventies vanuit andere gebieden op radicalisering moet verder onderzocht worden.

4.1.2 *Welke interventies bestaan er in Nederland om radicalisering te voorkomen of tegen te gaan?*

In totaal zijn er tijdens de literatuurstudie in totaal 213 interventies naar voren gekomen¹⁶. Daarvan kunnen er 106 toegepast worden bij rechts-radicalen en 174 bij moslimradicalen. Er zijn 67 interventies waarbij geen onderscheid gemaakt wordt tussen rechts-radicalen of moslimradicalen. Deze interventies kunnen dus bij beide groepen gebruikt worden.

Veel van de geïnventariseerde interventies zijn preventief van aard. Dit kan liggen aan het feit dat er Nederlandse documenten zijn die in dit onderzoek niet zijn meegenomen, maar ook aan het feit dat curatieve en repressieve interventies in mindere mate voor handen zijn. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het Nederlandse beleid ten aanzien van radicalisering, wat vooral is gericht op preventie. Voor een balans in aanbod van interventies zou aandacht voor curatieve en eventueel repressieve interventies verrijkend zijn. Daarnaast zijn er geen interventies gevonden die gericht zijn op individuen die daadwerkelijk in het kader van radicale acties of terrorisme zijn berecht, hun tijd hebben gezeten en weer terug de maatschappij in keren. We moeten hier overigens wel vermelden dat er ook nog weinig tot zeer weinig individuen zijn geweest waarop een dergelijke interventie van toepassing geweest zou zijn. Bij een terrorist zal strafrecht van toepassing zijn en in eerste instantie geen interventie. Wel zou men deradicaliseringsinterventies kunnen toepassen.

¹⁶ Deze interventies zijn beschreven tussen januari 2005 en juni 2008.

Tevens blijkt uit de literatuurstudie dat er in Nederland meer interventies bestaan die gericht zijn op het voorkomen of tegengaan van moslimradicalisering dan op rechtse radicalisering. Dit kan komen doordat er literatuur in Nederland over interventies op het gebied van rechts radicalisme is die wij niet hebben kunnen achterhalen. Dit kan ook komen door het feit dat er daadwerkelijk meer interventies gericht zijn op radicalisering bij moslims dan bij rechts. In dit tweede geval zou etnocentrisme¹⁷ een oorzaak kunnen zijn. De berichtgeving in de media, zeker na 9/11, impliceert een grotere dreiging van radicalisering onder moslims dan de radicalisering onder extreem rechts. De vraag is of dit echter het geval is. De Anne Frank Stichting geeft namelijk aan dat de dreiging van extreem rechts wordt onderschat (2007). Ook gemeenten geven in een onderzoek van het COT voor de VNG aan dat ze vooral te maken hebben met problemen met extreem rechts (Zannoni & van der Varst, 2007). Dit suggereert dat er een discrepantie is tussen wat er in de praktijk beschikbaar is en waar daadwerkelijk de behoefte ligt. Het is wenselijk om een terugkoppeling te maken naar wat eerstelijnsverleners ervaren en op basis daarvan meer interventies te ontwikkelen op het voorkomen en tegengaan van rechtse radicalisering.

Er blijkt uit de literatuurstudie dat er veel overeenkomsten zijn tussen de interventies voor extreemrechts en de interventies voor moslimradicalisme. Dat is niet heel vreemd. In principe zouden veel interventies die nu specifiek ontwikkeld zijn voor moslimradicalisering aangepast en toegepast kunnen worden op rechtse radicalisering. Doelstellingen van de verschillende radicale groepen zijn anders, maar veel onderliggende aspecten van het proces van radicalisering verschillen per groep niet veel van elkaar. Een voorbeeld van een onderliggend concept van het proces van radicalisering is de rol die identiteitsontwikkeling speelt (Gielen, 2008a). Interventies kunnen zich richten op dezelfde aspecten, maar worden aangepast op iemands specifieke situatie of op de situatie van een specifieke groep. We spreken dan over maatwerk. Om meer interventies te ontwikkelen is er onderzoek nodig naar deze onderliggende processen van radicalisering.¹⁸ Bij elk van deze onderliggende processen zou gekeken behoren te worden of het mogelijk is om interventies te ontwikkelen/verzamen die deze processen voorkomen of tegengaan.

4.1.3 *Hoe zouden deze interventies het beste gestructureerd kunnen worden?*

Bij het structureren van de clusters is er ten eerste gebruikt gemaakt van een hoofdstructuur die gericht is op het doel van de interventie ten opzichte van radicalisering, namelijk preventief, curatief en repressief. Ten tweede is er een clusteranalyse gedaan waarbij de geïnventariseerde interventies zijn gebruikt. De clusters die hieruit zijn ontstaan zijn gebaseerd op de inhoud of het thema van de losse interventies.

Uit de focusgroepen is gebleken dat deze hoofdstructuur toch niet de beste structuur is om de interventies in te delen. Dit komt doordat veel interventies bij meerdere groepen (preventief, curatief, repressief) kunnen worden ingedeeld. Het hangt in veel gevallen maar net van de context af of iets preventief, curatief of repressief is. Een mentorproject kan bijvoorbeeld preventief ingezet worden, maar kan ook als curatieve tool gebruikt worden om radicalisering tegen te gaan. Ook kunnen een aantal repressieve interventies

¹⁷ De eigen cultuur, of een van te voren bepaalde cultuur (in dit geval de moslimcultuur) wordt gebruikt om andere culturen in een sociaal-cultureel opzicht te meten.

¹⁸ Op dit moment wordt er bijvoorbeeld in het EU-project CRIME (Containing Radicalisation in Modern Europe) door TNO i.s.m. BZK gewerkt aan een procesmodel dat gebaseerd is op eerder ontwikkelde procesmodellen. We verwachten dat dit onderzoek eind 2009 zal verschijnen.

juist preventief worden ingezet en is het niet duidelijk in welke categorie ze vallen. Bijvoorbeeld het opstellen van regels en straffen. Het opstellen van regels en straffen is een repressieve interventie, maar deze regels en straffen moeten in een heel vroeg stadium vastgesteld, afgesproken en gecommuniceerd worden. Daardoor kan de werking van deze repressieve interventie preventief zijn.

Een betere structuur lijkt gezocht te kunnen worden in de richting van een onderscheid tussen individu gerichte interventies versus groepsgerichte interventies. Preventieve interventies lijken per definitie groepsgericht en individuele interventies zijn per definitie niet preventief, omdat individuen als ze geselecteerd worden voor individuele interventies al een bepaald (radicaal) gedrag laten zien. Het verder uitwerken van een structuur van interventies voor radicalisering is belangrijk om vooruitgang te boeken in het inzetten van de juiste interventies bij de juiste persoon, op de juiste plaats en op het juiste tijdstip.

Uit de clusteranalyse komt een 15-tal clusters van interventies naar voren, namelijk;

- voorlichting voor jongeren,
- training aan eerstelijns werkers,
- gesprek,
- contacthypothese,
- rolmodellen of high potentials,
- van jongeren voor jongeren,
- interventies speciaal voor vrouwen,
- ouders,
- religieuze weerbaarheid,
- weerbaarheid/empowerment,
- individuele netwerkaanpak,
- stage of werkplek,
- individuele mentoring,
- deradicalisering,
- regels en sancties.

Aan deze structurering zitten een aantal voor- en nadelen. Een nadeel van deze clustering is dat veel gedetailleerde informatie verloren gaat. Daarom is het hele overzicht met interventies toch in de bijlagen opgenomen. Nog een nadeel van deze clustering is dat het toch zo blijkt te zijn dat een aantal clusters door elkaar lopen. Zo komt “gesprek” als een cluster uit de clusteranalyse. Het voeren van een gesprek met jongeren heeft zijn specifieke set van eigen voorwaarden, maar in feite komen gesprekken met individuen of groepen bij elk cluster wel op een bepaalde manier naar voren.

Een voordeel van deze clusteranalyse is dat een groot aantal interventies in werkbare groepen zijn ingedeeld. Aan het versnipperde en gefragmenteerde aanbod is structuur gegeven. Aan de hand van deze clusters is het mogelijk om algemene voorwaarden te beschrijven. Een voordeel is ook dat niet tot in detail aan de eerstelijns werker wordt voorgeschreven wat hij of zij moet doen. Bij radicalisering hebben we toch te maken met vele verschillende individuen en cases, daarbij moet maatwerk mogelijk zijn.

4.1.4 *Welke interventies zijn naar de beleving van de eerstelijnswerker effectief en zijn hier oorzaken voor aan te wijzen?*

In dit onderzoek hebben we naar perceptie van effectiviteit van clusters van interventies gekeken. Per losse interventie kunnen veranderingen in termen van attitudes, gedrag en context gemeten worden (Gielen, 2008b;2009a;2009b). Dit soort onderzoeken vergt veel tijd en geld. Bovendien zijn effectmetingen van een *verzameling* van interventies op het gebied van radicalisering vrij moeilijk in een korte tijd uit te voeren, want de specifieke kenmerken van de afzonderlijke interventies kunnen niet meegenomen worden bij de effectmeting. Daarom is in het vragenlijstonderzoek is per cluster gevraagd naar de perceptie van effectiviteit.

Uit het vragenlijstonderzoek blijkt dat eerstelijnswerkers in het kader van radicalisering de in het rapport genoemde interventies niet veel hebben uitgevoerd. Dit valt goed te verklaren door het feit dat het grootste gedeelte van de eerstelijnswerkers die mee hebben gedaan aan het vragenlijstonderzoek niet in aanraking zijn gekomen met een radicale jongere. Op de vraag; “Bent u wel eens in aanraking gekomen met een radicale jongere?” antwoordt 23,7% van de respondenten met “ja”, 46,1% van de respondenten met “nee”, 18,7% van de respondenten antwoordt met ik heb wel eens getwijfeld en 3,2% zegt het niet te weten. Van alle respondenten is de groep eerstelijnswerkers die naar eigen zeggen het meest in aanraking komt met radicale jongeren de politie (43% van de politie beantwoordt de vraag met “ja”).

Tevens blijkt dat eerstelijnswerkers over het algemeen vrij positief zijn over de effectiviteit van de clusters van interventies. Het is niet duidelijk op basis waarvan zij tot dit oordeel komen. Er worden weinig tot geen negatieve antwoorden gegeven. Tijdens de focusgroepen bleek echter dat de experts minder positief waren over de effectiviteit van bepaalde interventies. Deze negatievere beelden kwamen naar voren tijdens het opstellen van de voorwaarden voor de clusters van interventies. De oorzaken die eerstelijnswerkers tijdens het online onderzoek genoemd hebben voor het effectief dan wel niet effectief zijn van interventies loopt enorm uit elkaar. Hier zijn geen algemene conclusies uit te trekken.

Om toch handvatten voor eerstelijnswerkers te bieden zijn er met behulp van 2 focusgroepen per cluster algemene voorwaarden opgesteld. Voorwaarden zijn in dit geval antwoorden op de volgende vragen; Onder welke omstandigheden zal dit cluster op zijn effectiefst zijn? Onder welke omstandigheden zal dit cluster in ieder geval niet werken? Zijn er problemen met de uitvoerbaarheid in de praktijk? Zo ja, welke? Enkele voorwaarden bleken voor alle clusters te gelden. Ten eerste, de eerstelijnswerkers die met (potentieel) radicaliserende jongeren werken moeten een aantal kenmerken en vaardigheden hebben om optimaal te kunnen functioneren (bijvoorbeeld sociale vaardigheden, algemene kennis en een goede samenwerking met andere instanties). Ten tweede moet er bij elke interventie nagedacht worden of het van belang is de hulpverlener qua etniciteit, geslacht of achtergrond te matchen met de jongere of de groep. Afhankelijk van de soort interventie en de doelgroep is dit juist wel of juist niet van belang. Ten derde bleek uit de focusgroepen dat naast de voor de hand liggende samenwerking met andere eerstelijnswerkers, het zinvol kan zijn om open te staan voor andere mogelijkheden. Het inschakelen van andere sleutelfiguren van de (potentieel) radicale persoon zoals familie (vooral vader en moeder), vrienden, school (niet alleen leraren, maar ook bijvoorbeeld de conciërge), contacten binnen de wijk, moskeeën,

imams is ook een mogelijkheid. Ten slotte is het essentieel dat eerstelijnswerkers continuïteit, bereikbaarheid en beschikbaarheid kunnen bieden.

4.2 Beleidsaanbevelingen

De hier boven beschreven conclusies leiden tot een aantal beleidsaanbevelingen. Deze beleidsaanbevelingen worden nu opgesomd.

- 1 In het licht van de mogelijk te plegen interventies helpt een gemeenschappelijk uitgangspunt van eerstelijnswerkers over wat precies radicalisme is bij het specificeren van concrete doelen en gewenste resultaten van een interventie. De overheid kan aansturen op het bereiken van dit gemeenschappelijke uitgangspunt.
- 2 Veel van de geïnventariseerde interventies zijn preventief van aard. Voor een balans in aanbod van interventies zou aandacht voor curatieve en eventueel repressieve interventies verrijkend zijn. Daarnaast zijn er geen interventies gevonden die gericht zijn op individuen die daadwerkelijk in het kader van radicale acties of terrorisme zijn terecht, hun tijd hebben gezeten en weer terug de maatschappij in keren. We moeten hier overigens wel vermelden dat er ook nog weinig tot zeer weinig individuen zijn geweest waarop een dergelijke interventie van toepassing geweest zou zijn.
- 3 Uit dit onderzoek blijkt dat er in Nederland waarschijnlijk meer interventies ontwikkeld zijn die gericht zijn op het voorkomen of tegengaan van moslimradicalisering dan op rechtse radicalisering. Uit dit onderzoek en een aantal andere onderzoeken (van Donselaar, 2007; Zannoni & van der Varst, 2007) blijkt dat er een discrepantie is tussen wat er in de praktijk beschikbaar is en waar daadwerkelijk de behoefte ligt. Het is wenselijk om een terugkoppeling te maken naar wat eerstelijnswerkers ervaren en op basis daarvan meer interventies te ontwikkelen op het voorkomen en tegengaan van rechtse radicalisering. In principe zouden veel interventies die nu specifiek ontwikkeld zijn voor moslimradicalisering aangepast en toegepast kunnen worden op rechtse radicalisering.
- 4 Tijdens dit onderzoek is het belang van het gebruik van een vooraf vastgestelde structuur van werken tijdens de aanpak van interventies op het gebied van radicalisering gebleken. Voorbeelden van structuren zijn de OODA-loop (observe, orient, decide, act). Een andere vorm van een dergelijke structuur is het BOB-model (beeldvorming, oordeelvorming en besluitvorming). Wanneer eerstelijnswerkers zonder structuur te werk gaan, bestaat het gevaar dat er geïnterveneerd wordt voordat er een duidelijk beeld is van het probleem. Te vroeg interveniëren kan radicalisering in de hand werken, bijvoorbeeld omdat jongeren zich gestigmatiseerd voelen zodra ze aangesproken worden als radicaal. Het is wenselijk dat onderzocht wordt welke structuur het best aansluit bij de problematiek rond de aanpak van radicalisering. Vervolgens is het wenselijk dat eerstelijnswerkers daadwerkelijk gebruik gaan maken van deze structuur.
- 5 Van eerstelijnswerkers die met (potentieel) radicaliserende jongeren werken is het nuttig dat ze een aantal kenmerken en vaardigheden hebben (bijvoorbeeld sociale vaardigheden, algemene kennis en een goede samenwerking met andere instanties). Voor een groot deel zijn dit vaardigheden die eerstelijnswerkers al hebben. Het is wenselijk om bij het matchen van eerstelijnswerkers met een specifiek geval van (potentiële) radicalisering rekening te houden met deze kenmerken en vaardigheden of eerstelijnswerkers, indien nodig, specifiek op deze vaardigheden te trainen voordat ze met potentieel radicale jongeren gaan werken.

- 6 Het trainingsaanbod voor eerstelijnsworkers is vrij groot, maar deze trainingen bereiken de eerstelijnsworkers veelal niet. Het is echter wel duidelijk dat de behoefte naar dit soort trainingen wel bestaat. Het is wenselijk dat er nagedacht wordt over manieren om vraag en aanbod bij elkaar te brengen.
- 7 Bij elke interventie is het van belang om na te denken over of het van belang is de hulpverlener qua etniciteit, geslacht of achtergrond te matchen met de jongere of de groep. Afhankelijk van het soort interventie en de doelgroep is dit juist wel of juist niet van belang. Het is wenselijk om deze manier van denken bij eerstelijnsworkers te stimuleren..
- 8 Ook is het wenselijk dat taken en rollen per groep eerstelijnsworkers op een goede manier worden vastgelegd en geïmplementeerd. Het COT (2008) heeft hier een goede start mee gemaakt en de lijn van dit onderzoek zal verder ontwikkeld, uitgedacht en geïmplementeerd moeten worden.
- 9 Naast de voor de hand liggende samenwerking met andere eerstelijnsworkers, kan het zinvol kan zijn om open te staan voor andere mogelijkheden. Het inschakelen van andere sleutelfiguren van de (potentieel) radicale persoon zoals familie (vooral vader en moeder), vrienden, school (niet alleen leraren, maar ook bijvoorbeeld de conciërge), contacten binnen de wijk, moskeeën, imams is ook een mogelijkheid. De manier waarop een dergelijke samenwerking mogelijk is, is een zinvol onderwerp voor verder onderzoek.
- 10 Continuïteit van interventies en bemensing blijkt een belangrijke voorwaarde te zijn bij het uitvoeren van interventies. Zodra projecten kortstondig zijn of elke keer door andere mensen vervolgd worden heeft interveniëren al minder zin. Het kunnen bieden van continuïteit en beschikbaarheid door eerstelijnsworkers zou door de overheid gestimuleerd kunnen worden.
- 11 Het degelijk implementeren van bovengenoemde beleidsaanbevelingen vereist samenhang en samenwerking met Nuansa, het kennis- en adviescentrum polarisatie en radicalisering.

4.3 Afsluitend

In dit onderzoek is inzicht gegeven in en structuur gegeven aan interventies die er op dit moment voor eerstelijnsworkers zijn om radicalisering te voorkomen en tegen te gaan. Tijdens de literatuurstudie zijn interventies die bedoeld zijn om radicalisering te voorkomen of tegen te gaan verzameld, gestructureerd en geclusterd. Tijdens focusgroepen met experts zijn relevante voorwaarden voor de uitvoer van interventies opgesteld. Door het ontwikkelen van de clusters en door het opstellen van deze voorwaarden krijgt een eerstelijnsworker handvatten waarmee hij of zij zijn context specifieke maatwerk in kan richten. Tot slot hebben eerstelijnsworkers de perceptie van effectiviteit van elk cluster van interventies weergegeven.

In de toekomst zouden op basis van verdere structurering van de interventies en de opgedane kennis op het gebied van het onderliggende (psychologische) proces van radicalisering verdere stappen gezet kunnen worden in het ontwikkelen van meer effectieve interventies. Deze interventies moeten beter aansluiten bij de vraag van de praktijk zoals interventies die meer gericht zijn op curatieve doelen en op extreem rechts. De voorwaarden voor het succesvol uitvoeren van interventies zoals beschreven in dit rapport kunnen richtinggevend zijn bij het nemen van beslissingen over het inzetten van interventies bij de juiste individuen, bij de juiste doelgroep, op het juiste moment en door de juiste eerstelijnsworkers.

5 Referenties

Een overzicht van bronnen die gebruikt zijn bij het huidige onderzoek:

- AIVD (2004). Van dawa tot Jihad.
- AIVD (2007). Radicale dawa in verandering.
- Beuving, S. & Lugt van der, A. (2004). *Opnieuw organiseren met een kwaliteitsmodel*. Kluwer.
- Buijs, F. (2006). Jongerenwerkers kunnen radicale jongeren bij de lurven pakken. www.movisie.nl
- Buijs, F., Demant, F. & Hamdy, A. (2006). *Strijders van eigen bodem*. Amsterdam University Press.
- BZK (2007). Overzicht acties en activiteiten tegengaan polarisatie en radicalisering en bevordering weerbaarheid 2002-2007.
- BZK (2008). Operationeel actieplan polarisatie en radicalisering 2008.
- Demant, F., Slootman, M., Buijs, F. & Tillie, J. (2008) Teruggang en uittrekking: processen van deradicalisering ontleed. Amsterdam: IMES.
- Fadok, D.S., Boyd, J. & Warden, J. (1995). *Air power's quest for strategic paralysis*. Maxwell Air Force Base AL: Air University Press, (AD-A291621)
- Forum (2008). Aan de slag met Lonsdalejongeren. Een curatieve groepsaanpak in Hendrik-Ido Ambacht.
- Garssen, A. (2006). Verstoren of verbinden? Hoe geeft de wijkagent in Nederland, Engeland, België en Duitsland inhoud aan het vroegtijdig signaleren van radicalisme en islamitisch terrorisme?
- Gemeente Amsterdam (2007). Actieplan Slotervaart. Het tegengaan van radicalisering.
- Gemeente Amsterdam (2007). Wij Amsterdammers in het onderwijs. Centrum voor nascholing.
- Gemeente Amsterdam (2008). Voortgangsrapportage Actieplan Slotervaart. Het tegengaan van radicalisering.
- Gemeente Amsterdam (2008). Beleidskader van de gemeentelijke informatiehuishouding radicalisering.
- Gemeente Rotterdam (2005). Meedoen of achterblijven.
- Gemeente Utrecht (2005). Aanpak radicalisering en terrorisme: Utrecht is van ons allemaal.
- Gielen, A.J. (2008a). Radicalisering en identiteit. Aksant.
- Gielen, A.J. (2008b). *Religie en cultuur in de (Marokkaanse) opvoeding. Evaluatie cursus opvoedingsondersteuning in Stadsdeel Slotervaart*. Almere: A.G. Advies.
- Gielen, A.J. (2009a) *Een kwestie van identiteit. Evaluatie training Identiteit & Weerbaarheid voor moslima's*. Almere: A.G. Advies.
- Gielen, A.J.(2009b). *Uitgesproken meningen. Evaluatie van de religieus-seculiere kring in Stadsdeel Slotervaart*. Almere: A.G. Advies.
- Grubben, G. (2006). Geschoren, maar niet over 1 kam. Rechts extremisme binnen de hardcore cultuur.
- Grunenberg, S. & Donselaar, J. (2007). Deradicalisering: lessen uit Duitsland, opties voor Nederland?', in: Jaap van Donselaar en Peter R. Rodrigues (red.), *Monitor racisme & extremisme: zevende rapportage*, Amsterdam : Anne Frank Stichting.
- Huijgens, V. (2004). Lokale aanpak van rechtsextremisme onder jongeren.

- Humanitas Eindhoven (2007). Radicaal, doe ff normaal.
www.radicaaldoeffnormaal.nl
- InformatieSchakelPunt Radicalisering (2007). Radicalisering in Rotterdam II.
- Lub, V. (2009). Stimulering van maatschappelijke binding van jongeren. Een verkenning naar sociale interventies op het terrein van radicalisering en culturele spanningen. Movisie.
- Minister voor vreemdelingenzaken en integratie (2005). Nota Weerbaarheid tegen radicalisering van moslimjongeren.
- Moors, H. (2007). Extreem? Moeilijk! Extreem en radicaal gedrag van jongerengroepen in Limburg. Risico's en reactierepertoires.
- Movisie (2007). Inspanning voor culturele ontspanning. Aanpak van rechtsradicale jongeren in stad en ommeland.
- Noppen, P. (2007). De dreiging van extreem rechts wordt onderschat. Burgemeestersblad 46.
- PAS, IHH, COT (2007). Amsterdam tegen Radicalisering. Gemeente Amsterdam.
- Radicaal Jong (2008). Een handreiking voor jongerenwerkers bij het omgaan met culturele spanningen en radicalisering.
- Ruitenbergh, A.G.W. & de Hoog, D. (2006). Verkennend onderzoek naar radicalisering in Tilburg. COT.
- Saluti/CCV, Stedelijk Adviesorgaan Interculturalisatie (2007). Preventie radicalisering jongeren begint bij inclusief jeugdbeleid. Vervolgadvies op 'Utrecht is van ons allemaal. Reactie op de nota Aanpak radicalisering en terrorisme'.
- Shabazi, K. (2007). Radicaliserende vrouwen. Bureau Strategische-kennisontwikkeling en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Slooman, M. & Tillie, J. (2006). Processen van radicalisering. Waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden. Imes. Instituut voor Migratie-en Etnische studies.
- Tympan Instituut (2007). Knokken tegen geweld. Provincie Zuid Holland, Den Haag.
- VNG/Radar (2006). Radicalisme Signaleren en Aanpakken. Vroegtijdige aanpak van radicaliserende jongeren. Handreiking voor gemeenten.
- VVD & D66 (2005). Actieplan tegen radicalisering (2005).
- WWR (2006). Dynamiek in Islamitisch activisme. Aanknopingspunten voor democratisering en mensenrechten. AUP.
- Zannoni, Naaijken, (2007). Starten met een aanpak van polarisatie en radicalisering. CCV & COT.
- Zannoni, van der Varst (2007). Behoeftenonderzoek gemeenten: Gewenste ondersteuning bij het tegengaan van polarisatie en radicalisering? COT, VNG.
- Zannoni, van der Varst, Bervoets, Wensveen, Bolhuis & van der Torre (2008). De rol van eerstelijns werkers bij het tegengaan van polarisatie en radicalisering. COT.
- Zuithof, M. (2005). Manoeuvreren in een mijnenveld. Zorg +welzijn.

Internetsites:

- www.art1.nl
- www.smnnet.nl
- www.rijnlandmodel.nl
- www.burojansen.nl
- www.smnnet.nl
- www.movisie.nl

Geraadpleegde adviesbureaus en instituten:

- **Van de Bunt:** Adviseurs voor organisatie en beleid. www.vandebunt.nl
- **K2:** Brabants kenniscentrum jeugd. www.k2.nl
- **FORUM:** Instituut voor multiculturele ontwikkeling. www.forum.nl
- **MOVISIE:** kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkelingen.

6 Ondertekening

Soesterberg, oktober 2009

Dr. P.C. Rasker
Afdelingsmanager

TNO Defensie en Veiligheid

M. Lousberg, MSc.
Auteur

A Inventarisatie van interventies

Voor het huidige onderzoek hebben we de interventies op een aantal verschillende manieren geïnventariseerd. Ten eerste is er een open bron onderzoek gedaan om de interventies die nu in Nederland gepland of uitgevoerd worden te inventariseren. Ten tweede een aantal congressen bezocht. Ten derde is er bij aantal gevallen verduidelijking gevraagd aan verschillende adviesbureaus en instituten die trainingen op het gebied van radicalisering verzorgen of die veel interventies opzetten. We hebben de volgende soorten bronnen gebruikt:

- beleidsrapporten,
- onderzoeksrapporten,
- interviews met radicaliseringsexperts,
- internetsites voor eerstelijns werkers,
- actieplannen van gemeenten en steden
- boeken over radicalisering

Voor allen geldt dat ze binnen Nederland verschenen zijn vanaf 2005 tot juni 2008.¹⁹ In de verzameling zijn interventies letterlijk opgenomen zoals ze in de bronnen gevonden zijn.

In totaal zijn er 213 interventies verzameld waarvan er 106 toegepast kunnen worden bij rechtsradicalen en 174 bij moslimradicalen. Hier onder is een overzicht weergegeven van welke interventies er uit de verschillende bronnen zijn gehaald:

A.1 VNG/Radar (2006). Radicalisme Signaleren en Aanpakken. Vroegtijdige aanpak van radicaliserende jongeren. Handreiking voor gemeenten.

Interventie 1:

Mentorprojecten, waarbij jongeren die risico lopen om (verder) te radicaliseren worden gecoacht. De coaches zijn nadrukkelijk geen professionals, maar vrijwilligers uit de buurt of gemeenschap. Die worden wel eerst getraind en gescreend.

Interventie 2:

Kennisateliers, waarbij met een risicogroep in een beschutte omgeving wordt gesproken over thema's die bij hen leven. Van belang is het betrekken van experts die door de jongeren worden erkend. Zeker bij vergaande radicalisering is een dergelijke inkapseling eigenlijk niet meer mogelijk.

Interventie 3:

Folders en/of e-zines maken over thema's die bij de risicogroep leven. De drempel voor de doelgroep om dit materiaal te lezen is lager dan bij bovenstaande kennisateliers. Maar ook hier geldt als alleen argumenten te mager zijn gezaghebbende experts nodig.

¹⁹ Wij zijn ons ervan bewust dat er inmiddels nieuwe rapporten en interventies aan het licht zijn gekomen (o.a. Demant 2008; Gielen, 2008; Zannoni et al. 2008) die nog niet zijn meegenomen bij dit onderzoek.

Interventie 4:

Lessen over democratie. Extra lessen op scholen over de democratische rechtsorde. Gastdocenten vertellen over thema's die bij de risicogroep leven. Het betreft nadrukkelijk geen buitenschoolse activiteit, maar een verplichte les.

Interventie 5:

Stellingendebatten over radicalisme. Anders dan bij bovenstaande methodieken, is de insteek hier nadrukkelijk polarisatie. Voor- en tegenstanders moeten botsen. De zaal stemt over stellingen en moet daarna stemverklaringen afleggen. Illusterende filmpjes zijn hierbij ook mogelijk.

Interventie 6:

Betrekken van de omgeving. Het gaat hier om buurt, school, werk. Ook de jongeren zelf kunnen een belangrijke rol spelen bij het tegengaan van radicalisering. Ze zijn nog goed stuurbaar.

A.2 PAS, IHH, COT (2007). Amsterdam tegen Radicalisering. Gemeente Amsterdam.

Interventie 1:

Behoefttevulling. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de bestaande hulpverlening op het gebied van toeleiding naar werk, scholing, gezondheid, huisvesting, inkomen etc.

Interventie 2:

Ideologische aanvulling. Daarnaast worden acties ondernomen die gericht zijn op de ideologische aspecten, bijvoorbeeld door begeleiding door islamdeskundigen of gesprekken met imams. Samenwerking met religieuze organisaties om er in specifieke gevallen voor te zorgen dat religieus weerwoord wordt geboden.

Interventie 3:

Werving van sleutelfiguren. Het werven van sleutelfiguren binnen het netwerk. Het gaat hier om sleutelfiguren die in staat zijn te signaleren en te interveniëren en die een bijdrage kunnen leveren aan het vergroten van de religieuze weerbaarheid tegen radicalisme en extremisme in hun eigen netwerk. Wat interveniëren hier precies inhoudt is echter naar mijns inziens nog niet duidelijk.

Activeren van relevante sleutelpersonen, groepen en organisaties en het aanmoedigen van bewonersparticipatie, zodat een operatief interventieteam van vrijwilligers ontstaat, dat hulp kan bieden en kan interveniëren bij oplopende spanningen en problemen op straat.

Interventie 4:

High Potentials inzetten. Trainen van een groep high potentials onder de sleutelfiguren, zodat zij vaardigheden ontwikkelen om effectief weerwoord te bieden tegen radicalisme en extremisme. Het gaat om vaardigheden zoals openbaar spreken, gespreksvaardigheden, debatteren, verdieping maatschappelijk/religieus weerwoord, media training, humor, zelfkritiek en morele oordeelsvorming. Een deel van deze high potentials zal zelf training gaan geven.

Interventie 5:

Inzetten Moslima's. Trainen van een groep praktiserende moslima's. Zij krijgen een algemene training conflicthantering en morele oordeelsvorming, waarin ook aandacht wordt besteed aan weerbaarheid tegen radicalisering.

Interventie 6:

Begeleiding van vrouwen. Continuering en verbrede inzet van trajecten zoals *bouwen aan burgerschap (de baarsjes)*, die zich richten op de meest kwetsbare vrouwen, waarmee het op verschillende leefgebieden slecht gaat. In een intensief traject gaan vrouwen met een vaste begeleider aan de slag om de problemen op alle leefgebieden aan te pakken. Deze intensieve begeleiding heeft een verplicht karakter. Samen met de lokale infrastructuur wordt actief naar oplossingen gezocht. Het oplossen van problemen met de opvoeding en begeleiding van hun kinderen maakt onderdeel uit van het traject.

Allochtone vrouwen die geen werk hebben: Participatie Vrouwen uit Etnische Minderheden (PaVEM). 6200 vrouwen hebben zich vrijwillig aangemeld.

Interventie 7:

Internetles jongeren. Stimuleer dat jongeren leren hoe zij hun via internet ontwikkelde vaardigheden in het democratisch proces kunnen inzetten en hoe zij via internet kunnen participeren in het publieke debat door diverse publieken te informeren, eigen stellingnames te beargumenteren, illegitieme aanspraken aan te vechten en acties te organiseren rond eigen thema's.

Resultaten

Bijdragen aan de ontwikkeling en uitgave van Ahlan magazine, een digitaal Amsterdams Magazine, van voor en door leden en bezoekers van maroc.nl. Deze doelgroep is grotendeels jong en heeft een islamitische mediterrane achtergrond. Onder leiding van een hoofdredactie wordt een laagdrempelig digitaal medium gecreëerd waar de doelgroep relatief eenvoudig een actieve bijdrage kan leveren. Bijdragen aan workshop politieke participatie en debattraining op internet voor Amsterdamse jongeren.

Interventie 8:

Oprichting inloopcentra. Bevorderen dat inloopcentra worden opgericht waar praktiserende en/of zoekende jongeren terecht kunnen. Daarnaast deze groepen jongeren ondersteunen in het opzetten van maatschappelijke activiteiten.

Resultaat:

Centra zoals het connect-centrum, een multifunctioneel centrum voor en door jongeren waar moeilijk bereikbare risicojongeren terecht kunnen om op een positieve manier te werken aan een toekomstperspectief. In het connect-centrum worden activiteiten, zoals begeleiding naar stage, werk of studie aangeboden. De organisatie Capabel ondersteunt deze activiteit.

Interventie 9:

Alternatieve activiteiten. De activiteiten zouden ook een alternatief moeten zijn voor mensen die interesse hebben in de activiteit van ideologisch radicale personen, groepen of activiteiten.

Resultaat:

Stichting Marhaba is bezig een centrum op seculiere grondslag te realiseren dat zich richt op islamitische kunst, cultuur en religie. Het centrum toont met behulp van de werkterreinen educatie, debat&reflectie en kunst& cultuur de diversiteit van de islam.

Stichting Marhaba heeft de taak een icoon te realiseren in Amsterdam waar zowel moslims als niet moslims trots op kunnen zijn en dat handelt over de rijke historie, traditie en cultuur van de islam. Tegelijkertijd zal het ook een centrum zijn waar de islam kritisch bevraagd kan worden en waar plaats is voor reflectie en zelfreflectie.

Interventie 10:

Moslimtelefoon/website. Ondersteunen bij het opzetten van de moslimjongerentelefoon en website. Moslimjongeren die op zoek zijn naar informatie kunnen hier op een veilige, vertrouwde en herkenbare plek begeleiding krijgen in dit zoekproces. Indien nodig worden zij doorverwezen naar professionele hulpverleningsinstanties. De moslimjongerentelefoon wordt bemand door vrijwilligers met een islamitische achtergrond en/of vrijwilligere die voldoende kennis hebben van de islam en van moslimjongeren.

Interventie 11:

Ondersteuning terug naar school. Het programma bijzondere Trajecten Risicjongeren met als doelstelling het versterken of herstellen van de verbinding met onderwijs of werk bij risicjongeren. Het programma bestaat uit diverse projecten. Goal, CATch, ENIP! E.a.. Elk project maakt gebruik van een kenmerkende methodiek of werkwijze die aansluit bij de belevingswereld van jongeren.

Interventie 12:

Peer educators: Het inzetten van peer educators, een divers samengestelde hoogopgeleide en betrokken groep mensen, door hen te binden aan gemeentelijke en andere organisaties in Amsterdam. Peer educators kunnen als rolmodel ingezet worden op scholen, zij kunnen bij dragen aan lessen in historisch besef (i.s.m. Amsterdamse Canon) en zij kunnen helpen met het bespreekbaar maken van moeilijk bespreekbare onderwerpen in o.a. onderwijs, de jeugdhulpverlening en andere sectoren.

Interventie 13:

Reagermethoden discriminatie: Leer jongeren om te gaan met het reageren op discriminatie en intolerantie (op andere manieren en dan radicalisering en isolatie). Bevorderen van tolerant gedrag en wederzijds respect.

Resultaat:

Ondersteuning van het all-in project. (een samenwerkingsverband met de Anne Frank Stichting, Mexx It en het COC Amsterdam). Gericht op het bespreekbaar maken van antisemitisme, islamofobie en homofobie onder jongeren. De activiteiten waren in eerste instantie gericht op jongeren in de buurt en op VO scholen in West. Er wordt nagegaan of de ontwikkelde methodiek/activiteiten kunnen worden uitgebreid naar alle regio's en VO scholen.

Interventie 14:

Kijk op media. Ondersteunen van het project mediascan moslimjongeren. Een groep moslimjongeren onderzoekt zelf –onder deskundige begeleiding- hoe de geschreven media (kranten en weekbladen) verslag doen van het islamdebat en andere voor hen relevante onderwerpen. De bevindingen en de waardering daarvan door de jongeren wordt voorgelegd aan en besproken met de betreffende journalisten.

Project Voorpagina door jongeren. Diverse groepen jongeren maken in een workshop hun eigen voorpagina; wat zijn de overeenkomsten en de verschillen in de onderwerpkeuze en benadering tussen jongeren en journalisten.

Via het meldpunt goede ideeën zijn verschillende initiatieven uit de stad ondersteund die over beeldvorming in de media gaan. Zoals buurtnieuws.nl: Pilot in Oost met buurtnieuwsjournalistiek. AT5 wil met buurtbewoners op zoek naar andere invalshoeken op het nieuws. Ook worden met een aantal buurtorganisaties workshops georganiseerd in verschillende stadsdelen. Met het project “your hood in the picture” krijgen jongeren de mogelijkheid hun visie op de buurt te geven.

Interventie 15:

Ondersteuning ramadan. Ramadanfestival. Doelstellingen van dit festival zijn het verbinden van verschillende bevolkingsgroepen, het vergroten van wederzijds begrip en tolerantie.

Interventie 16:

De dag van de dialoog. De dag van de dialoog wordt georganiseerd door Platform Amsterdam Dialoog en uiteenlopende Amsterdamse bedrijven en organisaties. In dialooggesprekken overal in de stad ontmoeten mensen elkaar en wisselen zij ervaringen uit. De dialoog leidt tot meer kennis over en begrip voor elkaar. De dialoogtafels worden begeleid door getrainde gespreksleiders.

Interventie 17:

Empowerment van moslimjongeren. Empowerment van moslimjongeren en versterken van hun sociaal kapitaal door de ondersteuning van Moslim Jongeren Amsterdam (MJA). De MJA organiseren bijeenkomsten voor en door moslimjongeren om de beeldvorming rondom de islam en moslims te verbeteren. De MJA mobiliseert moslimjongeren die zij in contact wil brengen met de maatschappelijke organisaties in hun netwerk zoals Ymere, Politie Amsterdam Amstelland en ROC van Amsterdam. De jongeren van MJA nemen actief deel aan publieke debatten, activiteiten en bijeenkomsten in de stad. Via de MJA wordt geïnvesteerd in kadervorming bij moslimjongeren en in het creëren van rolmodellen.

A.3 **Bron: BZK (2007). Overzicht acties en activiteiten tegengaan polarisatie en radicalisering en bevordering weerbaarheid 2002-2007.**

Interventie 1:

Summerschool. Gedurende een week hebben 50 studenten van verschillende universiteiten en hogescholen een intensief programma over religie in de democratische rechtstaat gevolgd bij het instituut Clingendael.

Interventie 2:

Empowerment moslimjongeren. Training om moslimjongeren leiderschapskwaliteiten, communicatie- en debatvaardigheden te laten ontwikkelen.(forum)

Interventie 3:

Verandering van binnenuit. Een groep van 50 orthodoxe en liberale moslimjongeren is een aantal weekenden bijeen gebracht om met elkaar de dialoog aan te gaan en een methodiek te ontwikkelen om om te gaan met radicalisering. Tijdens een slotbijeenkomst is deze gepresenteerd aan scholen, welzijnswerk en andere maatschappelijke organisaties.

Interventie 4:

Info Website. Bouwen website voor een pluriform aanbod van informatie over de positie van de islam van de Nederlandse cq Westerse samenleving. Samenwerking tussen minderheden- en moslimorganisaties, imams deskundigen en jongerensites.

Interventie 5:

Essaywedstrijd. Om jongeren met elkaar in gesprek te brengen over de relatie tussen religie en identiteit heeft I&B een opstelwedstrijd georganiseerd onder jongeren over de wijze waarop geloof en levensovertuiging een rol spelen in hun leven. Het winnende opstel is gepubliceerd in *trouw*, met een bloemlezing uit de reacties.

Interventie 6:

Dialoog ouders/kinderen. De kloof tussen generaties is een bekende oorzaak voor vervreemdingsverschijnselen onder migrantenjongeren. Dit project beoogt de dialoog tussen Marokkaanse jongens en vaders en tussen moeders en dochters te versterken. In een zestal steden zijn bijeenkomsten georganiseerd, met tussen de 50 en 600 mensen (ook van moskeebesturen en wijkorganisaties.).

Interventie 7:

Zelfbeelden. In deze driejarige campagne worden jongeren uitgenodigd om met behulp van moderne technologieën de eigen visie op de identiteit van Nederland te verbeelden en met andere jongeren in dialoog te gaan.

Interventie 8:

5 mei. Het project was erop gericht de betrokkenheid van etnische minderheden bij de gezamenlijke viering van de vrijheid te vergroten en burgers te informeren over de rol van etnische minderheden tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Interventie 9:

Media en maatschappij. In dit project gaan opinieleiders en sleutelfiguren uit de journalistiek, wetenschap en kunst en organisaties van individuen uit de gemeenschappen van etnische minderheden in gesprek over verbeteren van de beeldvorming en over diversiteit in het personeelbeleid en de werving van deskundigen. L)

Interventie 10:

Luisteren. Doel van dit project is een fundamenteel gesprek op gang te brengen onder jongeren over de band die zij ervaren met de Nederlandse samenleving. Zodoende ontstaat beter inzicht in de factoren, ontwikkelingen en gebeurtenissen die deze band versterken, dan wel verzwakken. De bijeenkomsten monden uit in een beleidsadvies t.b.v. allochtone en autochtone jongerenorganisaties. L)

Interventie 11:

Emancipatie vrouwen. De LOM zijn middels diverse activiteiten bezig de netwerken onder vrouwen in de eigen achterban te versterken. FORUM organiseert vrouwensalons waarin in een vertrouwelijke sfeer gesprekken plaats vinden tussen moslima's over geloofzaken, over verschillende vormen van geloofsbelijdenis en de dilemma's die het leven binnen twee verschillende culturele achtergronden opwerpt.

Interventie 12:

Banen aanbieden. Vluchtelingenwerk Nederland heeft samen met de Stichting Emplooi, UAF en het CWI een banenplan voor vluchtelingen uitgewerkt om drie jaar 2500 vluchtelingen te bemiddelen tot duurzame arbeid.

Interventie 13:

Coaching voor hoogopgeleide jongeren. Forum, de baak en de taskforce jeugdwerkloosheid hebben gezamenlijk een coachingstraject voor hoogopgeleide allochtone jongeren opgezet om deze jongeren weerbaarder te maken en te introduceren in netwerken van ondernemers.

Interventie 14:

Schoolmentoren en coaches. Veel scholen zetten inmiddels mentoren en coaches in om allochtone leerlingen te begeleiden. Mentorren, allochtoon en autochtoon, kunnen een brug slaan naar allochtone leerlingen.

A.4 **Forum Projecten. Overzicht Projecten: Masterplan maatschappelijke binding en tegengaan radicalisering.**

Programmalijn: Onderwijs, Educatie en Opvoeding

Interventie 1:

Succesvolle rolmodellen. Er worden rolmodellen (mentors) ingezet (indien mogelijk uit de eigen etnische groep), die de jongeren wegwijs maken in de maatschappij, introduceren in relevante netwerken, helpen bij het zoeken van stageplaatsen en werk, etc. Doelgroep: allochtone jongeren op VMBO en ROC.

Interventie 2:

Waarden en normen in de opvoeding. Opvoedingsvaardigheden van traditionele allochtone ouders verbeteren door ze een cursus te geven waarin ze leren een omslag te maken naar de Nederlandse stijl van opvoeden. Ook trainen van leerkrachten om rekening te houden met opvoedingsstijlen van traditionele ouders. Leerlingen fungeren bij beide doelgroepen als referentiekader.

Interventie 3:

Zomerschool. In Den Haag wordt aan leerlingen van witte en zwarte scholen de gelegenheid geboden om te ervaren hoe het is om in eenzelfde klas te zitten. Ook schooloverstijgende activiteiten en betrokkenheid van ouders.

Interventie 4:

Koranschool (veiligheid op scholen). Korandocenten integreren nieuwe thema's (zoals pedagogische benadering van kinderen, emancipatie van meisjes en vrouwen, man-/vrouwverhouding etc.) in hun aanbod en bespreken deze thema's met hun leerlingen zodat die zich bewust worden van normen en waarden in de NL samenleving.

Interventie 5:

Voorlichting VMBO scholen. Doel is om empowerment van VMBO scholieren van allochtone afkomst te ondersteunen m.b.v. bekende NL-ers van allochtone afkomst en succesvolle jongeren die als voorbeeld / rolmodel kunnen gelden. Ook tegengaan van religieus extremisme wordt geprobeerd met deze interventie.

Interventie 6:

Stimulering ouderparticipatie. Allochtone Ouderraad / Ouderplatform. SMT en IOT hebben samen met de NPS in 2003 een videofilm ontwikkeld onder de titel: *En hoe was het op school*. Met behulp van deze video zijn vruchtbare discussiebijeenkomsten over ouderparticipatie gehouden. Helaas ontbraken de middelen om daarmee door te gaan, ofschoon daar wel grote belangstelling voor bestaat.

Programmalijs: Cultuur en Identiteit.

Interventie 1:

Jongerenconferentie. Initiatiefnemer is IOT. Een fundamenteel gesprek onder allochtone jongeren over de band die zij ervaren met de NL samenleving. Deze conferentie zou moeten zijn gehouden in december 2005.

Interventie 2:

Jongeren en ouderen samen op weg. Initiatiefnemer is LIZE. Er zijn jaarlijks 10 workshops met thema 'muziek en cultureel erfgoed' georganiseerd in Amsterdam en Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Per workshop 50 ouderen en jongeren van NL afkomst en etnische minderheden. Doel van de workshops: informele contacten tussen deelnemers vergroten, meer inzicht geven in elkaars achtergronden, meer begrip krijgen voor elkaars situatie en meer contact krijgen met plaatselijke organisaties.

Interventie 3:

Discussiebijeenkomsten tegen radicalisering. Initiatiefnemers zijn SIO en SMT. Zeven discussiebijeenkomsten met vertegenwoordigers van verschillende religies en levensbeschouwingen over het vraagstuk radicalisering. Met name gericht op Surinamers, Marokkanen en Turken.

Interventie 4:

Mediadebat met opinieleiders. Initiatiefnemer is SMT. Elk jaar wordt een debat georganiseerd waaraan 100 opinieleiders, journalisten, politici, mediaorganisaties, sleutelfiguren uit de doelgroepen en zelforganisaties deelnemen. Thema: media en maatschappelijke binding.

Interventie 5:

Wie ben jij? Cultureel erfgoed en identiteit. Initiatiefnemer is SMT. Een jaarlijkse landelijke bijeenkomst waarbij ongeveer 100 vertegenwoordigers van de verschillende bevolkingsgroepen elkaar laten kennismaken met elkaars cultureel erfgoed en de betekenis daarvan voor de eigen identiteit. Doelgroep: culturele organisaties van allochtone en autochtone origine, sleutelfiguren uit diverse gemeenschappen en belangstellenden uit verschillende bevolkingsgroepen.

Interventie 6:

Tentoonstelling WOII. Initiatiefnemer is OcaN. Er wordt een tentoonstelling gehouden die de binding van allochtone en autochtone NL in WOII etaleert. Met name gericht op Surinamers, Antilliaanse en Arubaanse Nlers en ook autochtone Nlers. Vastlegging van tentoonstelling op DVD, in boekjes en lesbrieven.

Interventie 7:

Voorlichting via websites. Initiatiefnemer is SMT. Doel is om voorlichting te geven over positie en rol van de islam in de NL samenleving en over de gevaren van de politieke islam (aan Marokkaanse jongeren die intensief gebruik maken van internet). Minimaal 3 subwebsites oprichten (bij maroc.nl; marokko.nl; maghreb.nl).

Interventie 8:

Conferentie “Politieke Islam in NL”. Initiatiefnemer is SMT. Doelgroep: 40 religieuze en 60 niet-religieuze Marokkaanse organisaties en 60 individuele kaders uit de Marokkaanse gemeenschap. Doel is om de politieke islam in NL in kaart te brengen en om strategieën te ontwikkelen die versterking en verspreiding van politieke islam in NL tegengaan.

Interventie 9:

Studiedagen en trainingen. Initiatiefnemer is SMT. Doelgroep: Imams, Moskeebesturen en andere religieuze organisaties. Jaarlijks terugkerende studie- en trainingsdag voor ongeveer 50 mensen uit de doelgroepen. Op die dag worden kennis en vaardigheden aangereikt waarmee de doelgroepen beter in staat zijn het thema ‘religieus radicalisme’ en andere maatschappelijke thema’s rondom islam en samenleving in hun dagelijkse praktijk en met hun achterbannen te bespreken en van daaruit een brug te slaan naar de bredere samenleving in hun omgeving.

Interventie 10:

Maatschappelijke binding bij vluchtelingenjongeren. Initiatiefnemer is VON. Doelgroep: autochtone en vluchtelingenjongeren, jongerenorganisaties van politieke, religieuze, professionele en etnische signatuur. Zes lokale bijeenkomsten en een landelijke slotbijeenkomst met als thema: maatschappelijke binding en radicalisering / polarisatie.

Programmalijn: Overige projecten

Interventie 1:

Kadertraining van 30 geselecteerde bestuurders uit etnische minderheden. Initiatiefnemer is OCaN. Doel is om de maatschappelijke binding tussen bewoners van sociaal zwakke wijken te versterken door de deskundigheid van intermediairs te bevorderen. Intermediairs vormen brug tussen bewoners en algemene instellingen (gemeente etc.).

Interventie 2:

Regionale werkbijeenkomsten. Initiatiefnemer is IOT. Een expertmeeting en daarna 4 werkbijeenkomsten met bestuursleden van plaatselijke allochtone organisaties en hun collega bestuurders van autochtone organisaties (waaronder gemeentebestuur). De werkbijeenkomsten moeten resulteren in een ‘model activiteitenprogramma’ dat organisaties naar hun eigen situatie kunnen vertalen. Thema is bevorderen van binding en dialoog tussen verschillende bevolkingsgroepen., evenals bestrijding van radicalisering.

Programmalijn: Arbeid en Scholing

Interventie 1:

Stageplaatsen en stagemarkten. Initiatiefnemer is OCaN. Relevante partijen committeren zich aan het actieplan ten behoeve van evenredige participatie in stageplaatsen van schoolgaande jongeren uit etnische minderheidsgroepen in het beroepsonderwijs (VMBO, ROC en HBO).

Interventie 2:

Arbeidsmarkt: gescheiden netwerken tot elkaar brengen. Initiatiefnemers zijn IOT en SMT. Minimaal 6 regionale netwerk bijeenkomsten en 1 afsluitende landelijke netwerkbijeenkomst voor autochtone en allochtone formele en informele netwerken op

de arbeidsmarkt. Doelen: verbetering van beeldvorming over en weer, vergroten van kennis van elkaars vragen, mogelijkheden en netwerken en gerichte afspraken met werkgevers om over initiatieven om allochtonen in dienst te nemen en te houden.

Interventie 3:

Binden door ondernemen. Initiatiefnemer is IOC. Tien voorlichtingsbijeenkomsten voor gemotiveerde ex-werknemers (nadruk op vrouwen) uit etnische minderheden die uit het arbeidsproces zijn geraakt (lft 35-55jr). Schrijven van businessplannen en begeleiding daarna.

Interventie 4:

Netwerk voor hoogopgeleide vluchtelingen. Initiatiefnemer is VON. Doel: hoogopgeleide vluchtelingen samenbrengen met traditionele autochtone netwerken en wederzijdse deelname binnen elkaars netwerk. Netwerk begint met een startbijeenkomst en wordt gevolgd door drie vervolgbijeenkomsten waarbij steeds 100 gasten zijn.

A.5 Saluti/CCV, Stedelijk adviesorgaan interculturalisatie (2007). Preventie radicalisering jongeren begint bij inclusief jeugdbeleid. Vervolgadvies op ‘Utrecht is van ons allemaal. Reactie op de nota Aanpak radicalisering en terrorisme’.

Interventie 1:

Inclusief jongerenbeleid. Zorg voor een inclusief jongerenbeleid, dat het voor alle jongeren mogelijk maakt hun talenten te ontplooiën en zich te ontwikkelen tot zelfbewuste en stevige personen. Goede jongerencentra en voldoende activiteiten in elke wijk zijn belangrijk om het jongeren mogelijk te maken bij een groep te horen die zich bezighoudt met sport, muziek, cultuur of intellectuele activiteiten.

Interventie 2:

Empowerment van jongeren. Saluti adviseert om jongeren aan te spreken op hun capaciteiten en talenten en hen niet in een ‘slachtofferrol’ te bevestigen. Op enkele basisscholen worden vanuit de GG&GD *weerbaarheidstrainingen* gegeven. Is er de *Utrechtse jongerendenktank U-shake*. Jongeren van 12-24 jaar wordt de mogelijkheid geboden hun stem te laten horen via webchats en fora en hiermee contact met bestuurders te hebben. Het is belangrijk om allochtone jongeren niet voortdurend met name op hun allochtoon zijn aan te spreken maar door alle jongeren vooral in het nieuws te brengen vanwege hun positieve inbreng op allerlei terreinen in de stad.

Interventie 3:

Natuurlijke ontmoeting. interetnisch contact leidt tot meer wederzijds begrip en onderlinge samenhang. ‘Ontmoeting’ is een belangrijk thema – de gesprekken met jongeren bevestigen dit voortdurend. Jongeren zelf vinden het heel belangrijk om elkaar te ontmoeten in een natuurlijke setting, dat wil zeggen op school, stage, werk, of in het kader van sport of hobby: “als je dingen samendoet, leer je elkaar vanzelf kennen”; “je moet het via de scholen doen, zodat je gedwongen wordt om mee te doen. Als het niet verplicht is gaan mensen het niet doen, of alleen die mensen die van die idealisten zijn”.

Interventie 4:

Deelidentiteiten accepteren. Op de eerste plaats moeten bestuur en politiek vooraan staan om uit te dragen dat het hebben van meerdere deelidentiteiten iets is dat voor iedereen geldt. Op de tweede plaats moeten ouders, onderwijspersoneel en andere ‘vormende’ werkers die met jongeren te maken hebben, beschikken over de vaardigheden om om te gaan met het bestaan van meerdere deelidentiteiten in elk mens. (Na-)scholing en opleiding moeten professionals in staat stellen jongeren te begeleiden die hiermee worstelen. Sleutelfiguren die zelf meerdere – momenteel als moeilijk te verenigen geziene – deelidentiteiten in zich herbergen en goed in staat zijn hiermee om te gaan, kunnen ingezet worden als bruggenbouwers tussen verschillende groepen. Ouders moeten ondersteund worden om hun kinderen goed te kunnen begeleiden bij de ontwikkeling van hun identiteit en het omgaan met meerdere deelidentiteiten. Hiervoor is het nodig dat binnen de gemeentelijke voorzieningen (consultatiebureaus, schoolartsen) het bereik en met name het vertrouwen vergroot wordt onder verschillende groepen inwoners, zodat vroegtijdige signalering plaats kan vinden van jongeren of gezinnen waar ondersteuning gewenst is. Als er een relatie van vertrouwen ontstaat, wordt doorverwijzing mogelijk, ook voor opvoedingsondersteuning.

Interventie 5:

Ondersteuning Imams. In het stadsdeel Slotervaart van de Gemeente Amsterdam is onder andere een conferentie voor imams georganiseerd en is een theologisch geschoolde jongerenwerker aangesteld. Doel: weerbaar maken van moslimjongeren tegen radicalisering.

A.6 **BZK (2008): Operationeel actieplan polarisatie en radicalisering 2008.**

Interventie 1:

Mentoren voor jongeren die vatbaar zijn voor radicale invloeden. Jongeren die vatbaar zijn voor (islamitische of rechts)radicale invloeden worden 1 op 1 gecoacht door vrijwillige mentoren die voor hen een positief rolmodel zijn. Mentoren worden geworven bij onder meer allochtone studentenorganisaties en allochtone netwerken vanuit het bedrijfsleven, gescreend en getraind. Docenten, jeugdwerkers, medewerkers bij de arbeidstoeleiding en ouders kunnen jongeren aanmelden voor een mentor bij het kennis- en adviescentrum polarisatie en radicalisering. Deze draagt zorg voor een match tussen jongere en mentor (qua type mentor en woonplaats) en regelt de kennismaking. Jongere en mentor stellen samen een aanpak op, met tussenevaluaties en een eindevaluatie. Mentoren kunnen bij hun aanpak gebruik maken van coaches en intervisie. Eindverantwoordelijkheid: BZK in samenwerking met WWI.

Interventie 2:

Weerbaarheidstrainingen en peereducatie. Versterken van de weerbaarheid van jongeren tegen radicaliseringinvloeden: discussie aangaan met leeftijdsgenoten in je eigen leefomgeving. Docenten en ouders hebben vaak slechts ten dele invloed op jongeren die zich aangetrokken voelen tot radicaal gedachtegoed. Bij een deel van deze jongeren is het mogelijk het gesprek aan te gaan en weerwoord te bieden via andere jongeren (‘peer’-bereik), soms naaste familie. Dit vraagt een specifieke casusaanpak, zoals die al in Rotterdam en Amsterdam wordt gehanteerd. Training op maat voor ‘peers’ die het gesprek aangaan om weerwoord te bieden. In een enkel geval is de jongere ook bereikbaar voor anderen, zoals de lokale imam of een rolmodel

Eindverantwoordelijkheid weerbaarheidstrainingen: WWI
Eindverantwoordelijkheid peereducatie: BZK.

Interventie 3:

Inzet rolmodellen. Serie discussieavonden over maatschappelijke vraagstukken met helden/rolmodellen voor jongeren (zoals bekende voetballers, muzikanten (rappers) en soapacteurs). Het respect voor deze rolmodellen is groot en dat vormt de basis voor een stevige discussie. Vraagstukken die daarbij aan de orde komen vanuit het perspectief van islamitisch extremisme zijn: vrouw en moslim zijn, homoseksualiteit, gemengd sporten, democratie, dragen van hoofddoek of andere zichtbare religieuze uitingen, trouwen etc. Wanneer de discussie zich richt op tegengaan van rechtsextremisme betreft het vraagstukken als identiteit, gelijke kansen, democratische rechtsstaat en richt de discussie zich op hardnekkige misverstanden. Eindverantwoordelijkheid: BZK.

Interventie 4:

Stageplaatsen. Het ministerie van Sociale Zaken stimuleert stages voor alle jongeren. Bij de aanpak hanteert SZW bewust geen 'labels' aangezien dat in het nadeel van jongeren kan werken bij het vinden van een stageplek. In de praktijk richt de aanpak zich zeker op jongeren die op zoek zijn naar hun identiteit of roeping. Voor deze specifieke groep radicaliserende jongeren, of ze nu moslims zijn of rechtsradicaal, heeft de stage een dubbele functie. Ze vinden op deze manier niet alleen makkelijker een baan, maar ze worden ook weer ingesloten in de Nederlandse maatschappij. De stage vormt hun verbinding met de Nederlandse samenleving. Eindverantwoordelijkheid: SZW.

Interventie 5:

Faciliteren pluriform aanbod op internet. Op 5 oktober 2007 is de website islamwijzer.nl gelanceerd. De islamwijzer.nl biedt een discussieplatform over het leven als moslim in de Nederlandse democratische samenleving. Het ministerie van WWI subsidieert de website vanuit het perspectief tegenwicht te bieden tegen de anti-democratische en anti-integratieve radicale sites op internet, maar heeft geen bemoeienis met de inhoud van de website (scheiding kerk en staat).
Eindverantwoordelijkheid: WWI

Interventie 6:

Lespakket 'extremisme in het nieuws' voor scholieren. Het Lespakket Extremisme in het nieuws voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs is beschikbaar vanaf medio oktober 2007. Het lespakket is ontwikkeld door Stichting Krant in de klas (KiK). Extremisme in het nieuws is geschikt voor klassikaal gebruik en kan als basis dienen voor debatten en/of presentaties. Een belangrijk onderdeel van het pakket is dat de leerlingen zich uitgebreid verdiepen in de krantenberichtgeving over het onderwerp. Met het verschijnen van de AIVD rapportage Radicale dawa in verandering zal ook het niet-gewelddadig radicale salafisme specifiek aan de orde komen.
Eindverantwoordelijkheid: NCTb

Interventie 7:

Digitale lesbrief Codename Future voor scholieren. Codename Future, een gespecialiseerde uitgeverij voor het middelbaar onderwijs, maakt als vervolg op vijf - door bewindslieden bijgewoonde - debatten in 2006 op middelbare scholen een schoolproject over identiteit en radicalisering. Het nieuwe project bestaat uit een digitaal lesdossier en is uit te breiden naar gelang wensen en middelen van de school.

Het project sluit aan bij de persoonlijke zoektocht van jongeren naar een eigen identiteit. Het is op verzoek voor alle scholen digitaal beschikbaar vanaf november 2007. Eindverantwoordelijkheid: NCTb.

Interventie 8:

Concrete tools voor docenten voor het omgaan met radicalisering in de klas.

Christelijke Hogeschool Windesheim (vestigingen in Zwolle, Utrecht en Lelystad) ontwikkelt momenteel in opdracht van OCW een benaderingswijze voor het opnemen van Polarisatie en Radicalisering in het lesprogramma. Windesheim ontwikkelt praktische tools om scholen te ondersteunen in de kwaliteitsborging inzake het omgaan met radicalisering. Windesheim benadrukt dat de leraar geen spion in de klas is, maar dat het wel de pedagogische taak is van een leraar om de uitersten in ideologieën met jongeren te bespreken omdat het verband houdt met de ontwikkelingspsychologie van pubers en jongvolwassenen. Het is een taak van het onderwijs de uitersten 'aan te horen', kritisch te bevragen en leerlingen op het spoor te zetten van relevante kennis en andere gedachten. Eindverantwoordelijkheid: OCW.

Interventie 9:

Training van imams en korandocenten. De Universiteit van Leiden heeft een curriculum ontwikkeld voor imams en korandocenten, getiteld 'Nederland en de Islam, interculturele ontmoetingen en integratie'. De module behandelt de geschiedenis van religieuze minderheden in Nederland en gaat daarnaast in op maatschappelijke vraagstukken als positie van de vrouw en homoseksualiteit. Het curriculum is ontwikkeld in samenwerking met de moslimorganisaties in Nederland die de aankomende en huidige korandocenten en imams zullen stimuleren deze module te volgen. Het kabinet zal hun deelname aan deze module financieel ondersteunen. Eindverantwoordelijkheid: WWI, i.s.m. BZK.

Interventie 10:

Tegengaan polarisatie en radicalisering vanuit media-perspectief. In 2008 wordt samen met professionals in mediawereld een aanpak opgesteld tegen polarisatie en radicalisering vanuit media-perspectief. Aspecten daarbij zijn toepassing van dit vraagstuk in films, musical, televisieseries, in games en andere mediatoeepassingen met bereik onder doelgroep. In dit kader past ook het project "Ahlan", een interactief multimedia initiatief van Marokkaanse jongerenwebsite om moslimjongeren actief te betrekken bij actualiteiten en de publieke discussie daarover. Eindverantwoordelijkheid: BZK, i.s.m. andere ondertekenaars actieplan polarisatie en radicalisering 2007-2011.

Interventie 11:

Actieplan Nederlandse democratische rechtsstaat. Conform motie nr. 115 van leden Cörüz en Kuiken zal BZK voor de zomer van 2008 een actieplan uitwerken waarin de waarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat worden uitgedragen. Dit vanuit het perspectief dat verspreiding van kennis van de waarden van de Nederlandse rechtsstaat bij kan dragen om polarisatie en radicalisering tegen te gaan.

De democratische rechtsstaat dient zodanig in de samenleving verankerd te zijn dat hij optimaal weerbaar is tegen extremistische en radicale opvattingen. Het is nadrukkelijk de bedoeling om hier een *discussie op lokaal niveau* aan te verbinden, zodat draagkracht en kritische discussie het onderwerp van de democratische rechtsstaat levend houden, met name onder jongeren. Eindverantwoordelijkheid: BZK i.s.m. WWI en OCW.

Interventie 12:

Concrete methodieken voor de-radicaliseringsprogramma's. De-radicalisering is betrokkene uit de invloedssfeer van de radicale 'groep' halen. In de eerste plaats betreft dit *indringende gesprekken met betrokkene gebaseerd op steun bij het losmaken van de vertrouwde omgangskring*. In verdergaande varianten valt te denken aan *begeleiding naar een andere woning* (op een andere locatie die uit de invloedssfeer is van de 'groep'), ander werk en opbouw van nieuwe sociale omgeving. Voorwaarde is dat betrokkene gemotiveerd is om de 'groep' te verlaten. Het kabinet heeft twee pilots opgezet voor de-radicaliseringstrajecten, één voor rechtsradicale én voor zowel rechtsradicale als niet-gewelddadige radicale salafisten. Eindverantwoordelijkheid: WWI i.s.m. NCTb en BZK.

Interventie 13:

Wijkinternaten. Het Kabinet is van plan om in 2011 een landelijk dekkend stelsel te hebben van campussen/wijkinternaten voor jongeren met structurele problemen (dropouts, hangjongeren). Jongeren zonder perspectief op werk of zonder opleiding kunnen in zulke campussen worden getraind op gebied van motivatie, opleiding, arbeidservaring etc.

Het gaat dan om intensieve dagprogramma's van 12 of 24h (intern). Ouders kunnen hun kinderen daar op vrijwillige basis aanmelden. Momenteel zijn er pilots opgezet in Amsterdam, Rotterdam, Tilburg, Deventer en Wyldemerk in Friesland. De doelgroep, programma en aanpak van de pilots verschilt sterk en zal worden gemonitord om te bezien welke aanpak werkt. Jongeren met extremistische denkbeelden (rechts extremistische én islamitische extremistisch) behoren tot de doelgroep, voor zover deze jongeren ook voldoen aan de criteria als weinig perspectief op werk en zonder opleiding. Eindverantwoordelijkheid: Jeugd & Gezin.

Interventie 14:

Tegengaan van radicalisering via internet. Radicaal salafistische jongeren maken veel gebruik van het internet voor informatievergaring. Door het Openbaar Ministerie, KLPD, AIVD en de NCTb zijn verschillende activiteiten in gang gezet ter bestrijding van het gebruik van internet voor radicale doeleinden. Deze zijn vooral gericht op het verkrijgen en behouden van het zicht op aard en omvang van de problematiek. Voorbeelden hiervan zijn de projecten op het terrein van monitoring en surveillance op het internet en het meldpunt cybercrime (www.meldpuntcybercrime.nl). Ter invulling van het voornemen uit het Coalitieakkoord om "te voorzien in de mogelijkheid om de doorgifte van bepaalde boodschappen en informatie te verbieden", ontwikkelt het kabinet daarnaast maatregelen om de toegang tot bepaalde content te beperken. Maatregelen gericht op het blokkeren van content moeten wel zoveel mogelijk in samenwerking met andere landen worden toegepast om de effectiviteit te verhogen. Samenwerkingsverband tussen NCTb, Justitie, BZK, KLPD, NICC onder coördinatie van de NCTb.

A.7 Gemeente Rotterdam, COT (2005) Meedoen of achterblijven. Rotterdam.

Interventie 1:

Work First. Inschakelen van Work First voor jongeren waarvoor geen directe werkgelegenheid beschikbaar is. Deze wordt gekoppeld aan een specifieke opleiding waarin normen, waarden, gedrags- en omgangsregels een belangrijk onderdeel vormen.

Interventie 2:

Bestrijden discriminatie op arbeidsmarkt. Dit betekent allereerst dat de gemeente als werkgever actief kansen biedt voor allochtonen. Ten tweede worden de samenwerkingsafspraken met het bedrijfsleven om meer allochtone stageplekken te bieden en te laten instromen in het bedrijfsleven uitgebreid conform convenant dat in 2004 is ondertekend tussen gemeente Rotterdam, Economic Development Board Rotterdam, Rotterdam Morgen, CWI, Inholland en Hogeschool Rotterdam, commissie PaVEM. Tot slot ontwikkelt de Economic Development Board Rotterdam taskforce Jeugd en Jongerenstad samen met de gemeente initiatieven om jongeren perspectief te bieden op een baan en te laten deelnemen aan de maatschappij.

Interventie 3:

Jongerevenementen. Organiseren van jongerevenementen ter bevordering van integratie. (Now en Wow, 2005).

A.8 **Garssen, A (2006). Verstoren of verbinden? Hoe geeft de wijkagent in Nederland, Engeland, België en Duitsland inhoud aan het vroegtijdig signaleren van radicalisme en islamitisch terrorisme?**

Interventie 1:

Percentage allochtone medewerkers bij de overheid en de politie. Bestrijden van radicalisme en terrorisme moet beginnen op de bodem. Er zou een hard percentage allochtone medewerkers bij de overheid en de politie in dienst moeten zijn (10% is daarbij een absoluut minimum).

Interventie 2:

Moslingemeenschap zelf aan zet. Er kunne bijvoorbeeld bijeenkomsten in moskeeën en op andere ontmoetingsplaatsen worden georganiseerd en zeker ook is internet een goed medium. Op internet is op dit moment voornamelijk het extremistische geluid beschikbaar. Nationaal en internationaal zouden moslims die succesvol zijn als 'rolmodel' ingezet moeten worden om het beeld van achterstelling te bestrijden.

A.9 **IMES (2007). Radicaliserende vrouwen.**

Interventie 1:

Alternatieven voor jonge moslima's (naast de koranlessen). Denk bijvoorbeeld aan zwemlessen specifiek voor islamitische vrouwen of sport. De vraag is wel tot hoever de rolopvatting van de (Rijks)overheid moet gaan. Door middel van best practices zouden lokale overheden op dit vlak kunnen worden gestimuleerd.

Interventie 2:

Opvang voor vrouwen. Realiseer opvang voor vrouwen die op hun schreden terugkeren. Hierbij kan gekeken worden naar succesvolle exitprogramma's in Duitsland en Zweden gericht op extreemrechtse jongeren en in de VS gericht op jongeren die proberen zich aan extreem (christelijk) sektarische groepen te onttrekken.

Interventie 3:

Tegengaan van afzondering. Het is moeilijker om een groep te verlaten, als men meer heeft opgegeven om er lid van te worden en te blijven. Als zou kunnen worden voorkomen dat mensen lid worden, dan zou de kans dat mensen diep verstrikt raken in

een extremistische groepering kleiner worden. Vooral wanneer mensen plotseling hun studie staken of ontslag nemen, moeten zij zoveel mogelijk worden gestimuleerd hun opleiding af te maken, of hun baan te behouden. Ook als mensen plotseling hun rug keren naar vriendengroepen of de moskee, moet er energie in worden gestoken mensen juist erbij te blijven betrekken. Het is goed denkbaar dat studieadviseurs of mentoren een protocol ontwikkelen, waarin maatregelen staan die zij kunnen treffen bij abrupte studie uitval.

Ook werkgevers (personeelsmanagers) kunnen op een dergelijke manier alertheid ontwikkelen ten aanzien van merkwaardig ziekteverzuim of ontslagname van een werknemer.

Interventie 4:

Het tegengaan van Groupthink: in gesprek blijven. De belangrijkste symptomen van Groupthink zijn: overschatting van de eigen groep, versimpeling van de werkelijkheid en sterke groepsdruk tot uniformiteit. Deze symptomen van Groupthink leiden tot een gebrekkig discussie- en besluitvormingsproces, vol schijnargumenten, waarin aannames niet worden getoetst, alternatieven niet worden overwogen en over gevolgen niet echt goed wordt nagedacht. Het is dan ook belangrijk Groupthink bij radicaliserende en terroristische sekten te voorkomen. Een eerste voorwaarde is om de groepen nooit te isoleren. Het is belangrijk om te allen tijde de dialoog gaande te houden en de groepsleden te confronteren met andere ideeën dan die van henzelf. Isolering kan aanleiding geven tot het optreden van processen die levensgevaarlijk kunnen worden. Het is dan ook absoluut af te raden groeperingen te verbieden bijeen te komen, of verdachte moskeeën of gebedshuizen te sluiten. Dit leidt ertoe dat groepen ondergronds gaan en zich volledig onttrekken aan controle. Daardoor wordt de kans dat de groep radicaliseert alleen maar groter. Groepen kunnen ook de neiging hebben zich vrijwillig te isoleren. Dit moet ook zoveel mogelijk worden tegengegaan. Ook in dit geval is in gesprek blijven het adagium. In contact blijven betekent dat politici, bestuurders en andere betrokkenen de dialoog moeten blijven aangaan met alle mogelijke groeperingen. Het betekent ook dat moskeebezoekers in gesprek moeten blijven met een groep die zich wil afzonderen binnen de moskee of deze wil verlaten.

Interventie 5:

Infiltratie en exit-programma's. Voor medewerkers van de AIVD ligt er een belangrijke taak als groepen al gevorderd lijken te zijn in het proces van radicalisering. Infiltratie in deze groepen moet niet alleen gebeuren om informatie in te winnen, maar juist ook om de groep van binnen uit te beïnvloeden met andere ideeën en de voorwaarden voor Groupthink tegen te gaan. Getrainde infiltranten kunnen trachten de macht van sekteleiders te verzwakken en de hechtheid van de groep te ondermijnen. Aan deze twee laatstgenoemde doelen kan ook van buitenaf worden gewerkt door specialisten op dat gebied.

Speciale aandacht dient daarbij uit te gaan naar groepen die ontstaan of elkaar ontmoeten op internet, dat in het kader van terrorisme een krachtig en gevaarlijk medium is. Virtuele groepen kunnen binnen een mum van tijd ontstaan en zijn tamelijk ongrijpbaar. In deze groepen treden dezelfde relevante groepsprocessen op, mogelijk zelfs in versterkte mate.

De leden van deze groepen zijn anoniem voor elkaar, vaak is alleen hun groepslidmaatschap bekend (bijvoorbeeld Marokkaan of moslim). Het verdient aanbeveling goed getrainde internetdeskundigen in te zetten. *Zij dienen allereerst de betreffende groepen op te sporen.* Door vervolgens te infiltreren op fora en in chatrooms kunnen zij veel informatie verkrijgen over waar de leden zich mee bezig

houden. Verder kunnen zij, net als bij offline groepen, trachten de *groepen te beïnvloeden met afwijkende meningen*. Dit dient uiteraard met voorzichtigheid te gebeuren. De anonimiteit die een extra gevaar vormt in dergelijke groepen, is in dit geval juist ook een voordeel.

A.10 **www.smnnet.nl**

Interventie 1:

Conferentie 'Tegengaan radicalisering door versterking identiteit'. Het SMN organiseert samen met het IOT en het SIO de conferentie 'Tegengaan radicalisering door versterking identiteit'. Met deze conferentie sluiten de organisatoren het gelijknamige project af. Het doel van dit project was het vergroten van weerbaarheid onder jongeren uit etnische minderheden tegen radicalisering en het versterken van hun binding aan de Nederlandse samenleving. Op de slotbijeenkomst worden de methodiek, een dvd en een discussiefilm gepresenteerd die in het kader van het project zijn ontwikkeld. De bijeenkomst zal worden afgesloten met een debat.

A.11 **CCV & COT (2007). Starten met een aanpak van polarisatie en radicalisering.**

Interventie 1:

Coach / Intermediair. Het inzetten van een coach die bijvoorbeeld kan helpen in het leren omgaan met veronderstelde discriminatie, of bij het vinden van een stage of een baan.

Interventie 2:

Gematigder informatie. Het verschaffen van materiaal met gematigder inhoud (bijvoorbeeld aan een groep waarbinnen een of meerdere individuen vooral radicaler gedachtegoed verspreiden).

Interventie 3:

Verbod. Het verbieden van bijeenkomsten, demonstraties of manifestaties (binnen de wettelijke mogelijkheden en met inachtneming van mogelijke onbedoelde negatieve effecten) en het stopzetten van (in)directe ondersteuning van bijeenkomsten waar radicaal gedachtegoed wordt verspreid (bijvoorbeeld door directe of indirecte subsidiëring).

A.12 **VVD & D66 (2005). Actieplan tegen radicalisering.**

Interventie 1:

Nieuw horecaconvenant. Het opnemen van een klachtenrecht in de huisregels van uitgaansgelegenheden, klachtenbemiddeling via een "susteam" en het investeren in mentaliteitsverbetering tussen horecapersoneel, beveiligers en bezoekers. Indien horecagelegenheden aantoonbaar discrimineren op ras of etniciteit moeten zij op een stevige aanpak kunnen rekenen. Dit kan door middel van boetes of in het uiterste geval sluiting van de gelegenheid. De gemeente voert een actief beleid om discriminatie in het uitgaansleven tegen te gaan. Dit betekent dat de voorgenomen maatregelen om discriminatie tegen te gaan versneld worden ingevoerd. Uitgaansgelegenheden die aantoonbaar discrimineren kunnen op een boete of in het uiterste geval op sluiting rekenen.

Interventie 2:

Werkvloer. De gemeente dringt er bij werkgevers in Den Haag op aan om serieus werk te maken tegen discriminatie bij sollicitaties en op de werkvloer. De gemeente voert een actief beleid om discriminatie bij sollicitaties en op de werkvloer tegen te gaan.

De gemeente maakt werk van bestrijding van discriminatie in de eigen organisatie en dringt bij werkgevers in Den Haag aan om hetzelfde te doen.

Interventie 3:

Rolmodellen. De gemeente Den Haag gaat rolmodellen actiever betrekken en vaker uitnodigen deel te nemen aan gemeentelijke bijeenkomsten en evenementen.

In samenwerking met scholen gaat de gemeente op zoek naar personen die bereid zijn om jongeren te vertellen over hun loopbaan en visie op de stad.

Interventie 4:

Stageplaatsen. De gemeente heeft in het programma Interculturalisatie en Diversiteit 2005 toegezegd dat 50 stageplekken bij migrantenondernemers mogelijk worden gemaakt en de ambitie om 250 nieuwe stageplekken te realiseren. De gemeente zet het huidige beleid voort bij de realisering van extra stageplaatsen en probeert deze ambities zoveel mogelijk te verbeteren. De gemeente verruimt het aantal stageplaatsen binnen de eigen organisatie.

Het stadsbestuur informeert de gemeenteraad ieder jaar door middel van een verslag met daarin het aantal stagiairs, hun werkzaamheden en de ervaringen van stagiairs en begeleiders.

Interventie 5:

Politici voor de klas. De gemeente gaat in samenwerking met basis- en middelbare scholen in Den Haag op zoek naar Haagse politici die periodiek een klas bezoeken. De fracties van VVD en D66 zijn graag bereid om Haagse politici uit de gemeenteraad, Provinciale Staten en het parlement te benaderen voor dit initiatief. De fracties nodigen andere partijen van harte uit om mee te doen aan dit initiatief.

Interventie 6:

Scholingstraject. De gemeente ontwikkelt een strenge aanpak voor personen die op het punt staan te radicaliseren. In nauwe samenwerking met de betreffende organisaties zet de gemeente een specifiek traject op om hen te confronteren met de consequenties van hun keuze. Zij worden actief betrokken bij school en/of werk. Ook Work First projecten.

A.13 Gemeente Utrecht (2005) Aanpak radicalisering en terrorisme: Utrecht is van ons allemaal.

Interventie 1:

De Dialoog. Betekenisvolle sociale relaties tussen mensen zijn cruciaal om persoonlijk en maatschappelijk betekenis en respect te ervaren. Verder creëren ze nieuwe sociale netwerken voor mensen, die cruciaal zijn om maatschappelijk vooruit te komen.

Deze netwerken voorkomen ook dat mensen onder maatschappelijke spanningen, zoals terrorismedreiging, problemen generaliseren en met de rug naar elkaar toe komen te staan. In de komende tijd gaan we de Utrechtse dialoog verder uitbouwen. Er is een projectplan voor de uitbreiding in de maak, waarin het accent ligt op het *stimuleren en ondersteunen van zoveel mogelijk kleinschalige projecten in de stad*. Uitgangspunt daarbij is dat betekenisvolle sociale relaties ontstaan rond gewone dagelijkse

bezigheden, maar ook in eerlijke en confronterende discussies over gevoeligheden in elkaars gedrag.

Interventie 2:

Het Stage offensief. In het risicoprofiel is een belangrijk aspect dat jongeren op een midden en hoger opleidingsniveau voldoende toegang tot de arbeidsmarkt krijgen om een gerespecteerde maatschappelijke positie te verwerven. Utrecht start binnenkort samen met het lokale bedrijfsleven een offensief rond stageplaatsen. Voor bedrijven is er een economisch belang om te investeren in de instroom van allochtonen. De meerderheid van de jeugd heeft een allochtone achtergrond, waardoor ze onontkoombaar gaan instromen op alle niveaus van werken. Bovendien is de omvang van de groep allochtonen inmiddels zo groot, dat zij een interessant consumenten marktenaandeel representeert. Voor de gemeente spelen sociaal-maatschappelijke doelen een grote rol. Zowel het bedrijfsleven als de overheid zien het belang van samenwerking en voelen beide de urgentie. Het offensief omvat het beschikbaar stellen van stageplaatsen, introductie en begeleiding op de werkplek en een goede afstemming tussen onderwijsinhoud en de behoeften van het bedrijfsleven. Met name voor het integratie-gevoelig maken van organisaties hebben we recent een zogenoemde “integratiewijzer” ontwikkeld.

A.14 Gemeente Amsterdam (2007). Actieplan Slotervaart; Het tegengaan van radicalisering.

Interventie 1:

Themabijeenkomsten. Door Imam/maatschappelijke middenveld worden themabijeenkomsten gehouden, waarin voorlichting wordt gegeven aan jongeren, ouders, moskeebezoekers en buurtbewoners. Het doel is het vergroten van inzichten van jongeren en ouders over radicaliseringsprocessen. Door Nisa voor Nisa worden ook bijeenkomsten over het herkennen van signalen van radicalisering georganiseerd, met als doelgroep moeders/meiden en vaders.

Interventie 2:

Jongeredebatten. LJMO organiseert (Moslim)jongeredebatten waarin het besef van pluriformiteit in de islam aan de orde komt. Hoe kunnen jongeren de religie een plek geven in hun leven in de NL samenleving?

Interventie 3:

Informatie verschaffen via internet. Imam en Islamdeskundigen kunnen via internet vragen van (moslim)jongeren beantwoorden.

Interventie 4:

Vaardigheidstrainingen/gesprekken. FION/NHS/UMMAO organiseren vaardigheidstrainingen waarin de weerbaarheid van (moslim)jongeren en hun ouders vergroot wordt.

Interventie 5:

Media-Vaardigheidstrainingen. UMMAO en LJMO organiseren vaardigheidstrainingen waarin de doelstelling is: Hoe ga je met media om?.

Interventie 6:

Opvoedingsondersteuningsprogramma's. Ouder en Kindcentra (OKC) organiseren deze programma's. Het document beschrijft niet hoe de programma's in elkaar zitten. Ze zijn er op gericht om ouders en opvoeders te ondersteunen bij het opvoeden. En inzicht vergroten in normen en waarden bij Islam en in NL.

Interventie 7:

Ondersteuning Imams. Moskeebesturen en UMMAO gaan imams ondersteunen in het bespreken van maatschappelijke thema's met (moslim)jongeren die (vermoedelijk) in het radicaliseringsproces zitten. Het doel is om jongeren uit dit proces te halen en ze uit te nodigen over eigen ideeën na te denken.

Interventie 8:

Sportactiviteiten. Doel is om binding en contact te ontwikkelen en te onderhouden. Jongeren worden positief beïnvloed en daarmee wordt een veranderingsproces in gang gezet. De sportactiviteiten worden georganiseerd door sportbuurtwerkers en imams.

Interventie 9:

Training voor weekendschool docenten. Initiatief van FION en NHS. Doelgroep: kinderen en jongeren van de weekendschool. Docenten van de weekendschool worden ondersteund en krijgen handvatten aangeboden over hoe ze kinderen en jongeren tot volwaardige burgers kunnen vormen.

Interventie 10:

Educatieve programma's over religie en samenleving. IHH, PAS en Hogescholen / Uni's gaan educatieve programma's opnemen. Hierbij kan je ook denken aan Socratische gesprekken waarin de leerlingen nadenken over hun eigen opvattingen. Ook van deze gesprekken is de inhoud niet beschreven.

Interventie 11:

Interreligieuze lezingen. Door kerken, moskeeën, synagogen etc. worden lezingen georganiseerd voor bewoners, jongeren en andere geïnteresseerden. Doel is om kennis over religieuze en niet religieuze groepen in NL te vergroten.

Interventie 12:

Dialoogdagen. Doel: begrip voor elkaar en tolerantiegrens vergroten. Doelgroep: bewoners van Slotervaart, jongeren, kerken, synagogen, moskeeën. Gebruik maken van belangrijke gebeurtenissen (feestdagen, ramadan, etc.) om met elkaar in gesprek te raken over verschillende maatschappelijke thema's.

A.15 Gemeente Amsterdam (2007) Voortgangsrapportage Actieplan Slotervaart. Het tegengaan van radicalisering.

Interventie 1:

Socratische gesprekken. Een socratisch gesprek is een ideeëngesprek, bedoeld om door gezamenlijk onderzoek en afwegen van argumenten een kwestie te analyseren. Het is gericht op visieontwikkeling, verheldering van waarden en van onderliggende beelden of concepten. Een socratisch gesprek is dus niet een beslissingsgesprek: er worden geen concrete knopen doorgemaakt, geen teambeslissingen genomen of iets dergelijks. Ook is het gesprek niet bedoeld om een van de deelnemers te helpen of aan ieders persoonlijke ontwikkeling te werken. Dat zijn alleen neveneffecten. Doel van het gesprek is zicht te krijgen op onze aannames, redeneringen, zienswijzen en die

gezamenlijk te toetsen op hun geldigheid. Het gaat erom richtinggevende principes te formuleren en een werkzame, inspirerende visie te ontwikkelen.

Een socratisch gesprek heeft tijd nodig, het is een vorm van langzaam denken. Met een kleine groep (zes tot tien mensen) heb je al gauw een dag nodig. Afhankelijk van het thema, de groepsgrootte en de inzet van het gesprek kan dat uitlopen tot anderhalf of twee dagen (of zelfs meer).

Interventie 2:

Weerbaarheidstraining. Aan een groep van 10 jonge vrouwen wordt een weerbaarheidstraining gegeven, ontwikkeld door SIPI (stichting interculturele participatie en integratie) waarbij instrumenten worden aangereikt ter vergroting van de bewustwording en weerbaarheid.

Interventie 3:

Empowermenttraining: Aan een groep van 40 informele sleutelfiguren uit de hele stad is een empowermenttraining gegeven door Academica Islamica. Deze training is voortgekomen uit de samenwerking met de centrale stad. De doelgroep was zeer divers maar had met elkaar gemeen dat zij in contact staan met zoekende moslimjongeren. Tijdens de training stonden kennisoverdracht bewustwording en empowerment en weerbaarheid centraal.

Interventie 4:

Training aan eerstelijnswerker: Door Van de Bunt advies, herkennen, signaleren en hoe mee om te gaan.

Interventie 5:

Interactie bevolkingsgroepen. Serie van bijeenkomsten (de religieus-seculiere kring) georganiseerd om mensen met verschillende geloofsovertuigingen en zonder geloofsovertuiging dichterbij elkaar te brengen en wederzijds begrip en tolerantie te verhogen. Er wordt inmiddels een evaluatie uitgevoerd.

A.16 Huijgens, V. (2004). Lokale aanpak van rechtsextremisme onder jongeren.

Interventie 1:

Samenwerkingsverbanden in Aalsmeer. Het Jongeren Interventie Team (JIT) en het Overlast Jeugd Netwerk zijn twee samenwerkingsverbanden in Aalsmeer.

Het JIT valt onder Bureau Jeugdzorg en wordt door de gemeente gesubsidieerd. Partijen als de leerplichtambtenaar, de politie en jeugdreclassering zitten hierin. Al deze partijen kunnen een jongere introduceren in het netwerk. Dit doen ze als ze het idee hebben dat deze aan het afglijden is. De instanties in het netwerk stippelen een traject uit voor deze persoon.

Het netwerk is dus op het individu gericht. Het Overlast Jeugd netwerk is speciaal opgericht om de intolerantie onder jongeren in de gemeente tegen te gaan. In het netwerk zitten onder andere scholen, de gemeente en de politie. Er wordt hierbij informatie uitgewisseld met betrekking tot dreigingen en signalen die men krijgt met betrekking tot spanningen tussen groepen jongeren. Het netwerk werkt puur preventief en gaat om groepen jongeren in plaats van individuen.

Interventie 2:

Aanpassing registratiesysteem politie. De politie heeft het registratiesysteem aangepast, waardoor discriminatiezaken apart worden geregistreerd. Ook heeft de politie ouders en jongeren op het bureau uitgenodigd, waardoor ouders geconfronteerd werden met het gedrag van hun kind.

Interventie 3:

Racisme Ongerijmd. VMBO De Groenstrook doet veel aan het bestrijden van discriminatie en extreem rechts. Zij gaan met de leerlingen aan de slag met het project 'Racisme Ongerijmd'. Hiervoor ontvangen zij subsidie van onder andere de gemeente. In de reguliere lessen is er aandacht voor racisme en discriminatie. Zo wordt in het eerste jaar bij het vak maatschappijleer extra aandacht aan pesten besteed en krijgen de leerlingen in het derde jaar les over (voor)oordelen. Ook bestaan er richtlijnen met betrekking tot kleding op school.

Interventie 4:

Voorlichting scholen: Het anti-discriminatie bureau geeft voorlichting op scholen over vooroordelen. En leren ze mensen hoe ze om kunnen gaan met discriminatie. Herkennen van extreemrechts.

Interventie 5:

Gesprekken met ouders en jongeren: Er is een jeugdcoördinator aangesteld die gesprekken met jongeren met hun ouders erbij houdt.

Interventie 6:

Maatschappijleer discriminatie: elk jaar staat bij maatschappijleer 6 weken in het thema van discriminatie. Er wordt over waarden en normen gediscussieerd.

Interventie 7:

Kledingvoorschrift op scholen aangescherpt. Op scholen mag er geen kleding worden gedragen die uitingen van discriminatie vertonen of staan voor extreemrechtse waarden.

Interventie 8:

Voetbalwedstrijd en survival georganiseerd voor jongeren om elkaar beter te leren kennen.

Interventie 9:

Concentratiekamp bezoeken: Jongerenwerker gaat met een groepje naar concentratiekamp.

Interventie 10:

Discussie MDDM methode: Vaak geeft men aan de discussie aan te gaan zodra ze een racistische opmerking horen. Hierbij is het belangrijk dat dit niet op een belerende manier gebeurt. Een van de jongerenwerkers gebruikt hiervoor de MDDM methode.¹⁹ Dit is een manier van praten met jongeren waardoor ze gestimuleerd worden om meer te vertellen over de waarden en normen die ze voor zichzelf en de groep hanteren.

Interventie 11:

Kledingvoorschrift. Aantal jongerenwerkers hanteert kledingvoorschrift.

Interventie 12:

Externe voorlichting: De politie doet aan externe voorlichting bijv. bij ouders zodat deze op de hoogte zijn van de verschillende verschijningsvormen van rechts extremisme.

Interventie 13:

Voorlichting op scholen: Belangrijkste wat meldpunt discriminatie Eindhoven doet.

Interventie 14:

Opzetten discriminatiepunt binnen scholen. Klachten worden hier centraal behandeld.

Interventie 15:

Maatschappijleer gericht op culturele diversiteit. Ze maken gebruik van het blad "generation now".

Interventie 16:

Weekfestival: EstR staat voor "Eindhoven samen tegen Racisme". Dit bestaat uit vier vaste krachten die worden geholpen door vrijwilligers. Een belangrijke activiteit is het organiseren van het weekfestival 'De kleurrijke stad.' Hierin wil men laten zien dat de multiculturele samenleving niet meer te ontkennen valt. Daarnaast geven ze ook voorlichting op scholen, maar door het festival hebben ze hier steeds minder tijd voor.

Interventie 17:

ADB bestaat onder andere uit het geven van voorlichting aan verschillende partijen. Zo heeft het ADB voor bijvoorbeeld het jongerenwerk een vierdelige cursus georganiseerd waarin werd verteld hoe het probleem zich onder jongeren ontwikkelt en waar het vandaan komt. Daarnaast wordt er een voorlichting gegeven aan probleemjongeren en is het ook mogelijk om voorlichting op scholen te geven. Hiernaast worden er voor jongeren activiteiten georganiseerd waarin verschillende groepen elkaar kunnen ontmoeten. Belangrijk hierbij is dat het vooral leuk moet zijn, zodat ze met een goed gevoel aan de dag terugdenken.

A.17 Humanitas Eindhoven. Radicaal, doe ff normaal. www.radicaaldoeffnormaal.nl

Interventie 1:

Theaterproject. 100 jongeren uit verschillende culturen volgen een maand lang workshops op het gebied van film, rap, drama en gevechtkunst. Eind van dit jaar moet dit resulteren in een kunstspektakel, dat de grenzen opzoekt. Gericht op het in contact brengen van jongeren (onbekendheid met andere culturen leidt tot agressie en radicalisering). Studenten van de opleiding Community Art te Utrecht zullen de effecten van het project onderzoeken.

A.18 Samenwerkingsverband van Marokkanen in Nederland (SMN) (2008).

Interventie 1:

Empowerment van jonge Marokkanen. Ontwikkeld aan de hand van een landelijk experiment met 50 jongeren. Gericht op antwoorden op: hoe moeten ze reageren op het negatief kwalificeren van de islamitische identiteit door hun omgeving in Nederland? Welke bronnen heeft de koran voor vreedzaam omgaan met andersgelovigen? Gericht op de ontwikkeling van het kritisch vermogen.

A.19 Zorg en welzijn (2006). Jongerenwerkers kunnen radicale jongeren bij de lurven pakken. www.movisie.nl

Interventie 1:

Warmte speelt een rol. Zegt de jongerenwerker: ik geef je aan bij de politie, of zegt hij, jongen, waar ben je eigenlijk naar op zoek? Hij kan alternatieve plaatsen aanwijzen waar ook warmte te vinden is. Of wijzen op alternatieve koraninterpretaties. Of de beperktheid van de orthodoxie noemen. Of de mens laten zien achter opvattingen waar die radicalen het niet mee eens zijn.

Je moet het demoniseren of onmenselijke van de vijand tegenhouden. Iemand aanwijzen als kafir (ongelovige) is zo'n stap. Jeugdwerkers moeten er op wijzen dat die kafir ook een aardige buurman is of een liefhebbende vader, die goed is voor zijn kinderen.

A.20 Gemeente Amsterdam (2005) Amsterdammers in het onderwijs. Centrum voor nascholing.

Interventie 1:

Ik ben okay, jij bent het niet: Training in mentaal model. Transactionele Analyse (T.A./) Deze theorie kan je helpen te onderzoeken wat er gebeurt in communicatie om verbinding tussen gesprekspartners te vermijden of juist te bevorderen. Tijdens de cursus worden met behulp van T.A. verkend: 1. communicatie patronen die voortkoken uit mentale modellen die een of meer partijen ontslaat van het nemen van verantwoordelijkheid. Mogelijkheid voor gelijkwaardige communicatie. Mogelijkheden voor de-escalierend optreden.

Interventie 2:

Bang voor boos of boos door bang? Tijdens de training wordt ingegaan op het belang van omgaan met gevoelens en beleving met betrekking tot leerlingen en de begeleiding. Leerlingen vinden nogal gauw iets van elkaar. Ze hebben gauw meningen en oordelen. Dat maakt de school vaak onveilig voor hen. Hoe kan je als docent richting geven aan het omgaan met zaken als verschil in cultuur en omgaan met gevoelens? Hoe blijven gesprekken met leerlingen, die totaal anders denken, veilig voor iedereen? Hoe kunnen we onze eigen angst gebruiken om adequaat om te gaan met de gevoelens die er spelen?

Interventie 3:

Dan hoor ik er maar niet bij: weerbaar worden tegen radicalisering door werken aan identiteitsontwikkeling met jongeren. Drie workshops bestemd voor leerlingbegeleiders, docenten en coördinatoren uit het VO en het MBO.

Interventie 4:

Je hoort er niet bij!: Leerlingen, jong volwassenen kunnen op zeer extreme manieren duidelijk maken wat ze van iets of iemand vinden. Hoe ga je daarmee om als docent. Hoe zorg je er voor dat je in gesprek raakt en blijft met leerlingen, die er blijk van

geven nogal zwart-wit te denken en te handelen, wat is de achtergrond hiervan?
Ontwikkelmodel van Erikson uitgelegd.

Interventie 5:

Videotraining docenten. Individueel en in groep. Bepaalde aspecten van de eigen communicatievaardigheden worden getoond d.m.v. het kijken naar eigen video. Meer inzicht krijgen in eigen interacties en het leren van kennis toepassen in de groep.

Interventie 6:

Babylonische spraakverwarring: studiedag over islam, fundamentalisme, radicalisering, segregatie, uitsluiting. Waar hebben we het over. Raising awareness bij de docenten.

A.21 AIVD (2004) Van dawa tot Jihad.

Interventie 1:

Identiteitsbevordering. Op enigerlei wijze zal een bijdrage moeten worden geleverd aan identiteitsontwikkeling, meer in het bijzonder van de jongere generaties. Vermeden moet worden dat de vaak voorkomende hybride of ambigue identiteitsbeleving omslaat naar een keuze voor een rigide identiteit in radicaal-islamitische sfeer. Bevordering van empathisch vermogen en - in het verlengde daarvan - van zelfkritiek is van belang. Thema dient ook te zijn de eigen verantwoordelijkheid van het individu jegens de samenleving in zijn totaliteit (tegenover de opvatting van uitsluitend de verantwoordelijkheid ten opzichte van een beperkt collectief). Hier ligt een taak voor zowel de eigen gemeenschap als voor het onderwijsveld.

Interventie 2:

Bevorderen positieve rolmodellen. In het verlengde van het vorige punt is het van belang dat de eigen gemeenschap positieve rolmodellen weet voort te brengen, te identificeren, te positioneren en tot richtinggevende activiteiten te stimuleren. De problematiek van de door de eigen jeugd soms positief gepercipieerde criminele rolmodellen dient ondubbelzinnig te worden opgelost.

Interventie 3:

Emancipatie vrouwen. Vanuit de in Nederland geldende opvattingen over de horizontale dimensie van de democratische rechtsorde ligt bevordering van emancipatie van vrouwen voor de hand. Deze emancipatie, die grotendeels nog plaats moet vinden tegen de verdrukking in, als gevolg van enerzijds traditionele waarden en normen (bijvoorbeeld eer en schaamteopvattingen) en anderzijds de retoriek van de radicale islam, vergt een eigen beleidslijn.

Interventie 4:

Concurrerend gematigd aanbod. Samenwerking in faciliterende en stimulerende zin met gematigde krachten uit de betrokken gemeenschappen zelf is van groot belang. Hier ligt zowel een taak voor alle betrokken overheden, als voor de gemeenschappen zelf. Deze samenwerking heeft tot doel te bevorderen dat vanuit de gemeenschappen zelf een tegengeluid komt en mogelijk ook een bijdrage wordt geleverd aan het zelfreinigend vermogen binnen die gemeenschappen.

Interventie 5:

Aanhouden Het onderkennen van bijvoorbeeld rekruteurs of (vermoedelijke) aanslagplegers binnen terroristische netwerken en deze waar mogelijk door justitie laten vervolgen (bijvoorbeeld juridisch aanpakken van handel in wapens en valse paspoorten), blijft een speerpunt in het beleid. De recent tot stand gebrachte specifieke anti terrorismebepalingen in de Nederlandse wetgeving zullen hier voor een belangrijk handvat bieden.

Interventie 6:

Infiltreren, verstoren, blokkeren. Hoewel aanhoudingen (idealiter gevolgd door vervolging en veroordeling) en eventuele ontmanteling, uiteraard de activiteiten van radicale netwerken verstoren, zijn ook andersoortige tegen strategieën denkbaar die evenzo de activiteiten van radicale moslims kunnen frustreren.

A.22 **Moors, H. (2007). Extreem? Moeilijk! Extreem en radicaal gedrag van jongerengroepen in Limburg. Risico's en reactierpertoires**

Interventie 1:

Contextgevoelige benadering: Een effectieve aanpak van extreem gedrag van jongerengroepen vergt een contextgevoelige benadering. Van gemeenten mag daarom worden verwacht dat zij inspanning leveren om achtergrondfactoren die van invloed kunnen zijn op het 'hinderlijk', 'overlastgevend' en 'crimineel' gedrag van jongerengroepen beter in kaart te brengen dan nu het geval is. Beter inzicht is wenselijk in: (1) de (verborgen) armoedeproblematiek in wijken en buurten; (2) in problemen met wonen, werken en samen-leven; (3) in het vóórkomen van sociaal isolement; en (4) in de manier waarop burgers het bestuurlijk en ambtelijk optreden van gemeenten percipiëren. Ook de erkenning van deze problematieken is van belang.

Interventie 2:

Probleemgerichte benadering: Gezien de bevindingen van het onderzoek is er veel voor te zeggen om een benadering te kiezen die uitgaat van specifieke problemen van individuele jongeren en zich in eerste instantie minder op de groep als zodanig richt. Een voordeel hiervan is dat interventies van professionals op die concrete problemen (kunnen) worden gefocust.

A.23 **Ruitenbergh, A.G.W. & de Hoog, D. (2006). Verkennend onderzoek naar radicalisering in Tilburg. COT.**

Interventie 1:

Focus op iedereen: De focus van het verhogen van weerbaarheid en het tegengaan van xenofobie moet gericht zijn op alle Tilburgers. Tot op heden ligt – vooral door de historie van het integratiebeleid – de nadruk op allochtonen in Tilburg. Daarbij is het belangrijk dat er basiskennis is van andere culturen in Tilburg (op wijk/buurtniveau). Tegelijk is het belangrijk dat er niet alleen gepraat wordt over en met de verschillende bevolkingsgroepen, maar dat vooral gezamenlijke aansprekende initiatieven worden ondernomen. Daarbij is het goed om controversiële onderwerpen niet te mijden. Voorbeelden kunnen voortkomen uit het programma Allemaal Tilburgers, maar kunnen ook heel concreet betekenen dat herhaaldelijk (jongeren)activiteiten over religie, geweld en respect (onder andere een rap-battle, een gedichtenwedstrijd, of een tv-serie op Omroep Brabant) worden georganiseerd.

Interventie 2:

‘Stille’ de-radicalisering Het benaderen van ontwikkelde liberale personen in de gemeenschappen en hen nadrukkelijk betrekken bij beleidsontwikkeling en uitvoering van het versterken van de weerbaarheid tegen radicale opvattingen. Ze worden daarbij niet richting media naar voren geschoven als voorbeelden, maar ondersteund en gefaciliteerd in hun activiteiten. Deze aanpak is nodig voor zowel autochtone als voor allochtone jongeren. Hierin ligt een mogelijke rol voor reeds bestaande netwerken zoals de Jongerenambassadeurs, maar vooral ook voor jongerenwerkers en personen binnen gemeenschappen.

Interventie 3:

Steun bij het verlaten van radicale groepen. In de jeugd- en jongerenhulpverlening is kennis en capaciteit nodig om een aanpak te ontwikkelen die jongeren steunt wanneer zij een radicale groepering willen verlaten. Dat vergt specifieke expertise voor rechts-radicalen groepsprocessen en radicaal-islamitische groepsprocessen. Daarbij kan de opbouw van lokale netwerken van direct betrokken ouders – die niet de sympathieën van hun kinderen delen – behulpzaam zijn.

Interventie 4:

Informatiehuishouding op orde brengen. Het is raadzaam een intern meldpunt binnen de gemeente in te stellen voor overheidsdiensten die signalen hebben over mogelijke radicalisering (zie hoofdstuk 4). De inbedding kan via het Programma Allemaal Tilburgers, met medewerking van Openbare Orde en Veiligheid. Het meldpunt zorgt voor de inzameling van signalen, de coördinatie van de duiding van een signaal en het doorgeleiden naar de meest betrokken organisaties.

Interventie 5:

Kennisniveau over radicalisering verhogen. Het is noodzakelijk om kennissessies te organiseren voor in ieder geval jongerenwerkers, wijkagenten, docenten, medewerkers van Jeugdzorg, gemeentelijke gebiedsteams, leerplichtambtenaren, medewerkers Veiligheidshuis. Hierin krijgen ze uitleg over kenmerken en risico's van de verschillende vormen van radicalisering. Deze eerste bijeenkomsten kunnen worden opgevolgd door periodieke vervolgsessies.

Interventie 6:

Actief informeren en contacten houden met moskeebesturen

Ten aanzien van de dreiging van islamitische radicalisering is het belangrijk frequente en goede contacten op te bouwen met moskeebesturen in periodes van relatieve rust. Door te werken aan een vertrouwensrelatie neemt de kans toe dat vanuit de gemeenschappen zelf signalen worden gemeld en kunnen elders ontvangen signalen worden getoetst.

Interventie 7:

Vaststellen en handhaven van gedragsregels ten aanzien van (in)tolerantie.

Het aanscherpen van de huisregels in buurthuizen, scholen, (bewoners)vergaderingen en publieke ruimtes is raadzaam. In veel gevallen wordt hierin nog onvoldoende duidelijk gemaakt wat de – met name de verbale – gedragsregels zijn. Specifieke aandachtspunt is ‘respect en tolerantie tegenover andere aanwezigen en andersdenkenden’. Daarbij is het belangrijk dat ook de consequentie van het ongewenste gedrag wordt benoemd.

Interventie 8:

Sancties. Personen en/of groepen die niet bereikbaar blijken voor de positieve impulsen om hen bij de samenleving te betrekken, maar die wel radicale opvattingen koesteren, moeten zoveel mogelijk geïsoleerd worden. Voor hen is een sanctie-instrumentarium noodzakelijk dat gericht kan zijn op het stopzetten van subsidies of uitkeringen, het verhinderen van gebruik van publieke voorzieningen. Bij de ontwikkeling van dit instrumentarium is het zinvol aansluiting te zoeken bij initiatieven in de gemeenten Amsterdam en Rotterdam.

De uitwerking en toepassing van het sanctie-instrumentarium kan ingebed worden in de staande structuur van het Veiligheidshuis.

A.24 Slootman, M. & Tillie J. (2006). Processen van radicalisering. Waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden. Imes. Instituut voor Migratie-en Etnische studies.

In dit hoofdstuk worden beleidsaanbevelingen voor de gemeente Amsterdam besproken ten aanzien van preventie van radicalisering in de stad en ten aanzien van de specifieke aanpak van radicalen. De aanbevelingen zijn gericht op de ontwikkeling van preventief beleid, maar kunnen ook vertaald worden in aanbevelingen voor scholen, ouders, moskeeën of autochtone Amsterdammers. Zijn dus geen concrete interventies, op enkele na:

Interventie 1:

Radiozender FunX: Platform voor jongeren waar ze hun eigen plek hebben om hun mening naar voren te brengen en te laten zien wat ze kunnen.

Interventie 2:

Vak "Emancipatie binnen de islam". Op de Hogeschool van Amsterdam wordt een vak gegeven over emancipatie binnen de islam. Dit vak is erg succesvol en geeft vrouwen binnen het islamitische geloof en islamitische discours de instrumenten voor emancipatie. De waarde van de orthodoxe invulling wordt genuanceerd en alternatieve visies worden naar voren gebracht.

A.25 Provincie Zuid Holland (2007) Knokken tegen geweld.

Interventie 1:

Jongeren Toezicht Team. De jongeren uit het Jongeren Toezicht Team zijn preventief op straat (of andere openbare gelegenheden zoals zwembaden) aanwezig. Ze hebben geen bevoegdheden. Zij zijn tussen de 16 en 23 jaar, zitten niet op school, volgen geen opleiding en/of hebben geen werk. Samen met de Politie Haaglanden patrouilleren de jongeren op straat en bij evenementen. Ze signaleren onregelmatigheden en spreken mensen aan op hun gedrag.

Interventie 2:

Straatcoaches. In oktober 2006 heeft de gemeente Amsterdam de Stichting Aanpak Overlast Amsterdam opgericht en is er gestart met een pilot in stadsdeel Slotervaart. Een maand later begon men met de inzet van straatcoaches. Zij fietsen dagelijks in koppels door de wijk, zeven dagen per week tot 's avonds laat. Er zijn twintig straatcoaches en zeven interventiemedewerkers (grotendeels van Marokkaans-Nederlandse afkomst) actief in Slotervaart. De straatcoaches rapporteren aan de thuishoofden die zo nodig binnen 24 uur op bezoek gaan bij overlastgevendende jongeren en hun ouders. De leden van de thuishoofden komen onaangekondigd en confronteren ouders

met het gedrag van hun kind(eren). De thuishouders wijzen ouders erop dat zij zelf een eind moeten maken aan het overlastgevend gedrag.

Het thuishoudteam gaat vaak binnen 48 uur voor een tweede keer langs en controleert of veranderingen hebben plaatsgevonden.

Interventie 3:

Wij zijn de buurt. Doel van het project is het bevorderen van jeugdparticipatie en het bevorderen van contacten tussen jeugd, overige buurtbewoners, lokale overheid en andere organisaties. De methode 'Wij zijn de buurt' bestaat uit de volgende stappen: (1) Buurtsignalering, (2) Buurt in beeld brengen met foto's en film door jeugdteam, (3) Buurtschouw door het jeugdteam, (4) Buurtpresentatie en (5) Verbeterplan.

Interventie 4:

Filmproductie Homies & Hardcore knapen. Doel van het project was diversiteit bespreekbaar maken en ontmoeting stimuleren onder verschillende groepen jongeren. Naar aanleiding van de gestichte brand in Islamitische basisschool Bedir in Uden in november 2004, heeft Stichting Vivaan het initiatief genomen om jongeren een eigen filmproductie te laten maken. Acht Udense jongeren uit verschillende culturen hebben onder professionele begeleiding van Stichting Shoot een film gemaakt over de jeugd in Uden. Samen filmden zij de verschillende groepen jongeren die ze in Uden op straat tegenkwamen: de BMX-ers, Skaters en Hardcore jongeren. Ook brachten zij een bezoek aan de moskee.

In de film wordt een beeld geschetst hoe jongeren uit verschillende culturen verdraagzaam met elkaar kunnen samenleven. De jongeren hebben bijna een jaar aan het project gewerkt. Zij zijn getraind in audio en videotechniek, interviewtraining en hebben hun inbreng gehad op de inhoud van de film. Professionele filmediters hebben de film gemonteerd. De film is in december 2006 in première gegaan. De film is vertoond op zes locaties in Uden. Tijdens deze avonden werd de film vertoond waarna er workshops, discussie en disco plaatsvond.

Interventie 5:

Marokkaanse buurtvaders. Doel van het project is de positieve kanten van sociale controle in de wijk versterken en de veiligheid in de buurt vergroten. Het zijn Marokkaanse mannen die zelf kinderen hebben. Ze zijn in de leeftijd van 25 tot ongeveer 60 jaar. Ze lopen iedere avond in ploegen rondes door de wijk. De Marokkaanse vaders hebben ervaring met jongeren en stellen zich vriendelijk op. De Marokkaanse jongens worden benaderd door deze buurtvaders. Buurtvaders zijn aanspreekpunt en vertrouwenspersoon, proberen overlast te voorkomen, stappen op jongeren af bij hinder, vandalisme of ruzies, handelen bij misdrijven en gevaarlijke situaties, nemen direct contact op met de politie en signaleren knelpunten en behoeften.

A.26 www.rijnlandmodel.nl

Interventie 1:

Verstoring: Het bevroren van gelden, een bank en verzekeringsverbod. Is een actie die de AIVD gebruikt.

Interventie 2:

Persoonsgerichte verstoring: Ook al eerder genoemd, gaat om dezelfde.

A.27 **Gemeente Amsterdam(2006). Beleidskader van de Gemeentelijke Informatiehuishouding radicalisering**

Interventie 1:

Maatwerk: Uitvoering van interventies bij concrete gevallen van radicalisering waarbij gebruik wordt gemaakt van bestaande hulpverlening op het gebied van begeleiding naar werk, scholing, gezondheid, huisvesting, inkomen enzovoort. Daarnaast acties ondernemen die gericht zijn op de ideologische aspecten, bijvoorbeeld begeleiding door islamdeskundigen of gesprekken met Imams. Ontwikkeling van nieuwe interventies gericht op de-radicalisering en met hulpverleningsinstanties specifieke de-radicaliseringstrajecten ontwikkelen, borgen en zo nodig inkopen.

Interventie 2:

Dialoog: Gesprekken met de jongeren zelf

Interventie 3:

Dialoog relevante anderen: Gesprekken met ouders en sleutelfiguren van radicale jongeren over hun rol. De omgeving wordt weerbaar gemaakt en wordt geadviseerd hoe om te gaan met de betrokkene om het radicaliseringsproces te keren.

Interventie 4:

Uitstapprogramma: Deelname aan een uitstapprogramma voor rechts-radicalen

Interventie 5:

Discussiebijeenkomst Imam: De imam organiseert een discussiebijeenkomst over specifieke radicale stroming.

Interventie 6:

Stage of opleiding aanbieden: Stage of opleidingsplek aanbieden om de geradicaliseerde persoon weer te binden.

Interventie 7:

Doorgeefluik: Informatie doorgeven aan politie of justitie

A.28 **www.nu.nl**

Interventie 1:

Probleemjongeren inzetten: De Utrechtse politie biedt hangjongeren een werkervaringsplaats aan. De proef van een jaar met veertien jongeren is zo succesvol dat het project met een jaar wordt verlengd. Dat heeft de politie donderdag bekendgemaakt.

De jongeren surveilleren op dit moment in de wijken Kanaleneiland en Zuilen. Het is de bedoeling dat in andere wijken ook jongeren hun leeftijdgenoten gaan aanspreken op ongewenst gedrag, aldus een woordvoester van de politie. Het idee de jongeren een tijdelijke werkplek aan te bieden is ontstaan in de wijken waar de jongeren op straat hingen, vertelt de zegsvrouw. "Onze agenten hebben veel contact met de hangjongeren. In die gesprekken kwam naar voren dat het voor die jongens heel moeilijk is een baan of een stageplek te krijgen. Wij hebben bedacht dat we zelf het goede voorbeeld moeten geven en de jongeren moeten helpen." Bij sommige leeftijdsgenoten zijn de voormalige hangers niet populair volgens de woordvoester. "Maar de meesten nemen het commentaar dat ze krijgen van de surveillanten wel degelijk serieus." De politie zet de

jongeren maximaal twaalf uur per week in. Het ministerie van Binnenlandse Zaken betaalt de verlenging van het project komend jaar.

A.29 Ge Grubben (2006). Geschoren, maar niet over 1 kam. Rechts extremisme binnen de hardcore cultuur.

Interventie 1:

Maatwerk: Het jongerenwerk wordt regelmatig geconfronteerd met rechts-extreme jongeren. Hiermee wordt niet op een eenduidige wijze omgegaan. Veelal kennen jongerencentra en instellingen huisregels die onder andere discriminatie en racisme verbieden, maar niet altijd worden deze regels consequent gehandhaafd of zijn de grenzen eenduidig. Sommige jongerenwerkers kiezen er bewust voor met deze jongeren aan de slag te gaan. Anderen tolereren bepaalde uitingen absoluut niet en weren diensgevolge deze jongeren. Weer anderen negeren het probleem totaal.

Interventie 2:

Handreikingen voor jongerenwerkers. Landelijk bureau ter bestrijding van rassendiscriminatie. Helaas beklijven de activiteiten niet of nauwelijks. Ze zijn doorgaans te incidenteel, niet goed onderbouwd, bereiken de doelgroep nauwelijks en het ontbreekt aan beleid. (LBR.)

Interventie 3:

Krant en website. AFA, de Antifascistische Aktie, heeft in samenwerking met Lonsdale een krant *Lonsdalenews* en een website gemaakt. De website en de krant die gratis verspreid wordt, geven informatie over het merk Lonsdale en gabbermuziek en waarschuwen tegen rechts-extremisme en intolerantie

Interventie 4:

Voorlichting: Tal van lokale ADB's (antidiscriminatiebureaus) hebben initiatieven ontplooid. Zij initieerden onderzoek in hun regio, verzorgden voorlichtingsbijeenkomsten op scholen en in jongerencentra, werkten mee aan deskundigheidsbevordering van professionals en participeren in lokale netwerken.

Interventie 5:

Van binnenuit: Al langer waren er binnen de scene initiatieven gericht tegen discriminatie en racisme, zoals in het verleden *Gabbers tegen racisme*. Bij hardcore-avonden wordt doorgaans een strikt deurbeleid gevoerd. Discriminatoire uitingen in de vorm van leuzen, symbolen en buttons worden niet toegestaan. Bezoekers die publiekelijk de Hitlergroet brengen worden verwijderd.

Interventie 6:

Van binnenuit 2: In juni 2005 heeft de hardcorescene een groot feest *United Hardcore Against Racism & Hate* georganiseerd. Alle grote namen uit de hardcorewereld hebben hier belangeloos aan meegewerkt en er zijn een aantal speciale nummers uitgebracht. De opbrengst van het feest is gedoneerd aan het LBR.

Interventie 7:

Van binnenuit 3: In juni 2005 heeft de hardcorescene een groot feest *United Hardcore Against Racism & Hate* georganiseerd. Alle grote namen uit de hardcorewereld hebben

hier belangeloos aan meegewerkt en er zijn een aantal speciale nummers uitgebracht. De opbrengst van het feest is gedoneerd aan het LBR.

Interventie 8:

Netwerken: netwerken vormen rond de persoon in kwestie.

A.30 Forum (2008). Aan de slag met Lonsdalejongeren. Een curatieve groepsaankpak in Hendrik-Ido Ambacht.

Interventie 1:

Curatieve groepsaankpak. Zes stappen.

1 & 2. Zorg voor een goede bedding en randvoorwaarden. : Netwerken opbouwen en onderhouden, methodisch werken, proces bewaken en aansturen c.q. bijsturen.

3. (contact leggen en band opbouwen): Communicatieve vaardigheden, kennis van de doelgroep, methodisch werken, inlevingsvermogen, afstemming op de doelgroep.

4, 5 en 6. (werken met de groep en individuen). Ontleden van de groep (groepen pellen) en gebruikmaken van interne krachtenvelden, maatschappelijke verbanden leggen, psychologisch inzicht, kennis van hulpverlening (bij samenwerking en doorverwijzing).

A.31 www.art1.nl

Interventie 1:

Zet in op **gedrag**. Veroordeel niet de persoon maar zijn of haar gedrag. Denken staat vrij ook al mag je niet alles zeggen of doen. Het veranderen van attitudes is ook veel moeilijker dan het veranderen van gedrag. Bedenk ook dat het bijna onmogelijk is een lid van extreemrechts of een geradicaliseerde moslim op andere gedachten te brengen en hoe contact met deze groep overkomt op de buitenwereld.

Interventie 2:

Stel duidelijke **regels** en handhaaf deze ook consequent. Ook al is een white power-teken wettelijk niet verboden, binnen je instelling heb je een grote vrijheid in het bepalen van de huisregels. Als je Nederlandse vlaggetjes verbiedt, verbied dan ook Turkse etc.

Interventie 4:

Relativeren. Schiet niet met een kanon op een mug. Diskwalificeer iemand niet direct als nazi of extremist. Relativeer en gebruik humor.

Interventie 5:

Dialoog: Xenofobie, vooroordelen etc. zijn niet enkel het gevolg van foutieve en / of onvolledige informatie. Emoties en angsten spelen een prominente rol. Ben niet direct belerend, maar ga het gesprek aan. Geef daarbij wel duidelijke grenzen aan. Ben je er ook bewust van dat velen andere informatiebronnen gebruiken.

Interventie 6:

Aanzien en gezag: Maak gebruik van je aanzien en gezag.

Interventie 7:

Beloof goed gedrag: Vergeet de (potentiële) slachtoffers niet, maar ook niet degenen die zich normaal gedragen. Goed gedrag moet beloond worden

Interventie 8:

Gesprekstechnieken gebruiken: De workshop 'Reageren op...' gebruikt algemene, bekende gesprekstechnieken. Uitgangspunt is dat als je iets wilt bereiken je de discussie moet aangaan en interesse voor je gesprekspartner moet tonen. Je moet je niet te veel uit het veld laten slaan door de opmerkingen waarop je reageert. Je kunt zelf het gesprek in de hand houden. Bijvoorbeeld door vragen te stellen en ervoor te zorgen dat de ander over het onderwerp gaat nadenken. Je moet bekijken hoe je het voor jezelf makkelijker kunt maken. De leerling moet niet de agenda bepalen. Als docent dien je te weten wanneer je bepaalde zaken aan de orde wilt stellen. Het moet niet alleen gaan om de docent en de leerling die stoort. Je wilt stimuleren dat ze van elkaar leren en dat ze dus onderling in discussie gaan. De docent is daarbij de procesbewaarder. Hij dient daarbij uit te gaan van algemene regels. Bijvoorbeeld, wij behandelen elkaar in deze klas met respect. Een uitgangspunt als rechtvaardigheid is voor iedereen te begrijpen en gemakkelijker dan specifieke regels die bepaalde groepen betreffen, zoals in het geval van non-discriminatie. Daarnaast is het gemakkelijker om te werken met regels die niet alleen voor die ene docent, maar voor de hele organisatie gelden, bijvoorbeeld wanneer je een gedragscode instelt. In het algemeen dien je te werken aan een goede, veilige sfeer in de school waardoor mensen voor hun mening durven uit te komen. Maar: er zijn geen standaardoplossingen. De aanpak moet bij de situatie passen en bij jezelf.

Interventie 9:

Signaal afgeven: Een andere case beschrijft de situatie waarbij een groepje leerlingen op de gang staat en napraat over de voorlichting over discriminatie die het net heeft gekregen van een medewerker van een ADB. De docent loopt langs en hoort het groepje praten over 'kutmarokkanen die maar voor zichzelf moeten opkomen'. De vraag is wat doe je dan, zeg je er wat van en zo ja, wat dan? De trainers gaan ervan uit dat je in eerste instantie niet moet willen overtuigen of proberen leerlingen te veranderen. Dat is vaak te hoog gegrepen. Je kunt beter je doel lager stellen en alleen een signaal afgeven - 'zo gaan we hier niet met elkaar om'. Later kun je er nog op terug komen. Dat is effectiever. Geef in een dergelijke groepssituatie echter altijd een signaal af, er staan immers ook andere leerlingen bij die anders de indruk kunnen krijgen dat wat binnen de klas niet is toegestaan buiten de klas wel mag. Het uitgangspunt is 'reageer altijd, maar bedenk wat je wilt bereiken'. Wil je een gesprek, begin dan met een vraag. Doe een beroep op het algemene rechtvaardigheidsgevoel van de leerling. Voorkom dat er wordt gesproken over groepen. Je kunt nooit namens de groep (de Nederlanders, de Marokkanen) praten. Je hebt allemaal je eigen individuele verantwoordelijkheid. Je ziet soms dat een persoon die op zijn of haar gedrag wordt aangesproken, zich ten onrechte voelt aangesproken en vervolgens de ander beschuldigt van discriminatie. Maak dan duidelijk dat je hem of haar persoonlijk aanspreekt op zijn of haar gedrag en dat dit geen discriminatie is.

Interventie 10:

Groepsvorming: Vandenbemden is een sociaal assistent uit België, gespecialiseerd in de Themagecentreerde Interactie (TGI). In deze wat onbekende discipline verzorgt hij regelmatig trainingen. Daarnaast is hij onder meer werkzaam als ambulante jongerenwerker bij Punt Welzijn te Weert. In het eerste deel van de workshop liet Vandenbemden de deelnemers kennis maken met een model uit de integrale psychologie van Ken Willber.

Dit bleek een verrassend handzaam model dat inzichtelijk maakt dat het wereldbeeld van jongeren zich ontwikkelt. Ook de rol van jongerengroepen werd hierbij besproken. Acht belangrijke fasen werden belicht - een viertal van bijzondere betekenis voor

jongeren. Fase 3 draagt de naam Machtsgoden. Het draait in deze fase om macht en uiterlijk vertoon. Voorbeelden van helden zijn rockzangers, James Bond en gelukszoekers. Fase 4 wordt gekenmerkt door Conformistische regels. Strakke regels en uitgesproken waarden zijn belangrijk. Het Goed en Kwaad zijn helder. De jongere wordt geleid door een almachtige Ander. Er is slechts sprake van één weg, één visie. Associaties hiermee zijn bewegingen als het Vlaams Blok en personen als Osama Bin Laden. Fase 5 heet Wetenschappelijk presteren. Jongeren in deze fase hechten aan objectiviteit en logica. Status, ambitie en macht worden bereikt door rede. Denk daarbij aan carrièremakers. Een jongeling in deze fase is sterk gericht op het individu. Fase 6 is de fase van de Sensitieve zeef. Deze fase is een waar poldermodel met ruimte voor praten en verzoening. In deze fase heeft men interesse voor bijvoorbeeld milieu en de multiculturele samenleving. Vandenbenden benadrukte dat de fasen slechts een kapstok zijn om inzicht te verkrijgen. De fasen moeten niet gezien worden als een weg naar de top: ze bestaan niet echt, maar zijn een denkmodel.

In kleine groepjes werd gewerkt om vanuit de persoonlijke geschiedenis van de deelnemers het model praktisch toe te passen. Men vroeg zich bijvoorbeeld af welke twee groepen jongeren de persoonlijke geschiedenis het meest beïnvloedden. Was er sprake van evolutie in je groep? Zo ja - welke evolutie? De koppeling naar de eigen ervaring met jongeren werd door de deelnemers al snel gemaakt. Vandenbenden concludeerde dat men groepen jongeren doorgaans een te grote stap wil laten maken: van de machtsgoden naar het wetenschappelijk presteren of misschien wel de sensitieve zeef. Dit is niet realistisch.

Een rechts-extremistische jongere (fase 3) kun je niet veranderen in een vredesactivist (fase 6). Simpelweg omdat iemand in fase 4 niet open staat voor ideeën van anderen - laat staan dat hij in staat is om te overleggen en begrip te tonen. Een stap van de machtsgoden naar de conformisten is echter wel haalbaar als voorlopig tussenstation. Ook een omslag bij de conformisten bewerkstelligen is een reële optie. Jongeren die in deze fase zitten, zijn gevoelig voor regels en waarden. De eerste stap is dan om als groepsbegeleider inzichtelijk te krijgen welke regels er gelden en vervolgens nieuwe (positieve) normen en waarden te introduceren. Vooral het inzicht om niet te grote stappen willen maken was voor veel deelnemers een leermoment.

Interventie 11:

Het globe model: In het tweede gedeelte van de workshop doken de deelnemers dieper in de Themagecentreerde Interactie. TGI kent vooral in de Verenigde Staten en Duitsland aanhangers. De grondgedachte is het door Ruth Cohn ontwikkelde IK, WIJ, HET en GLOBE-model. Dat model gaat ruwweg als volgt: elke situatie waarin mensen bij elkaar zijn en samen met iets bezig zijn is een systeem - thuis, op school, bij de voetbalclub of op de camping. Het individu (IK), de interacties (WIJ), de taak (HET) vormen samen: de GLOBE. Voor begeleiders die met jongeren werken is het allereerst belangrijk om met thema's te werken die in de groep leven. Met deze tools - IK, WIJ, HET en GLOBE - gaf de Belg een tweede opdracht: 'bedenk hoe je een groep jongeren waarmee je werkt, zou willen veranderen. Hoe kun je deze groep positief beïnvloeden? Probeer een ingang te vinden'. Vandenbenden spoorde de deelnemers aan om 'op zoek te gaan naar dat wat energie creëert'. Wat houdt de groep bezig? In principe verdient daarbij alles respect.

Voor begeleiders is het van groot belang om zorgvuldig om te gaan met de groepsstructuur. Hierdoor wordt vertrouwen gekweekt en voelen groepsleden zich verbonden met elkaar.

Zo ontstaat voor iedere jongere uiteindelijk de ruimte om te leren en te veranderen.

De deelnemers vonden een ware voedingsbodem om inzicht te krijgen in hun jongeren en de mogelijkheden om ze positief te beïnvloeden. Nu kreeg de ene deelnemer daarbij meer instrumenten voor de praktijk in handen dan de ander. Dat kon haast niet anders omdat de groep deelnemers zeer divers was. Degenen die werkzaam zijn in het jongeren welzijnswork of onderwijs konden direct aan de slag. De wijkagent en de beleidsambtenaar daarentegen hadden niet direct iets aan de praktische vaardigheden, maar waren - net als eigenlijk alle deelnemers - blij ervaringen te kunnen uitwisselen. 'Het is een verademing om eens te praten over problemen met mensen die werken met dezelfde doelgroep maar vanuit een ander perspectief', aldus een van de deelnemers.

A.32 Bureau Jansen & Janssen www.burojansen.nl

Interventie 1:

Persoonsgericht verstoren: iemand wordt duidelijk zichtbaar extra gecontroleerd door de politie. Activiteiten die worden verricht zijn onder meer het op gezette tijden surveilleren bij het woonadres van de persoon tegen wie een persoonsgerichte aanpak wordt ingezet, thuisbezoek, het aanspreken van de ouders van de betrokkene, het aanspreken van zijn werkomgeving, het uitnodigen van de betrokkene op het politiebureau. Het gaat hier om de personen tegen wie sterke aanwijzingen zijn, maar (nog) onvoldoende bewijs om te komen tot een strafrechtelijke vervolging of veroordeling.

A.33 Radicaal Jong: Een handreiking voor jongerenwerkers bij het omgaan met culturele spanningen en radicalisering.

Interventie 1:

Mix samen en apart: Maak een mix van activiteiten voor samen en apart. Sluit niemand uit, zeker niet de moeilijke of radicale groepen. Soms trekt een jongerencentrum slechts een deel van de jongeren. Sommige richten zich alleen op allochtone, andere vooral op autochtone jongeren. Probeer alle groepen het jongerencentrum in te krijgen. Stap op straat op groepjes jongeren af en vraag wat ze willen. Neem hun antwoord ook serieus, zeg dat je samen met hen activiteiten wilt organiseren. Zorg ervoor dat ze zich thuis voelen en breng ze van daaruit in contact met andere groepen.

Interventie 2:

Laat alle jongeren voelen dat ze erbij horen: Zorg er voor dat jongeren zich veilig en thuis voelen in het jongerencentrum. Dat ze ervaren dat jij hun klachten en ideeën serieus neemt. Hoe meer jongeren het gevoel hebben dat ze er niet bij horen, hoe meer ze ondervinden dat ze geen werk of stage kunnen vinden, of de discotheek niet binnenkomen, hoe groter hun gevoel van frustratie. Hoe groter het gevoel van frustratie, hoe groter de kans dat ze zich van de samenleving afkeren.

Interventie 3:

Contact. Breng groepen met elkaar in contact die elkaar niet begrijpen. We hebben het hier over ouderen en jongeren. Laat ze eerst beide hun hart luchten en ga kijken welke oplossingen hier voor zijn. Brengen de groepen (of enkele leiders hiervan) met elkaar in contact en probeer tot concrete afspraken te komen.

Interventie 4:

Succesvolle allochtonen. Er heerst een negatieve beeldvorming over allochtone jongeren. Het gevaar is groot dat zij die beeldvorming op zichzelf gaan betrekken. Of dat zij zich er zelfs naar gaan gedragen. Daarom is het belangrijk om met succesvolle allochtone jongeren samen te werken. Denk daarbij uitdrukkelijk aan succesvolle jonge allochtone ondernemers. Zij kunnen een inspirerend voorbeeld zijn voor andere allochtone jongeren. Bij voorbeeld door als mentor te functioneren of door betrokken te zijn bij thema-avonden. Bovendien kunnen zij vooroordelen wegnemen bij bijvoorbeeld de politie, horeca eigenaren, werkgevers en andere burgers.

Interventie 5:

Sport confronteert: Er zijn jongerenwerkers die erin slagen lonsdalers te laten voetballen met Marokkaanse jongeren. Misschien blijven de lonsdalers lonsdalers, maar de kans is groot dat je op die manier gevechten tussen deze groepen kunt voorkomen. Spanningen tussen groepen kunnen dan via competitie in de sport een uitweg vinden. Beter blessures op het sportveld dan messteken op straat.

Interventie 6:

Samen: ga regelmatig samen met de politie in gesprek met jongeren. Organiseer bijvoorbeeld activiteiten waaraan de politie ook kan deelnemen. Dit kan gaan van een voorlichting over radicalisering en de gevaren ervan tot het organiseren van sportactiviteiten.

Interventie 7:

Vermoeden bevestigen: Als je vermoed dat een jongere radicaliseert, moet je dat checken in een gesprek met die jongere. Wees heel open in dat gesprek. Stel vragen: klopt je vermoeden? Wil de jongeren alleen provoceren of is hij daadwerkelijk aan het radicaliseren? Wat voor redenen heeft de jongeren om te provoceren of om te radicaliseren? Is de jongere van plan om alleen of met anderen geweld te gebruiken tegen andere groepen?

Interventie 8:

Contact relevante anderen: Als het je niet lukt om in contact te komen met de ogenschijnlijk radicaliserende jongeren, moet je je vermoeden ook via anderen controleren. Bijvoorbeeld via school, de werkgever of een sleutelfiguur uit de etnische groep van de jongere. Dat kunnen ouders zijn. Of een oudere broer, een voorbeeldjongere, een imam of een vertegenwoordiger van een zelf-organisatie. Of een voetbaltrainer, een vriend of een informele leider van een groep.

Interventie 9:

Schakel andere professionals in: In veel gemeenten functioneren buurtnetwerken jeugdhulpverlening, waarin politie, het onderwijs, het welzijnswerk, de jeugdzorg en de leerplichtambtenaar risicjongeren bespreken en werkafspraken over wie wat doet. Via deze netwerken kun je ook afspraken maken over het communiceren met jongeren die lijken te radicaliseren. Zorg in ieder geval dat je een belangrijk en kundig onderdeel wordt van zo'n netwerk.

Interventie 10:

Ontwikkeling gedragscodes: ontwikkel gedragscodes om radicalisering bespreekbaar te maken. Er zijn scholen die gedragscodes hebben om radicalisering en extremisme bespreekbaar te maken. Die scholen stellen vertrouwenspersonen aan en trainen docenten in het bespreekbaar maken van deze thema's, het individueel aanspreken van leerlingen op hun gedrag en het in gesprek gaan met hun ouders.

Interventie 11:

Groepen pellen: Zodra een groep ontstaan is die niet meer met jongerenwerkers wil praten, die radicaal is; de meelopers scheiden van de overtuigde radicalen. Binnen een grote groep maken professionals onderscheid tussen verschillende groepen, zoals meelopers en risicogroepen, tot ze de harde kern overhouden. Zoals je de rokken van een ui kunt pellen. Voor elke onderscheiden groep wordt dan een specifieke benadering afgesproken. De politie concentreert zich op jongeren die zich schuldig maken een crimineel gedrag, de jeugdzorg richt zich op jongeren die hulp nodig hebben en het jongerenwerk organiseert activiteiten voor de overige jongeren. Meelopers scheiden zich van radicaliserende jongeren kan onderdeel zijn van deze aanpak. Evenals het voorkomen dat risicojongeren uitgroeien tot criminelen. Kijk dus goed wie de leiders en informele leiders. Ga met hen in gesprek over wat normaal en niet normaal is en maak daar afspraken over. Probeer de omgeving van jongeren nauwer te betrekken bij activiteiten die op waarden en normen zijn gericht, de ouders de school, de werkgever, de moskee of de kerk. Maak duidelijk aan de jongeren dat je er niet alleen bent voor de leuke activiteiten maar probeer je ook op een lichte manier de rol van opvoeder aan te meten.

A.34 **Movisie (2007). Inspanning voor culturele ontspanning. Aanpak van rechtsradicale jongeren in stad en ommeland.**

Interventie 1:

Ketenaanpak: waarin allerlei groepen samenwerken die van belang zijn bij de oplossing ouders, jongerenwerk, opbouwwerk, school, politie en gemeente.

Interventie 2:

Mik op leiders: Je moet op straat zijn om het vertrouwen van deze jongeren te winnen. Dat vertrouwen krijg je als ze merken dat ze echt iets aan je hebben. In mijn werk mik ik vooral op leidersfiguren, die bepalen de toon en de houding van een hele groep.

Interventie 3:

Ouders betrekken. In de preventie van rechts-extremistisch gedrag van autochtone jongeren in plattelandsgebieden en Randstedelijke gemeenten is de betrokkenheid van ouders een belangrijke sleutel. Ouderbetrokkenheid bij het vraagstuk van culturele spanningen moet vroeg beginnen. Op de peuterspeelzaal kunnen al projecten worden georganiseerd om bekend te raken met de veranderingen in de multiculturele samenleving. De ouderbetrokkenheid bij het verenigingsleven en het onderwijs kan veel meer worden gestimuleerd.

Interventie 4:

Regels. Om culturele spanningen en rechts-extremistisch gedrag in jongerenculturen te beheersen is een persoonlijke normerende en strenge benadering het meest effectief.

A.35 **Zuithof, M. (2005). Manoeuvreren in een mijnenveld. Zorg +welzijn, 23 februari.**

Interventie 1:

Stop slachtofferdenken. We moeten zeggen oké, je hebt ellende, maar neem je verantwoordelijkheid, dan kun je er nog iets van maken.

B Clusteranalyse

Met behulp van 5 onderzoekers, 4 beleidsmedewerkers en 5 eerstelijnswerkers zijn werkbare clusters van interventies gemaakt die gebruikt kunnen worden in de volgende fase van het onderzoek. Namelijk de vragenlijst. De clusters zijn op de volgende manier samengesteld:

De medewerkers hebben een enveloppe gekregen met daarin stapels met briefjes met interventies er op, 10 paperclips en 10 post-its. Op deze briefjes staat een titel (in het geel of in het groen) en daar onder staat een interventie genoemd die radicalisering poogt tegen te gaan of poogt te voorkomen. In totaal zijn er twee stapels met interventies, één stapel met interventies die gericht is op extreemrechts en één stapel met interventies die gericht is op moslimradicalisme.

Er werd door de medewerkers een aantal opdrachten uitgevoerd:

1. Clusteren de interventies naar stapeltjes, waarvan hij/zij denkt dat ze bij elkaar horen. Om elk stapeltje wordt een paperclip gedaan. Hoe deze stapeltjes tot stand komen is geheel aan de medewerker.
2. Op elk stapeltje moet een post-it met een titel komen, waar uit op te maken valt waarom ze een bepaald stapeltje van interventies geclusterd hebben (bijvoorbeeld een post-it met: Mentorprojecten). Er wordt overigens vermeld dat het aantal post-its en paperclips dat is meegestuurd is puur een indicatie is en dat als er meer of minder nodig zijn dat dat geen probleem is.
3. Per interventie moeten de participanten aangeven of ze denken dat deze interventie preventief, curatief of repressief bedoeld is. Op de strookjes staan deze 3 soorten interventies beschreven als volgt:
 Preventief Curatief Repressief
De definities van preventief, curatief en repressief worden beschreven zoals eerder in dit rapport ook naar voren is gekomen.
4. Zodra participanten klaar zijn met het clusteren van alle interventies (categorieën zoals 'diversen' zijn indien echt niet anders mogelijk, toegestaan) wordt gevraagd om de retourenveloppe en terug te sturen naar TNO of de enveloppe terug te geven aan de persoon van wie die ontvangen is.

De resultaten worden bij elkaar gevoegd middels een statistische clusteranalyse. Met deze clusteranalyse worden veel gemaakte combinaties van interventies aan elkaar gekoppeld en opgeteld waardoor algemene clusters ontstaan op basis van alle gemaakte clusters door alle afzonderlijke deelnemers. We hebben de interventies in de clusters zoals ze uit de statistische analyse naar voren zijn gekomen met elkaar vergeleken. Vervolgens hebben we op basis van deze vergelijking elk cluster een bijpassende titel gegeven. Deze clusters zijn in hoofdstuk 5 beschreven.

C Opzet Focusgroepen

Op 25 en 27 maart zijn 2 focusgroepen gehouden in Den Haag.

De focusgroep van 25 maart had als onderwerp rechtse radicalisering en de focusgroep op 27 maart had als onderwerp moslimradicalisering. De doelstelling van beide dagen was om erachter te komen aan welke voorwaarden in ieder geval doen willen ze een positief effect hebben.

Een focusgroep is een speciale groep in termen van doel, samenstelling, grootte en werkwijze. Een focusgroep is een homogeen samengestelde groep, bestaande uit 6 tot 12 deelnemers die een zorgvuldig geplande discussie voeren over hun ideeën, motieven, belangen en denkwijze omtrent een omschreven aandachtsgebied.

Een focusgroep onderzoek is een kwalitatieve onderzoeksmethode. Bij kwalitatief onderzoek gaat het niet om het in kaart brengen van cijfers, maar om het verkennen en inzichtelijk maken van een thema of vraagstuk. Grof gezegd gaat het niet om de vraag hoeveel mensen iets vinden, maar om de vraag waarom mensen iets vinden.

Hier een overzicht van de geraadpleegde experts:

- Lisa Arts, ACB Kenniscentrum.
- Koos Barten, Politieacademie.
- Aart Bergwerff, Korps landelijke politiediensten, Dienst IPOL (onderdeel Gedetineerden Recherche Informatiepunt).
- Mellouki Cadat, Movisie.
- Mark Dechesne, Campus Den Haag.
- Amy-Jane Gielen, A.G. Advies.
- Sara Grunenberg, RADAR.
- Vasco Lub, Movisie.
- Drs. J.M. Petri, Sociaal- Kinder & Jeugdpsycholoog, Pro justitia Rapporteur.
- Stijn Sieckelinck, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Dorien Speet, ROC ASA MHBO Juridisch.
- Burckhard Weiss, Politieacademie.
- Rob Witte, FORUM.

In het ochtenddeel is een casus besproken, omdat we een bepaalde manier van denken wilden opwekken bij de aanwezige experts. In het middagdeel zijn elk van de clusters besproken. De casussen die besproken zijn tijdens deze workshops zijn als volgt:

T. is een jongen van 17 jaar oud. Iedereen in de omgeving van T. kan zien dat hij qua uiterlijk en gedrag de laatste tijd behoorlijk is veranderd. Hij heeft zijn hoofd kaal geschoren en loopt alleen nog in kistjes met rode of witte veters en een bomberjack. Ook heeft hij Nederlandse vlaggetjes op zijn jas. Verder sluit hij zich af van zijn familie en oorspronkelijke vrienden en gaat hij nu om met een groepje jongens die er net zo uit zien als hij. Hij brengt veel tijd achter de computer door. Zijn ouders zijn onlangs uit elkaar gegaan en zijn moeder heeft het vermoeden dat hij gewelddadige rechtse sites bezoekt en maakt zich ernstige zorgen. Onlangs heeft hij meegelopen aan een extreem-rechtse demonstratie en heeft hij Mein Kampf aangeschaft en vol belangstelling gelezen. Verder doet T. hatelijke uitspraken naar joden en “buitenlanders”.

T. is een jongen van 17 jaar oud. T. was altijd een goede leerling op school. Hij komt echter steeds vaker niet opdagen. Iedereen in zijn omgeving kan zien dat hij qua uiterlijk en gedrag de laatste tijd behoorlijk is veranderd. Hij draagt ineens traditionele Islamitische kleding en heeft zijn baard laten groeien. Verder sluit hij zich af van zijn familie en oorspronkelijke vrienden en gaat hij nu om met een groepje jongens die er net zo uit zien als hij. Hij brengt veel tijd achter de computer door. Zijn moeder is onlangs overleden, maar zijn vader heeft het vermoeden dat hij gewelddadige Islamitische sites bezoekt en maakt zich ernstige zorgen. Verder geeft T. vrouwen geen hand meer, spreekt hij andere moslims aan op hun gedrag, doet hij hatelijke uitspraken naar ongelovigen.

D Online Vragenlijstonderzoek

D.1 Respons

De algemene clusters zijn verwerkt in een online vragenlijst onderzoek die verstuurd is naar 11 verschillende websites die veel worden bezocht door eerstelijnswerkers. Ook hebben we de mogelijkheid gekregen het online onderzoek te plaatsen op het intranet van een aantal werkplekken van eerstelijnswerkers. Een overzicht van de websites:

1. www.movisie.nl
2. www.bjz-zeeland.nl
3. Politieacademie; verschillende kennisnetten:
4. www.cmonet.nl
5. www.lerarenweb.nl
6. www.bjzflevo.nl
7. www.jeugdenjongerenwerk.nl
8. www.jeugdwerknet.nl
9. www.docentenplein.nl
10. www.ingrado.nl
11. www.halt.nl

In totaal hebben 641 mensen de vragenlijst benaderd, 399 hebben de vragenlijst geopend en 1 of 2 vragen ingevuld. In totaal zijn 250 mensen door gegaan met de vragenlijst. Nadat de personen er uit zijn gehaald die niet tot de doelgroep eerstelijnswerkers behoren, blijven er 219 mensen over.

De leeftijd van de respondenten is mooi verdeeld over de leeftijdscategorieën (tabel 1). De enige echte afwijking is het aantal personen dat jonger is dan 18 jaar. Er hebben 116 mannen meegedaan aan het onderzoek en 94 vrouwen²⁰.

Tabel 1 Verdeling respondenten naar leeftijdscategorieën en geslacht.

Leeftijdscategorie	Man	Vrouw	Totaal
Jonger dan 18 jaar	1	2	3
18 – 25 jaar	20	27	47
26 – 35 jaar	21	28	49
36 – 45 jaar	19	9	29
46 – 55 jaar	29	21	51
Ouder dan 55 jaar	26	7	34
Totaal	116	94	210

De meeste respondenten zijn werkzaam bij de politie, het onderwijs en de jeugdhulpverlening. Ook vielen veel respondenten binnen de groep “anders”. Dit geeft nogmaals aan dat eerstelijnswerkers een verzamelnaam is voor werk binnen veel verschillende sectoren. Een groep die binnen de groep “anders” vaak naar voren kwam, waren respondenten die in de gezondheidszorg werken. In tabel 2 staat een overzicht van de verdeling van de respondenten op de variabele sector.

²⁰ 9 personen hebben wel hun leeftijd maar niet hun geslacht ingevuld.

Tabel 2 Verdeling van respondenten naar sector.

Sector	Aantal respondenten
Politie	44
Onderwijs	44
Jeugdhulpverlening	42
Welzijnswerk	33
Justitiële partners	9
Gemeenteambtenaren	7
Anders namelijk...	40
Totaal	219

De ervaring van de respondenten staat in tabel 3 weergegeven²¹. Ongeveer de helft van de respondenten (48,4%) heeft meer dan 5 jaar ervaring. De respondenten die wat minder ervaring hebben zijn over het algemeen onderwijskrachten.

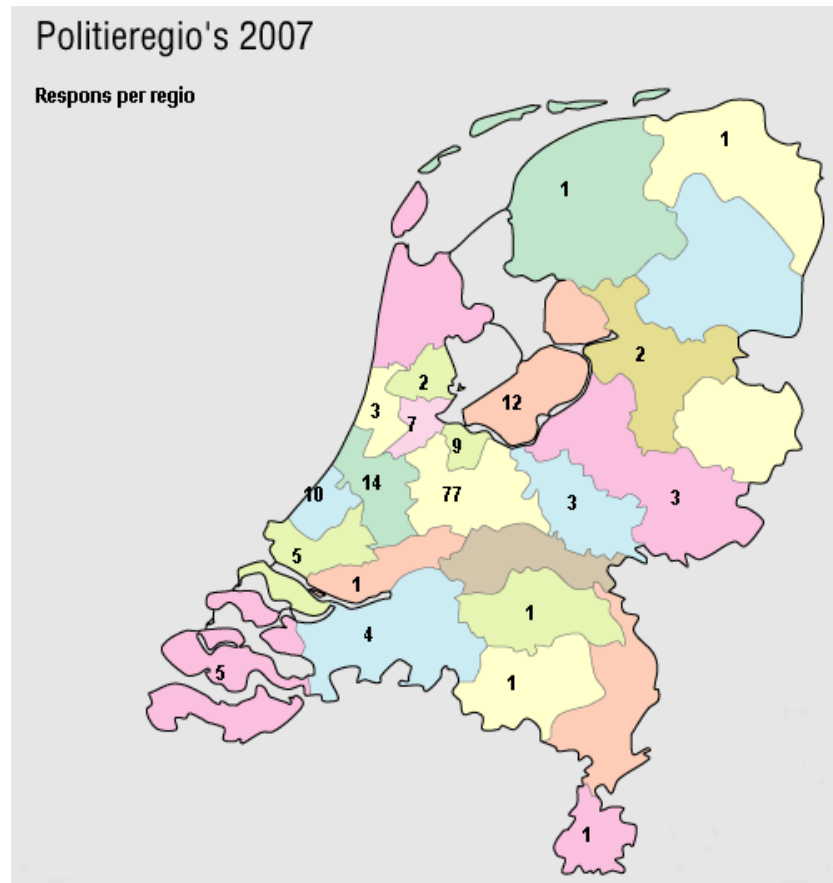
Tabel 3 Verdeling van respondenten naar ervaring.

Jaren ervaring	Aantal respondenten
Minder dan 1 jaar	45
1 tot minder dan 2 jaar	24
2 tot minder dan 5 jaar	39
Meer dan 5 jaar	106
Totaal	214

De verdeling van de respondenten naar politieregio²² wordt grafisch weergegeven in figuur 2. Op deze kaart is te zien dat respondenten werkzaam zijn in de meeste Nederlandse politieregio's. Van de 25 politieregio's zijn er in 20 regio's eerstelijns werkers geweest die mee hebben gedaan aan het onderzoek.

²¹ 5 personen hebben niet ingevuld hoe veel ervaring ze hebben.

²² De politieregio's zijn; Groningen, Friesland, Drenthe, IJssel-Vecht, Twente, Noord- en Oost Gelderland, Gelderland Midden, Gelderland Zuid, Utrecht, Noord-Holland Noord, Zaanstreek Waterland, Kennemerland, Amsterdam-Amstelland, Gooi en Vechtstreek, Haagland, Hollands Midden, Rotterdam Rijnmond, Zuid-Holland Zuid, Zeeland, Midden- en West- Brabant, Brabant Noord, Brabant Zuid-Oost, Limburg Noord, Limburg Zuid, Flevoland.

Figuur 2 Verdeling van respondenten naar politieregio.

Van de respondenten die aangeven eens in aanraking gekomen te zijn met een radicale jongere, geven 40 personen aan dat het hier rechtse radicalisering betrof, 46 personen geven aan dat het hier radicale moslims betrof, 13 geven aan dat het hier dieren- of milieuactivisten betrof en 7 geven aan dat het een andere soort radicalisering betrof. Bij deze vraag waren meerdere antwoordmogelijkheden mogelijk. Van alle groepen eerstelijns werkers komen politie en jeugdhulpverlening vaker in contact met verschillende soorten radicalisering.

D.2 Inhoud

In het online vragenlijst onderzoek wordt onder andere gevraagd of eerstelijns werkers wel eens in aanraking gekomen zijn met radicalisering en zo ja, wat voor soort radicalisering het betrof. Vervolgens kregen zij de titels van de algemene clusters voorgelegd. Zij mochten vervolgens zelf kiezen over welke clusters zij een aantal vragen wilden beantwoorden. Er werd gevraagd om minstens 5 titels te kiezen.

Elk van de clusters wordt beschreven en er worden een aantal vragen gesteld zoals: heeft u met betrekking tot radicalisering wel eens interventies uitgevoerd die binnen dit cluster zouden kunnen vallen? Kent u iemand die wel eens met betrekking tot radicalisering interventies heeft uitgevoerd die binnen dit cluster vallen? Is dit cluster naar uw mening effectief? Waardoor denkt u dat dit komt? Zou u 1 van de interventies in dit cluster (nog) een keer gebruiken?

D.2.1 Gevoeligheden

Om de resultaten zo valide mogelijk te maken, moet er tijdens dit vragenlijstonderzoek rekening gehouden worden met een aantal gevoeligheden die er bij een aantal eerstelijnswerkers spelen. In het rapport van het COT over de rol van eerstelijnswerkers bij het tegengaan van polarisatie en radicalisering worden deze gevoeligheden per groep eerstelijnswerkers beschreven (2008).

Een aantal van deze gevoeligheden is irrelevant bij deze specifieke vragenlijst zoals, dat het moeilijk is voor de eerstelijnswerkers om goede relaties op te bouwen met andere groepen eerstelijnswerkers. Dit is een punt wat zeker van belang is, maar niet in het opstellen van de vragenlijst. Een aantal van deze daarentegen zijn van belang om mee te nemen. Hier onder geven wij een overzicht van deze gevoeligheden en geven we aan op wat voor manier we deze gevoeligheden hebben geprobeerd te behandelen in het online vragenlijst onderzoek.

Ten eerste wordt er door verschillende groepen eerstelijnswerkers aangegeven dat ze weinig kennis hebben over radicalisering. Om dit probleem te verminderen geven wij in de vragenlijst twee omschrijvingen van de twee soorten radicalisering die in dit project onderzocht zijn. Ook vragen wij ze (als ze aangeven dat ze te maken hebben gehad met radicalisering) waar ze dat aan zagen.

Ten tweede wordt er aangegeven dat sommige groepen eerstelijnswerkers meteen aan terrorisme denken zodra het over radicalisering gaat. Er wordt in een inleidende tekst verduidelijkt dat het niet om terrorisme gaat. Dit wordt door de omschrijvingen van de twee soorten radicalisering nogmaals verduidelijkt.

Ten derde geven verschillende groepen eerstelijnswerkers aan dat zij al genoeg doen en dat zij de aanpak van radicalisering helemaal niet als hun rol zien. Er wordt in het vragenlijst onderzoek hier aandacht aan besteedt door aan het eind te vragen of de eerstelijnswerkers de aanpak van radicalisering als hun taak zien en of hun baas de aanpak van radicalisering als hun taak zien. Daar kan namelijk ook nog verschil tussen zitten.

D.2.2 Vragenlijstprotocol

De resultaten van het online vragenlijst onderzoek zijn verzameld en geanalyseerd. De resultaten vindt u terug in hoofdstuk 4 en het vragenlijstprotocol ziet er als volgt uit:

Effectief Beïnvloeden van Radicalisering.

Tekst voor de link:

Onderzoek van TNO voor eerstelijnswerkers over radicalisering.

TNO Defensie en Veiligheid doet in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties onderzoek naar radicalisering. Het doel van dit onderzoek is om een overzicht te geven van welke interventies er op dit moment door eerstelijnswerkers in Nederland worden uitgevoerd met betrekking tot radicalisering en in hoeverre zij denken dat bepaalde interventies effectief zijn.

In Nederland ligt de nadruk bij de aanpak van radicalisering vooral op eerstelijnswerkers. Onder eerstelijnswerkers worden politie, jeugdhulpverlening, welzijnswerkers, docenten en justitiële partners verstaan. Voor hen is ook deze online

vragenlijst opgesteld. Mocht u niet tot een groep eerstelijns werkers behoren, vult u dan deze vragenlijst niet in. (U hoeft niet per definitie persoonlijke ervaring te hebben met geradicaliseerde jongeren om mee te doen aan dit onderzoek).

Klik hier om naar de vragenlijst te gaan.

Tekst voor instructie:

Onderzoek naar radicalisering

Bedankt voor uw interesse in dit onderzoek!

TNO heeft in de eerste fase van het onderzoek met behulp van een literatuurstudie 213 interventies verzameld die radicalisering menen tegen te gaan, te voorkomen en/of te verminderen. Vervolgens zijn deze interventies door een aantal onderzoekers, beleidsmedewerkers en eerstelijns werkers gecategoriseerd naar werkbare categorieën die wij vanaf nu interventiemethoden noemen.

De huidige fase van het onderzoek is dit (anonieme!) online onderzoek, waarin we onder andere vragen of u als eerstelijns werker de verschillende interventiemethoden herkent, of u deze wel eens gebruikt, of u denkt dat deze interventiemethoden effectief zijn en waarom u dat denkt.

Als dank voor uw deelname worden onder alle deelnemers twee cadeaubonnen van 50 Euro verloot. Wilt u meedoen aan de loting, kunt u uw mailadres achterlaten. Het mailadres zal alleen gebruikt worden bij de loting, niet voor andere doeleinden.

Bij voorbaat dank voor uw hulp bij het invullen van de vragenlijst!

Bij vragen kunt u contact opnemen met:

Maaïke.lousberg@tno.nl

Saar.langelaan@tno.nl

Algemene vragen:

1. Geslacht:

- a. M
- b. V

2. Leeftijd:

- a. Jonger dan 18 jaar
- b. 18-25
- c. 25-35
- d. 35-45
- e. 45-55
- f. Ouder dan 55 jaar

3. In welke sector bent u werkzaam?

1. Politie
2. Onderwijs
3. Jeugdhulpverlening
4. Welzijnswerk
5. Justitiële partners
6. Gemeenteambtenaar
7. Anders, namelijk TEKSTVLAK

4. Waar werkt u? (Vul de naam van de stad, het dorp of de regio waar u werkt in en daar waar nodig de naam van een specifieke wijk)

TEKSTVLAK

5. Hoe lang doet u dit werk al?

- a. Minder dan 1 jaar
- b. 1-2 jaar
- c. 3-5 jaar
- d. Meer dan 5 jaar

Vragen over radicalisering:

Ter verduidelijking geven we u eerst de definities van twee verschillende soorten van radicalisering:

1. Islamitische radicalisering; “het politiek religieus streven om, desnoods met uiterste middelen een samenleving tot stand te brengen die een zo zuiver mogelijke afspiegeling is van hetgeen men meent dat gesteld wordt in de oorspronkelijke bronnen van de islam.

2. Rechtse radicalisering: Ongeorganiseerde of georganiseerde groepen van individuen en subculturen die zich, op velerlei manieren en al dan niet politiek gemotiveerd, bezighouden met het uitdragen van een extreem rechtse of racistische boodschap.

Voor beide definities is het van belang dat het duidelijk is dat het hier *niet* terrorisme gaat, maar om jongeren die de *bereidheid* hebben om de uiterste consequentie uit een denkwijze te aanvaarden en die in daden om te zetten. Terrorisme is een mogelijk gevolg van radicalisering, maar zeker niet hetzelfde.

Radicalisering moet ook niet overschat worden. Het gaat alleen om de jongeren die bereidheid hebben om uiterste consequenties uit te voeren en niet om al die jongeren die zo af en toe wat roepen. Een jongen die aangeeft dat hij het niet erg vindt dat Theo van Gogh er niet meer is, is niet meteen een radicaal.

1. Bent u wel eens direct in aanraking gekomen met een radicale jongere?

- a. Ja
- b. Nee
- c. Ik heb wel eens getwijfeld
- d. Ik weet het niet

Als vraag 1 met a of c wordt beantwoord. Door naar vraag 2. Als vraag 1 met b of d wordt beantwoord, krijgen ze de vragen van **blok 3** en slaan ze vraag 2 en 3 over.

2. Kunt u kort beschrijven aan de hand waarvan u dit constateerde?

TEKSTVLAK

3. Welke soort radicalisering betrof het hier? (meerdere antwoorden zijn hier mogelijk)
- Rechts extremisme
 - Moslim radicalisme
 - Dieren/milieu activisten
 - Anders, namelijk...TEKSTVLAK.

Bij antwoord op vraag 3: a, dan **blok 1**, bij antwoord b. dan **blok 2**, bij antwoorden c of d of bij meerdere antwoorden **blok 3**.

Titels voor blok 1:

Vragen over interventies

Nu gaan we u een aantal interventiemethoden voorleggen. Elk van deze interventiemethoden heeft een eigen basis, waarbinnen variatie (en maatwerk) mogelijk is. Deze interventiemethoden zijn bedoeld om radicalisering te voorkomen en/of te verminderen.

Hier onder staat een lijstje met interventiemethoden. Wij vragen u om die interventiemethoden aan te klikken die uw interesse opwekken (minimaal 5, maar meer mag ook!). U mag ook interventiemethoden aankruisen met titels die u niets zeggen. Er is geen sprake van goede of foute antwoorden, het gaat om uw mening. Van elke methode die u aankruist krijgt u eerst een beschrijving en daarna een paar vragen.

Onderstaande interventiemethoden zijn bedoeld om *extreem rechtse radicalisering* te voorkomen, of te verminderen. Kruis minimaal 5 vakjes aan:

Individuele netwerkaanpak

Voorlichting aan jongeren op scholen

- Individuele mentoring
- Training aan eerstelijns werkers
- Gesprek
- Van jongeren voor jongeren
- Stage of werkplek
- Regels/Sancties
- Contacthypothese (groepsgericht)
- Deradicalisering

Nadat u minstens 5 interventiemethoden heeft aangekruist, klik op ok om verder te gaan met de vragenlijst.

Titels voor blok 2:

Vragen over interventies

Nu gaan we u een aantal interventiemethoden voorleggen. Elk van deze interventiemethoden heeft een eigen basis, waarbinnen variatie (en maatwerk) mogelijk is. Deze interventiemethoden zijn bedoeld om radicalisering te voorkomen en/of te verminderen.

Hier onder staat een lijstje met interventiemethoden. Wij vragen u om die interventiemethoden aan de klikken die uw interesse opwekken (minimaal 5, maar meer mag ook!). U mag ook interventiemethoden aankruisen met titels die u niets zeggen. Er is geen sprake van goede of foute antwoorden, het gaat om uw mening. Van elke methode die u aankruist krijgt u eerst een beschrijving en daarna een paar vragen.

Onderstaande interventiemethoden zijn bedoeld om *moslimradicalisering* te voorkomen en/of te verminderen. Kruis minimaal 5 vakjes aan:

1. Individuele netwerkaanpak
2. Voorlichting aan jongeren op scholen
3. Individuele mentoring
4. Rolmodellen of high potentials
5. Training aan eerstelijns werkers
6. Gesprek
7. Stage of werkplek
8. Contacthypothese (groepsgericht)
9. Regels/Sancties
10. Deradicalisering
11. Interventies speciaal voor vrouwen
12. Ouders
13. Religieuze weerbaarheid
14. Weerbaarheid/empowerment

Nadat u minstens 5 interventiemethoden heeft aangekruist, klik op ok om verder te gaan met de vragenlijst.

Titels voor blok 3:

Vragen over interventies

Nu gaan we u een aantal interventiemethoden voorleggen. Elk van deze interventiemethoden heeft een eigen basis, waarbinnen variatie (en maatwerk) mogelijk is. Deze interventiemethoden zijn bedoeld om radicalisering te voorkomen en/of te verminderen.

Hier onder staat een lijstje met interventiemethoden. Wij vragen u om die interventiemethoden aan de klikken die uw interesse opwekken (minimaal 5, maar meer mag ook!). U mag ook interventiemethoden aankruisen met titels die u niets zeggen. Er is geen sprake van goede of foute antwoorden, het gaat om uw mening. Van elke methode die u aankruist krijgt u eerst een beschrijving en daarna een paar vragen.

Onderstaande interventiemethoden zijn bedoeld om *verschillende soorten* van radicalisering te voorkomen en/of te verminderen. Kruis minimaal 5 vakjes aan:

1. Individuele netwerkaanpak
2. Voorlichting aan jongeren op scholen
3. Individuele mentoring
4. Rolmodellen of high potentials
5. Training aan eerstelijns werkers
6. Gesprek
7. Stage of werkplek
8. Contacthypothese (groepsgericht)

9. Regels/Sancties
10. Deradicalisering
11. Interventies speciaal voor vrouwen (specifiek moslimradicalisme)
12. Ouders (specifiek moslimradicalisme)
13. Religieuze weerbaarheid (specifiek moslimradicalisme)
14. Weerbaarheid/empowerment (specifiek moslimradicalisme)
15. Van jongeren voor jongeren

Nadat u minstens 5 interventiemethoden heeft aangekruist, klik op ok om verder te gaan met de vragenlijst.

CLUSTER 1:

De gekozen clusters worden zoals in hoofdstuk 6 beschreven aangeboden. Bij elk van de clusters worden de volgende vragen gesteld.

Vragen:

1. Heeft u met betrekking tot radicalisering wel eens interventies uitgevoerd die binnen deze beschrijving zouden kunnen vallen?
 - a. Ja
 - b. Nee
 - c. Ik zelf niet maar ik ken wel iemand anders die dit heeft gedaan
 - d. Weet ik niet

In het geval dat vraag 1 met 'nee' of 'weet niet' is beantwoord, ga dan door naar vraag 4. In het geval dat vraag 1 met c beantwoord is, ga dan door naar vraag 3.

3. Wat voor soort eerstelijnswerker was dat? (Meerdere vakjes aankruisen is mogelijk zodra het om een aanpak gaat waarbij meerdere soorten eerstelijnswerkers betrokken zijn geweest)
 - a. Politie
 - b. Docent
 - c. Jeugdhulpverlening
 - d. Welzijnswerk
 - e. Justitiële partners
 - f. Gemeenteambtenaar
 - g. Anders, namelijk TEKSTVLAK...
4. Is deze interventiemethode naar uw mening effectief?
 - a. Ja. Zeer zeker wel.
 - b. Over het algemeen wel
 - c. Het is mij onduidelijk
 - d. Over het algemeen niet.
 - e. Nee. Zeer zeker niet.

5. Waardoor denkt u dat dit komt?
TEKSTVLAK

6. Zou u deze interventiemethode (nog) een keer gebruiken?

- f. Ja. Zeer zeker wel
- g. Over het algemeen wel
- h. Het is mij onduidelijk
- i. Over het algemeen niet
- j. Nee. Zeer zeker niet

BOVENSTAANDE VOOR ELK VAN DE GEKOZEN CLUSTERS>

Tot slot

1. Hoe nuttig zou u het vinden om een overzicht te krijgen met mogelijkheden voor (effectieve) interventies die in de verschillende fasen van radicalisering toegepast zouden kunnen worden?

- a. Heel nuttig
- b. Een beetje nuttig
- c. Geen mening
- d. Niet echt nuttig
- e. Helemaal niet nuttig

2. Ik zie de aanpak van radicalisering als mijn taak:

- k. Ja. Zeer zeker wel
- l. Over het algemeen wel
- m. Het is mij onduidelijk
- n. Over het algemeen niet
- o. Nee. Zeer zeker niet

3. Mijn baas ziet de aanpak van radicalisering als: mijn taak

- p. Ja. Zeer zeker wel
- q. Over het algemeen wel
- r. Het is mij onduidelijk
- s. Over het algemeen niet
- t. Nee. Zeer zeker niet

Heeft u nog opmerkingen?

TEKSTVLAK

Mocht u willen deelnemen aan de loting, vul dan hier uw mailadres in. Nogmaals, dit mailadres wordt alleen gebruikt voor de loting en niet voor andere doeleinden.

TEKSTVLAK

Als u deelneemt aan de loting hoort u zo snel mogelijk of u de 50 Euro aan cadeaubonnen heeft gewonnen!

Bedankt voor uw deelname aan het onderzoek!

E Taken eerstelijnswerkers

Dit overzicht is gebaseerd op het rapport over de rol van eerstelijnswerkers van het COT (2007)

E.1 Gemeentelijke contactambtenaren

Gemeentelijke contactambtenaren spelen vooral een rol in de *signalering* van radicalisering. De gemeente raakt direct het dagelijkse leven van de lokale bevolking. Specifieke voorbeelden van gemeentelijke contactambtenaren zijn medewerkers Dienst Burgerzaken, medewerkers van centra voor Werk en Inkomen/ Dienst Werk en Inkomen, leerplichtambtenaren, medewerkers Dienst Stadstoezicht, medewerkers Gemeentelijke reiniging, woonconsulenten, beheerders voorzieningen, wijkcoördinatoren, ambtenaren Bureau Vergunningen en handhaving en beleidsmedewerkers van de afdeling diversiteit.

E.2 Politie

De politie heeft een duidelijke taak bij het *tegengaan* van vergaande radicalisering en uiteindelijk extremisme. Iets minder duidelijk, maar ook aanwezig is het *signaleren* van radicalisering. Radicalisering is als onderwerp relatief nieuw en wordt voornamelijk belicht vanuit het oogpunt van een mogelijke ontwikkeling richting bereidheid tot terroristische activiteiten. Vanuit het kader van de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde moet de politie alert zijn op het handelen tegen vergevorderde radicalisering of extremisme. Het betreft dan zaken die bij de wet verboden zijn. Toch krijgt de politie te maken met zorgen, vragen of angsten wat betreft eerdere fasen van radicalisering. Hun rol bij de aanpak hiervan is minder duidelijk.

E.3 Het onderwijs

Het onderwijs heeft een belangrijke taak in het *voorkomen van en reageren op* verschijnselen of uitingen van mogelijke radicalisering. Docenten hebben veel contact met jongeren en hebben een goed idee van hoe hun wereld er uit ziet. Zij zijn daardoor geschikt om gedragsverandering bij jongeren te herkennen. Sinds 2001 is een deel van de scholen geconfronteerd met problemen en incidenten die indirect of direct het gevolg waren van radicalisering. Uit de praktijk blijkt dat scholen zich wat betreft de aanpak van radicalisering richten op preventie en minder op het reageren op signalen. Dit wordt vaak gezien als een taak van justitie. Het COT geeft aan dat scholen radicalisering in veel gevallen gelijkstellen aan terrorisme en daarom niet het gevoel hebben dat het hun taak is om hier iets aan te doen.

E.4 Welzijnswerk

Ook welzijnswerk is een verzamelterm voor de verschillende soorten beroepsgroepen binnen dit gebied. Het COT noemt ook het verschil tussen jongerenwerkers die de jongeren actief benaderen en jongerenwerkers die wachten totdat jongeren het initiatief nemen om hulp te zoeken. Het welzijnswerk kan een *gerichte bijdrage* leveren aan een *integrale aanpak* van radicalisering. Welzijns- en jongerenwerkers staan dicht bij de leefwereld van de jongeren en weten vaak goed wat er speelt in deze leefwereld. Jongerenwerkers zien volgens het onderzoek van het COT het dan ook als hun taak om

bij te dragen aan sociale cohesie en aan het tegengaan van maatschappelijke tegenstellingen. Wel blijkt het in praktijk soms moeilijk te zijn om contact te leggen met bepaalde groepen jongeren.

E.5 Jeugdhulpverlening

Van deze beroepsgroep is wat minder bekend dan van de andere groepen. Het COT geeft aan dat er weinig informatie beschikbaar is die gebruikt kon worden in hun onderzoek. Een voorbeeld van jeugdhulpverlening is Bureau Jeugdzorg. Bureau Jeugdzorg is betrokken bij multidisciplinaire overleggen gericht op jeugdproblematiek. De jeugdhulpverlening houdt zich bezig met *signaleren, duiden en interveniëren*. In de praktijk zullen volgens het COT zich situaties voordoen die mogelijk getypeerd kunnen worden als radicalisering, maar die in de praktijk van de jeugdhulpverlening niet als zodanig kunnen worden geduid. Het gaat dan om meerdere problemen, waarvan 1 radicalisering is. In het onderzoek van het COT wordt genoemd dat de preventieve rol van de jeugdhulpverlening beperkt is. Ook is het signaleren van verandering moeilijk, behalve bij langduriger trajecten met meerdere contactmomenten.

E.6 Justitiële partners

Voor deze partners geldt dat er in de regel aandacht is besteed aan het onderwerp radicalisering, maar dat deze niet geborgd is. De activiteiten die justitiële partners uitvoeren zijn *signaleren en interveniëren*. Bij justitiële partners kan men denken aan Bureau Halt, Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI), Justitiële Jeugd Inrichting (JJI), de regionale- en nationale inlichtingendienst, de reclassering en de Raad voor kindbescherming. Deze beroepsgroepen kunnen radicalisering vanuit hun functie op twee manieren bekijken. Ten eerste kan radicalisering los staan van het strafbare feit. Iemand kan bijvoorbeeld radicaliseren in de gevangenis, maar dit staat los van het strafbare feit, waarvoor hij/zij daar in eerste instantie zit. Ten tweede kan radicalisering verbonden zijn met het strafbare feit, zoals het geval van alle bewoners van de Terroristen Afdeling in Vught.

Distributielijst

Onderstaande instanties/personen ontvangen een volledig exemplaar van het rapport.

- 30 ex Het Ministerie voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
De heer J. van Rossum
- 2 ex TNO Defensie en Veiligheid, vestiging Soesterberg
Archief
- 4 ex TNO Defensie en Veiligheid, vestiging Soesterberg
M. Lousberg, MSc.
dr. D. van Hemert
dr. S. Langelaan
dr. P.C. Rasker
- 2 ex TNO Defensie en Veiligheid, vestiging Den Haag
drs. J.M.B. Ribbens
dr. L. Smit